

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI'NDA T.B.M.M.'YE BAĞLI DENİZ
KUVVETLERİ TEŞKİLATININ KURULUŞU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Murat Savaş YAMAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇETİNTAŞ

2019

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Erdal ÇETİNTAŞ danışmanlığında Murat Savaş YAMAN tarafından hazırlanan “Türk Kurtuluş Savaşı’nda T.B.M.M.’ye Bağlı Deniz Kuvvetleri Teşkilatının Kuruluşu” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20...

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20...

(Ünvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **Türk Kurtuluş Savaşı'nda T.B.M.M.'ye Bağlı Deniz Kuvvetleri Teşkilatının Kuruluşu** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

Murat Savaş YAMAN

ÖNSÖZ

XVIII. yüzyılın sonları itibariyle Avrupa coğrafyasında yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti gibi çok uluslu yapıları olumsuz etkilemişti. XIX. Yüzyıl süresince gerek bir takım demokratikleşme hareketleri gerekse ıslahat programlarıyla olumsuzlukları aşma, önleme eğiliminde olundu. Lakin özellikle milliyetçi ayaklanmalar Osmanlı Devleti'nin önleme hareketlerini boşa çıkardı. Yeni yüzyılın ilk çeyreğinde patlak veren Dünya Savaşı yaklaşık altı asır devam eden Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden silinmesine sebep oldu. Milliyetçilik ilkesi, Osmanlı Devleti'ni yıkarken bu devletin ana dinamiklerini harekete geçirdi ve bir ulus devletinin doğmasını sağladı. Bu çalışma Ulus devletinin kurulma sürecinde gerçekleşen Kurtuluş Savaşı'nda Türk Bahriyesinin geçirdiği değişimi ve mücadeleye olan katkısını anlatmak amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmamızın giriş bölümünde, Türklerin denizle tanışmasından, Milli Mücadele başlangıcına kadar geçen sürede deniz kuvvetlerinin gelişimini ele almak amaçlanmıştır. Ayrıca Osmanlı Padişahlarının Donanma ile ilgili izledikleri politikaların neler olduğu, bu politikaları izlerken ne gibi zorluklarla karşılaşıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde Ankara Hükümeti'nin Milli Mücadele dönemi içindeki ilk Deniz Kuvvetleri teşkilatı olan Umur-ı Bahriye Müdüriyeti'nin kurulması ve artık resmi bir askeri güç aracılığı ile Karadeniz nakliyatına başlanması ele alınmış, aynı dönemde başkent İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin resmi Deniz Kuvvetleri olan Bahriye Nezareti'nde yaşananlar ve İstanbul'dan Anadolu'ya geçmek isteyen Bahriye zabitlerinin yaşadığı zorluklar ele alınmıştır.

Bu çalışmanın ikinci bölümü Rusya'dan gelen malzemeler ve İstanbul'dan kaçan çok sayıda deniz subayının katılımıyla ve işgal altındaki İstanbul'a bağlı Liman Reisliklerinin de Ankara'ya bağlılığını bildirmesi sonucu daha geniş bir coğrafyaya hükmeden Umur-ı Bahriye Müdüriyeti'nin, Bahriye Dairesi Riyasetine dönüşmesini işlemektedir. Ayrıca Bahriye Dairesi Riyaseti'ne bağlanan ve kurulacak olan kumandanlıkların teşkilat yapıları da bu bölümde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ülke geneline yayılmış olan Liman Reislikleri, bunların bağlı olduğu Merkez Liman Reislikleri ve Kıyı Gözetleme İstasyonlarının teşkili anlatılmıştır.

Son bölüm olan dördüncü bölümde Milli Mücadele'nin bitmesine müteakip Bahriye Dairesi Riyaseti'nin durumu, Cumhuriyet döneminde artık Bahriye Dairesi Riyaseti'nin de yetmeyeceği düşünülerek reisliği bakanlık seviyesine çıkarma girişimleri ve nihayetinde Bahriye Vekâleti'nin kurulması anlatılmaktadır.

Böyle bir çalışmanın vücuda getirilmesinde başlangıcından bitimine kadar verdiği desteklerden dolayı danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Erdal Çetintaş'a teşekkür ederim. Yine yönlendirmeleri ve yardımlarından dolayı Doğan Tanrıverdi'ye, Dr. Mehmet Korkmaz'a ve Erdoğan Öztürk'e teşekkür ederim. Ayrıca araştırmalarımnda her türlü kolaylığı sağlayan Cüneyt Böle'ye, Fadime Bülbül'e ve burada adını sayamadığım tüm Deniz Tarihi Arşivi çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak bu çalışmayı hazırlamamda maddi ve manevi fedakârlıktan kaçınmayarak her zaman destek ve yardımcı olan eşim Özlem Yaman'a teşekkür ederim.

ÖZET

Yaman, Murat Savaş, Türk Kurtuluş Savaşı'nda T.B.M.M.'ye Bağlı Deniz Kuvvetleri Teşkilatının Kuruluşu, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2019

İstiklal Harbi yıllarında birçok imkânsızlıklara rağmen Türk denizcileri bizzat denizden savaşa dâhil olmasalar bile, karada kıyasıya devam eden savaşın cephanesi nakli ve her türlü ikmal vazifesini layıkıyla yerine getirmişlerdir. Bu süreç devam ederken de Türk geleneğinin bir uzantısı olarak denizde teşkilatlanma faaliyetlerine girmişlerdir. Umur-ı Bahriye Müdüriyeti, Bahriye Dairesi Riyaseti'nin kurulması ve çalışma sahaları ile Liman Reislikleri bu dönemde aldığı görevler bakımından Milli Mücadele'nin seyrinin değiştiren önemli gelişmelere sahne olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Müdafaa-i Milli Vekâleti'ne bağlı olarak 10 Temmuz 1920 tarihinde kurulan Umur-ı Bahriye Müdüriyeti üzerine düşen görevi yapmıştır. Bu dönemde birkaç geminin Umur-ı Bahriye Müdüriyeti donanmasına katılması ile bu dairenin hizmet ve yetki alanları da genişlemiştir. Kısa bir müddet sonra 1 Mart 1921 tarihinde ise ismi "Bahriye Dairesi Reisliği" olarak değiştirilmiştir.

Bahriye Dairesi Reisliği zamanında, bir yandan nakliyat ile Kurtuluş Savaşı'na lojistik destek verilirken, diğer yandan teşkilatlanma ve savaş sonrasının donanmasını kurma çabaları göze çarpmaktadır. Bu süreçte Milli Mücadele donanmasının sahip olduğu gemilerin onarım süreçlerine dair kararlar da alınmıştır. Ancak, bütçe imkânsızlıklarından dolayı gemilerin kademeli şekilde onarılmasını öngörülmüştür. 1922 yılında Hamidiye Kruvazörü ve Hızırreis ve İsareis Gambotlarının onarılması planlanmıştır. 1923 yılında, Turgutreis zırhlısıyla Taşoz, Akhisar ve Yunus torpidobotları; 1924 yılında ise, Samsun, Basra Torpidobotları ile Peyk-i Şevket gemilerinin onarımları teklif edilmiştir.

29 Aralık 1924 tarihinde Kurtuluş Savaşı'nın deniz kuvvetleri olarak görev yapan kumandanlık görevini tamamlamış ve artık Cumhuriyet Donanması kurulması için Bahriye Vekâleti ismiyle yeniden yapılanmıştır.

Büyük devlet olmanın en büyük gerekliliği olan teşkilatlanma geleneğini en zor şartlar altında dahi yerine getiren Türk devleti, Milli Mücadele yıllarında denizde gösterdiği başarılarla bir kez daha bunu kanıtlamıştır. Bu yılların ağır şartları altında canını hiçe sayarak görev yapan denizdeki ve karadaki Türk askerleri sayesinde bir millet yeniden doğmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bahriye, Nakliyat, Teşkilat, Kurtuluş Savaşı, Karadeniz

ABSTRACT

Yaman, Murat Savaş, Establishment of the Turkish Naval Forces Organization in the Turkish War of Independence (T.B.M.M.), Master's Thesis, Kırıkkale, 2019

Although Turkish sailors did not participate actively in Turkish War of Independence, they took part in ammunition and other transfers. In the meantime, they organized activities at sea as an extension of Turkish tradition. "Umur-1 Bahriye", the foundation of "Bahriye Dairesi Riyaseti", and the working areas as well as the port chiefs were the scene of important developments that changed the course of the Turkish War of Independence.

During the Turkish War of Independence, "Umur-1 Bahriye Müdüriyeti" was founded on July,10, 1920 as a part of Ministry of Defense. After a short period of time, on March 1, 1921, its name was changed as "Bahriye Dairesi Riyaseti". In this period, the service and the jurisdiction areas of this department expanded with the participation of several ships in the fleet.

During this period, logistic support along with efforts of establishment and the organization of the Navy were noticed. Also, decisions regarding maintenance of the fleet vessels were taken. However, it was for esen that the ships would be repaired gradually due to financial problems. Maintenance of Hamidiye Cruiser and Hızırreis, Isareis gambots were planned to take part in 1922; Turgutreis battleship, Taso, Akhisar and Yunus torpedo boats in 1923; and Samsun and Basra torpedo boats and Peyk-I Şevket in 1924.

On December 29, 1924, "Bahriye Dairesi Riyaseti" completed its mission and was restructured under the name of Ministry of the Navy enabling the foundation of a Republican Navy.

Organization, being one of the most important requirements for a great nation, was achieved under difficult conditions by the Turkish people during Turkish War of Independence. A nation was re-born, a saga was re-written owing to our soldiers on sea and on land who served faithfully to their country.

Keyword: Admiralty, Transportation, Organization, Independence War, Black Sea

Kısaltmalar Dizini:

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
BCA	:T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BDR	: Bahriye Dairesi Riyaseti
BH.SAİD	: Bahriye Sicil-i Ahval İdaresi Defteri
Bkz.	: Bakınız
BN	: Bahriye Nezareti
BOA	: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
bs.	: Basım
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DTA	: Deniz Tarihi Arşivi
Dz.K.K.	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Ed.	: Editör
EHB.j.d.	: Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Jurnal Defterleri
Haz.	: Hazırlayan
İ.BH.	: İrade Bahriye
İ.MMS.	: İrade Meclis-i Mahsus
İSH	: İstiklal Harbi Koleksiyonu

MBN	: Mülga Bahriye Nezareti
MKT	:Mektubi Kalemî Evrak ve Defterleri
MTF	: Müteferrik Bölümü
MUH	: Muhasebe Bölümü Evrak ve Defterleri
s.	: Sayfa
T.B.M.M.	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UBM I.	: Umur-1 Bahriye Müdüriyeti Birinci Dönemi
UBM II.	: Umur-1 Bahriye Müdüriyeti İkinci Dönemi

İçindekiler

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
Kısaltmalar Dizini:	vii
İçindekiler.....	ix
GİRİŞ	1
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR TÜRK DENİZCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	14
UMUR-I BAHRİYE MÜDÜRİYETİ.....	14
1.1. İstanbul'daki Durum	14
1.2. Anadolu'ya Geçen Bahriyeliler ve Silah, Mühimmat, Eşya Kaçıran Gruplar.....	19
1.3. Umur-1 Bahriye Müdürlüğü'nün Kurulması	22
1.4. Umur-1 Bahriye Müdüriyeti Teşkilatı	25
İKİNCİ BÖLÜM.....	28
BAHRİYE DAİRESİ RİYASETİ.....	28
2.1. Bahriye Dairesi'nin Kuruluşu.....	28
2.2. Merkez Teşkilatı	29
2.3. Bahriye Dairesi Bağlı Kumandanlıkları.....	32
2.3.1. Trabzon Nakliyat-1 Bahriye Kumandanlığı	33
2.3.2. Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanlığı	42
2.3.3. Ereğli Nakliyat-1 Bahriye Kumandanlığı.....	46
2.3.4. Amasra Bahriye Kumandanlığı.....	49
2.3.5. İzmit Bahriye Kumandanlığı	52
2.3.6. İstanbul Bahriye Kumandanlığı	55
2.3.7. Donanma Kumandanlığı.....	68
2.3.8. Fethiye İhtiyat-1 Bahri Grubu	74
2.3.9. İzmir Bahriye Kumandanlığı	76
2.3.10. Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi	79
2.3.11. Ernis (Van) Tersanesi.....	80
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	82

LİMAN REİSLİKLERİ.....	82
3.1. Milli Mücadele Dönemi Liman Reislükleri ve Kıyı Gözetleme İstasyonları.....	82
3.2. İstanbul Merkez Liman Reisliği	84
3.3. İzmir Merkez Liman Reisliği	87
3.4. Mersin Merkez Liman Reisliği.....	88
3.5. Samsun Merkez Liman Riyaseti.....	89
3.6. Zonguldak Merkez Liman Reisliği	90
3.7. Kıyı Gözetleme İstasyonları	91
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	93
BAHRİYE DAİRESİ'NİN LAĞVEDİLMESİ.....	93
4.1. Cumhuriyet'in İlanında Bahriye Dairesi Riyaseti.....	93
4.2. Bahriye Dairesi Riyaseti'nin Lağvedilmesine Giden Süreç	98
4.3. Bahriye Vekâleti'nin Teşkili Ve Bahriye Dairesinin Lağvedilmesi	102
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	106
EKLER.....	116

GİRİŞ

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNE KADAR TÜRK DENİZCİLİĞİNE GENEL BİR BAKIŞ

Denizler, tarihin her döneminde birleştirici özelliklerinden dolayı toplulukları birbirlerine yaklaştıran, kültür alışverişi sağlayan ekonomik, sosyal ve teknik alanlardaki gelişmeleri yaygınlaştıran, milletlerarası siyasi ilişkileri düzenleyen önemli bir unsur olmuştur. Eski çağ ve Orta çağlarda kurulan, Asya ile Avrupa arasındaki ticaret yollarını ellerinde tutarak adeta ticarete yön veren konumda olan Türk devletlerinin hiçbiri denizci özellikler taşıyamamışlardır.¹

Diğer taraftan, Türk mitolojisinde deniz kelimesinin çok eskiden beri kullanıldığı da bilinmektedir. Türkler anayurtlarında deniz olmadığı için nehirlerle deniz (tengiz) demişlerdir.² Bir örnek vermek gerekirse, Hun İmparatoru Attila'nın oğullarından birinin adı Tengiz'dir. Kesin olmamakla beraber bazı Türk gruplarının Hazar Denizi ve Baykal Gölünde gemicilikle uğraştığına dair kayıtlar bulunmaktadır.³

Büyük Selçuklular döneminde 1071 yılında Malazgirt Savaşı ile birlikte Anadolu yurt edinilmeye başladıktan sonra üç tarafı denizlerle çevrili bu topraklarda kalıcı olabilmek için denizcilik faaliyetleri artmıştır. Bunların başında da ilk Türk denizcisi olarak bilinen Selçuklu beylerinden Çaka Bey gelmektedir.

İzmir ve çevresini Türklerin Anadolu'ya girmelerinden sadece 10 yıl sonra 1081 yılında ele geçiren Çaka Bey, orada ilk Türk tersanesini ve donanmasını meydana getirerek Bizans'a karşı tehdit oluşturmaya başlamıştır.⁴

1090 yılının Mayıs ayında Koyun Adaları Deniz Savaşı'nda Bizans donanmasını yenen Çaka Bey'in ne şekilde ölmüş olduğu tam olarak aydınlığa kavuşturulamamış

¹ İdris Bostan, Salih Özbaran, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.I, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, s.11.

² Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1995, s.20.

³ Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001, s.1.

⁴ Necmettin Olgaç, 'Türk Deniz Tarihi Özeti', *Donanma Dergisi Sayı:401*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1952, s.7-14.

olmakla beraber 1093 yılında Çanakkale’de Abidos Kalesi’ni fethettiği savaştan sonra aldığı yaraların etkisiyle hayatını kaybettiği en güçlü görüştür.⁵

Çaka Bey’in ölümünden sonra Türkler donanmaya eskisi kadar önem verememiş ve Avrupalı Hıristiyanların başlattıkları Haçlı seferleri sebebiyle de deniz kıyılarından uzaklaşarak iç kesimlere çekilmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Türk denizciliği birkaç yüzyıl sürecek zorunlu suskunluk dönemine girmiştir.⁶

Selçuklu Devleti’nin yıkılmasından sonra uç beylikleri arasından Karesi, Aydın, Saruhan ve Candaroğulları Beylikleri gibi denizcilik faaliyetleriyle ilgilenen bazı beylikler kuruldu. Bu beylikler arasında denizciliği en ileri götüren beylik Aydınoğulları Beyliği’dir. Bu beylik; İzmir ve Selçuk limanlarında kuvvetli dayanaklar kurup hazırladığı filolarla Ege Denizi’ne girmiştir. Saruhan ve Menteşe Beylikleriyle ittifaklar kurarak, bölgede hâkimiyet alanını genişletmiştir. Aydınoğulları denizciliği Umur Bey döneminde en üst noktaya gelmiş ve altın çağını yaşamıştır.⁷ Umur Bey yaklaşık iki asır sessiz kalan Türk Denizcilik faaliyetlerinde yeni bir çığır açmıştır.

Haçlı Seferleri’ne karşı Bizans’a da yardımda bulunan Umur Bey’e karşı Papa Hristiyan güçleri birleşmeye davet etmiş, bu hazırlık 3 yıl 11 ay sürmüştü. Bu süre, Umur Bey’e karşı Hristiyanların ne derece güçlü bir hazırlığa girişmiş olduklarını ortaya koymaktadır.⁸

1344 Haziran’ında Haçlı Donanması büyük bir intikam hırsı ile İzmir Limanı’na girdi. Limandaki müdafaayı kırıp Tersaneyi yaktıktan sonra, Liman Kalesini denizden ve karadan kuşattılar. 4 aylık bir mücadeleden sonra kaleyi ele geçirdiler. Umur Bey, küçük bir kara kuvvetini öne sürerek onları kaleden ovaya çekti. Pusuda bekleyen esas kuvvetleriyle onları imha etti. Papa IV. Clement, Umur Bey’e karşı Haçlı seferini tazelemek için tüm Avrupa Hükümdarlarını İzmir’e savaşmaya davet

---

⁵ Çaka Bey’in ölümü ile ilgili diğer görüş ise İznik’te bir davet sırasında damadı I. Kılıçarslan tarafından yemeğine zehir katılmak suretiyle öldürüldüğüdür. *Donanma Komutanlığı Tarihçesi*, İstanbul Deniz İkmal Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 2002, s. 1-5.

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yayınları, İstanbul, 1996, s.88.

⁷ Halil İncelik, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, İstanbul, 2000, c. I. s.55.

⁸ Halil İncelik, ‘Batı Anadolu’da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri’, *Türk Denizcilik Tarihi*, c. I. Ed., İdris Bostan- Salih Özbaran, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, s.40.

etti. Bu şekilde Haçlı Donanması 1346 yılı Haziran'ında İzmir'e geldi. Toplamda 4 yıl süren bu savaş Haçlı Donanmasından atılan bir okun Umur Bey'e isabet etmesi üzerine şehit olmasıyla Aydınogullarının aleyhine dönmeye başladı. Umur Bey'in şehit olması İzmir'e Haçlı akımını hızlandırdı. Umur Bey'in yerine geçen kardeşi Hızır Bey mücadele yerine anlaşmayı tercih etti. Bu anlaşmanın en önemli maddesi de Aydınogullarının bir deniz gücünden yoksun olmasına sebep olan maddedir.⁹

Osmanlı döneminde ise devlet, kıyıda çok içerde karasal bir bölgede kurulduğundan, ilk başlarda deniz kuvveti ihtiyacı hissetmemiştir. Ancak denizlere ulaşıldıktan sonra deniz kuvveti gereksinimi doğmuştur. Nitekim ilk Osmanlı Donanması, 1345 yılında Karesi Beyliği Osmanlı'ya katıldıktan sonra, bu beyliğin donanmasına dayalı olarak kurulmuştur. Kısa zamanda Karamürsel, Edincik ve İzmit'de tersaneler kurularak Osmanlı Denizciliğinin temelleri atılmış, 1354 yılında Süleyman Paşa Rumeli'ye geçip Gelibolu'yu fethettikten sonra Gelibolu'da bir tersane kurarak burayı önemli bir deniz üssü haline getirmişlerdir.¹⁰

Osmanlı Donanmasının denizlerde daha aktif rol oynaması İstanbul'un alınmasından sonra olmuştur. Fatih İstanbul'daki Kadırga Limanı'nı bir süre daha Tersane olarak kullandıktan sonra Haliç'te Galata Tersanesini inşa ettirmiştir. Yine Fatih yaptığı fetihlerde Osmanlı donanmasını bir akın donanması olmaktan çıkartarak bir savaş donanması haline getirmiştir. Fatih Sultan Mehmet kara ve denizin sultanı anlamına gelen '*Sultan-ı berr u bahr*' sıfatını kullanmaya başlamıştır.¹¹ Tüm bu yönleriyle Fatih dönemi Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz ve Karadeniz politikalarının oluşturulduğu ve Osmanlı Devleti'nin batı Akdeniz'e açılma teşebbüslerinin başladığı dönem olmuştur.¹²

II. Bayezid deniz siyasetini, 1495 yılında Cem Sultan öldükten sonra gerçekleştirebilmiştir. Mora Yarımadası'nda bulunan Modon, Koron ve İnebahtı gibi stratejik deniz üslerinin alınmasının Batı Anadolu sahillerinin güvenliği açısından zorunluluk olduğunu fark eden II. Bayezid, 1495 yılından itibaren donanma

---

⁹ İnalçık, a.g.m., 2009, s.40.

¹⁰ Olgaç, a.g.m., s.27.

¹¹ Halil İnalçık, 'Mehmed II', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXVIII, Ankara, 2003 s.395.

¹² Uğur Kurtaran, 'Osmanlı Bahriye Teşkilatının Tarihsel Gelişimi' 2. *Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, Bildiriler, c. I. Muğla, 2013, s.495-496.

hazırlıklarına başlamıştır. Bu dönemde Osmanlı sınırları denizlerde karaya oranla daha fazla genişlemiştir. 1484'te Karadeniz'in en önemli ticaret limanlarından olan Kili ve Akkırman'ın alınmasıyla Karadeniz'deki ticaretin bütün çıkış noktaları Osmanlı hâkimiyeti altına alınmış olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de egemenlik alanı kurulmuş, kara gücünden daha üstün bir deniz gücüne sahip olunmuştur.¹³

Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı tahtına çıktığı ilk yıllarında Doğu Akdeniz'in Osmanlı hâkimiyetine girmesi üzerine mücadele Orta ve Batı Akdeniz'e kaydı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Akdeniz'de yeni bir mücadeleye başladığı bu sıralarda bir başka Türk denizcisi, emri altındakilerle birlikte Kuzey Afrika'da İspanyollara karşı kıyasıya bir mücadele veriyordu. Bu denizci, daha sonra Barbaros Hayrettin ismini alacak olan Hızır Reis'ti.

Osmanlı Bahriye Tarihi'nde Barbaros Hayreddin Paşa'nın 1534'te Osmanlı Donanması hizmetine girmesi ve denizcilikle ilgili bir eyaletin teşkili ile onun beylerbeyliğine ve donanma komutanlığına getirilmesi bir dönüm noktası olmuştur. Onun Osmanlı hizmetine girdiği ve Osmanlı donanmasının kapudan-ı deryalığına getirildiği haberleri Avrupa devletleri üzerinde büyük bir yankı uyandırmıştır. Yabancı gözlemcilerin ifadesiyle, Fransa ve İspanya kralları onu kendi taraflarına çekebilmek için teşebbüslerde bulunmuşlardı.¹⁴ Barbaros Hayrettin Paşa'nın Türk denizciliğine yapmış olduğu hizmetlere geçmeden önce, XVI. Yüzyıl Türk deniz teşkilatı şu şekildedir.

Osmanlı Deniz Kuvvetlerinin teşkilat ve mürettebatı önceleri iki sınıfa ayrılmıştı. Bunlardan biri, sanatkârlar olup bunlar tersânenin ana unsurlarını teşkil ediyordu. Muvazzaflar ya da daha sonra kullanılan isimle gedikli sınıfı dediğimiz bu sınıf ise, kaptanlar, reisler, kalafatçılar, kumbaracılar, marangozlar ve diğer sanat sahiplerinden oluşuyor ve bunlara Tersane Halkı deniliyordu. Maaşları da diğerlerine oranla biraz daha fazlaydı. Bir diğer sınıf ise gemilerdeki savaşçı askerlerdi ki bunlara Azab denilirdi. Gemilerin kürekçileri mahkûmlardan ve esir edilen

---

¹³ Volkan Dökmeçi, *Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011, s.3.

¹⁴ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s.27.

Hristiyanlardan oluşuyordu. Savaş zamanında donanmaya, Yeniçeriler ve Cebeciler de ilave edilirdi.¹⁵

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Barbaros'un Kaptan-ı Derya tayin edilmesinden kısa bir süre sonra merkezi Gelibolu olan Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaleti (Kaptan Paşa eyaleti) kuruldu. Bu eyalete Gelibolu, Eğriboz, İnebahtı, Midilli, Sığacık, Kocaili, Mora yarımadasında Karlılı, Mezestre, Sakız, Trablusgarp'ta Mehdiye ve ayrıca Kıbrıs sancağı bağlandı. Bu eyaletten savaş durumunda donanmaya 4500 kadar asker gelirdi. Azabların sayısıyla donanmadaki asker sayısı 6000 civarında oluyordu. Ayrıca Barbaros Hayrettin Paşa'nın devlet hizmetine girmesiyle Osmanlı Devleti'ne bağlanan Garp Ocakları'ndan (Trablusgarp, Cezayir ve Tunus) da asker donanma emrine girmeye başladı.¹⁶

Barbaros Hayreddin Paşa'nın Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesinde en önemli başarısı, Osmanlı denizciliği için bir dönüm noktası olan Preveze Deniz Savaşı'dır (1538). Bu savaşın zaferle sonuçlanmasında Barbaros'un taktik dehâsının yanında donanmadaki gemi türlerinin de etkisi olmuştur. Preveze Deniz zaferi ile Hristiyan dünyası Akdeniz'deki hâkimiyetini İslâm dünyası lehine kesin olarak kaybetmiştir. O zamana kadar bir kara imparatorluğu görünümünde olan Osmanlı İmparatorluğu'nun artık bir deniz imparatorluğuna dönüştüğü görülmektedir.¹⁷

Bu dönüşümün gerçekleşmesinde belki de birinci derecede rol oynayan Osmanlıların değişen deniz teknolojisine ya da diğer bir ifadeyle gemi inşa faaliyetlerine kısa sürede adapte olabilmesiydi. Hiç şüphesiz Osmanlılar kendilerini başarılı kılan, manevra kabiliyeti yüksek klasik gemilerini bir gecede terk etmediler. Bazen daha muhafazakâr ve yavaş bazen de hızlanan bir süreç içerisinde dönüşüm gerçekleşti. Bu bağlamda klasik dönemde donanmanın ana unsuru olan Kadırga sınıfı gemiler yerlerini yelkenli gemilere bıraktı. Osmanlıların yelkenli gemi inşasına yönelik ilk girişimleri II. Mehmed dönemine kadar uzanır. II. Bayezid, I. Selim ve I. Süleyman zamanında Venedik *karakaları*na (Kalyon sınıfı gemi türü) benzeyen kalyonlar yapıldı ise de, rüzgâr yokluğunda kullanışlı olmadığı görüldüğünden terk

---

¹⁵ Gencer, a.g.e., s.16.

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988, s.420.

¹⁷ Bostan, a.g.e., s.27-29.

edildiler. 1644 tarihinden önce inşa edilen bu gemiler kürekli ve yelkenli bir kalyon olan *burtun* (hem kürek hem yelkenle ilerleyebilen gemi türü) türü melez gemilerdi. Temelde gemi konvoylarını korumak, insan ve yük taşımak, düşman gemisine karşı koymak gibi faaliyetlerde kullanılıyordu. Bir savaş gemisi olarak tasarlanan ilk kalyon/burtun 1644 yılında inşa edildi.¹⁸ Ancak kalyonların sistematik bir şekilde inşası Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ve Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa döneminde gerçekleşti.¹⁹

XVIII. yüzyıl sonlarına gelindiğinde kürekli gemiler tamamen geri planda kaldı. Bu gemiler artık eskisi gibi donanmanın ana omurgasını oluşturmuyorlardı. Faaliyet alanları, düşman gemileri hakkında bilgi toplamak, devriye gezmek ve bazen de rüzgârsızlıktan duran yelkenli gemileri çekmekle sınırlıydı.²⁰

Çeşme faciasından sonra, donanmanın ıslah edilmesi adına bir takım çabalar sarf edilmiş, fakat tersane ve donanmanın tanzimi ve ıslahı bir plan dâhilinde ele alınıp geliştirilememiş veya devlet bu konuda belirli ve kesin bir politika takip etme imkânını bulamamıştır.

Tersane ve donanmanın tanzim ve ıslahı, planlı bir şekilde devlet politikasına, ancak III. Selim'in saltanatı döneminde girmiştir. III. Selim'in tahta çıktığı 1789 yılında Osmanlı donanması, aktif olup olmadıklarına bakmaksızın, 18 kalyon, 24 firkateyn, 6 kırlangıç, 10 şehtiye, 8 şalope²¹ ve 24 adet küçük yelkenliden oluşan 90 gemiye sahipti. Ancak 1787-1792 Osmanlı-Rusya ve Avusturya Savaşları esnasında Osmanlı donanmasının yetersizliği bariz bir şekilde görülmüştür.

Donanmanın yetersizliği III. Selim'i bu alanda ıslahat yapmaya sevk etti ve ilk etapta sütkardeşi ve çocukluk arkadaşı olan Damat Küçük Hüseyin Paşa'yı Kaptan-ı Derya olarak tayin etti. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa donanmanın başında 12 yıl kaldı. Bu dönemde Ege Denizindeki korsanların kökünü kazıdı. Donanmayı ve Tersaneyi İngiliz ve Fransız örneklerine göre, yabancı uzmanların da yardımıyla

---

¹⁸ Tuncay Zorlu, *Osmanlı ve Modernleşme*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s.20.

¹⁹Uzunçarşılı, a.g.e., s.470.

²⁰ Bostan, a.g.e., s.183.

²¹ Kalyon: Üç direkli, yelkenli, büyük harp gemisidir. Firkateyn: Kalyona göre daha küçük harp gemisidir. Kırlangıç: Frikate ve Çektirinin küçüğüdür. Şehtiye: Şitye'de denilen iki direkli, büyük ve küçük olarak iki kısma ayrılan gemi tipidir. Şalope: küçük yelkenli ve ambarsız gemi tipidir. Süleyman Nutki, *Kamus-i Bahri*, Haz. Mustafa Pultar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

ıslaha çalıştı. Önce bozulan tersaneyi bir nizamname ile düzen altına aldı, rüşvetle kaptan olmayı önledi, gemi cephanelerini satmanın önüne geçti. Gemiler büyüklük ve küçüklüklerine göre, sonrada cinslerine göre ayrıldı. Her gemiye liyakatli kaptanlar getirildi. Kaptan ve personelin ücretleri yükseltildi. 1798’de gemi inşaiye (Yüksek Mühendis) sınıfı kuruldu. Mühendishane-i Berri Hümayun ile Mühendishane-i Bahri Hümayun birbirinden ayrıldı.²²

III. Selim’in bahriye tarihi açısından oldukça önemli olan bir diğer ıslahatı ise 1804 Kanunnamesi ile Tersane Emaneti’nin kaldırılıp yerine Tersane-i Amire Nezareti’nin (Umûr-ı Bahriye Nezareti) kurulmasıdır. Padişah’ın çıkarttığı bu kanunname ile bahriyedeki reform hareketleri birtakım yeni esaslara bağlanıyor ve bu reformların işlerlik kazanması öngörülmüyordu.²³ Lâkin III. Selim’in 1808 yılında patlak veren Kabakçı Mustafa isyanıyla tahttan indirilmesi donanmanın ıslahı konusundaki çalışmaları belli bir süre sekteye uğratmıştır.

20 Ekim 1827 tarihinde, Fransa, İngiltere ve Rusya müttefik filolarının, Navarin’de bulunan Osmanlı Filosunu yok etmesi bir kültürü yok ettiği kadar bir değişimin de başlangıç safhasını oluşturmuştur. Deniz teknolojisinin bir gecede dahi değişebildiği XIX. yüzyıl şüphesiz Osmanlı denizciliğinde de köklü değişimleri beraberinde getirmiştir. Öncelikle personel istihdamını büyük oranda sahil kentlerinden karşılayan Osmanlı donanması, Rum isyanı ile birlikte yeni bir sorunla yüzleşmek zorunda kalmıştır. Donanmada yelkenci ve armadar olarak çalışan Rum tayfaları kaçarak isyana destek olmuşlar, bu durum donanmayı oldukça güç durumda bırakmıştır. Devlet bahse konu bu noksanlığı Galata ve Balıkpazarı meyhanelerini dolduran Cenovalı, Maltalı ve Raguzalı ecnebi gemicilerle kapatmaya gayret etmiştir.²⁴ Osmanlı ordu ve donanmasındaki personel sıkıntısı 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı’yla neticeye ulaştırılmış ve gayrimüslimler askere alınmaya başlanmıştır.

Navarin Baskını’ndan sonra harp kifayeti 10 kalyon, 12 firkateyn, 10 korvet, 3 brik ve birkaç gulet’ten ibaret durumda kalan Osmanlı donanması II. Mahmud’un

²²Nejad Göyünç, ‘Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa’, *Tarih Dergisi*, c. III, İst. Üni. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul, 1952, s.35-50.

²³ Nejat Gülen, *Şanlı Bahriye (1773-1973)*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2001, s.39.

²⁴ Nebi Bozkurt, ‘Bahriye’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991, s.495-501.

girişimleriyle hızlı bir şekilde ıslah faaliyetlerine başlamıştır. Tersane-i Amire'yi yeniden düzenleyen II. Mahmud orduda yabancı uzman geleneğini sürdürmüş vetercinini Amerikalılardan yana kullanmıştır. Bu kapsamda Amerikalı gemi mühendisleri, David Porter, Henry Eckford ve FosterRhodes'e tersanede görevler vermiştir. Bu mühendisler döneminde yani 1829- 1840 yılları arasında Osmanlı tersanelerinde, 11 kalyon, 16 firkateyn, 8 korvet ve 11 brik inşa edilmiştir.²⁵

Tanzimat Devrinde ıslah faaliyetleri devam etmiş ve 1840 yılında Bahriye Meclisi kurulmuş, başarılı bulunamadığı için bir yıl sonra kapatılmış daha sonra da 8 Eylül 1845 tarihinde Daimi Bahriye Meclisi kurulmuştur. Bir bakıma Amirallik konseyi görünümünde olan ve Kaptan Paşa'nın en önemli yardımcısı durumunda bulunan bu meclisin kurulmasıyla, bahriyede girişilecek reform hareketlerinin bir istikrara kavuşturulması amaçlanmıştır.²⁶

Osmanlı bahriyesinin yaşadığı en önemli idari değişikliklerden biri, yüzyıllarca varlığını sürdürmüş olan Kaptan-ı Deryalık ya da bir başka deyişle Kaptan Paşalık makamının kaldırılması ve yerine 17 Mart 1867'de Bahriye Nezaretinin kurulmasıdır. Bu kurumun 1804 yılında kurulan Umur-ı Bahriye Nezareti ile ilgisi yoktur. Umur-ı Bahriye Nezareti, Tersane Eminliğinin yerine, Bahriye Nezareti ise Kaptan Paşalık kurumunun yerine kurulmuştur. Umur-ı Bahriye Nezareti bakanlık seviyesinde değil bir çeşit genel müdürlük seviyesindedir.²⁷

Osmanlı Devleti'nde donanmanın bir bakanlık seviyesinde sürekli temsili bir zaruretten kaynaklanmış olsa da değişimin arka planında bazı dinamiklerin varlığı göz ardı edilmemelidir. Şöyle ki; Daimi Bahriye Meclisinin kurulmasından sonra bahriyede önemli değişiklikler oluyordu. Fakat tersane ve donanmanın idaresi ve mali yönünün düzenlenmesi henüz bir nizama bağlanmamıştı. 1861 yılında Bahriye ve Tersane Müsteşarlığının kaldırılması ve bir takım ek görevler ile Kaptan Paşa'nın sorumluluk alanı epeyce artmıştı. Kaptan Paşa tüm bu işleri yürütmekte güçlük çekmekteydi. Bu durumu göz önüne alan sadaret makamı 11 Mart 1867 tarihli bir

---

²⁵ Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s.291-293.

²⁶ Ali İhsan Gencer, 'Bahriye Nezareti' *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991, s.501-509., Gencer, 2001: s.31-32.

²⁷ Tuncay Zorlu, 'Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği', *Türk Denizcilik Tarihi*, c.II, ed., Zeki Arıkan- Lütü Sancar, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, s.147.

takrir ile Kaptan Paşa'nın sadece Donanma-yı Hümayun'un kumandanı olması, idari ve mali işler için yeni kurulacak Bahriye Nezareti'nin görevlendirildiğini ve Nezaret makamına Hakkı Paşa'nın tayin edildiğini bildirmiştir. Bu takrirden hemen sonraki gün yani 12 Mart 1867'de Kaptan-ı Derya Damat Mehmet Ali Paşa görevini Hakkı Paşa'ya bırakmış ve kendisi bir ay kadar donanmanın başında Başkumandan olarak görevine devam etmiştir²⁸

Bahriye Nezareti'nin Kaptan Paşalık kurumuna göre en önemli özelliği *Mesned-i Kapudânî* yani Kaptanlık Makamı ve onun emrinde olan Kumanda Meclisi'nin teşkil edilmesidir. Böylelikle askeri ve idari işler tamamen birbirinden ayrılarak birer meclis tarafından yürütülecektir. Fakat kumanda Meclisi Kaptanlık Makamı'na rapor verirken, Kaptanlık Makamı da Nazır ile birlikte konu hakkında görüş birliğine varıyordu. Bu usûl, nezaretin kuruluşundan bir ay sonra Kaptanlık Makamı'nın kaldırılmasıyla değişmiş ve Kumanda Meclisi doğrudan Bahriye Nezareti'ne bağlanmıştır.²⁹

Bahriye Nezareti'nde Kumanda Meclisi ve daha önce kurulmuş olan Bahriye Meclisi'nden başka bir de İdare Meclisi kurulmuştur. Bu iç meclislerin görev dağılımı şöyledir:

- Bahriye Meclisi; Bahriye, Nizam, Levazım Dairelerine ve İmalat kısımları ile daha sonra kurulan Islahat Komisyonu şeklinde teşkil edilmiştir.
- İdare Meclisi, Tersane-i Amire'nin tüm satın alma işlerini, gelir ve tahsilâtlarının kaydını ve tahsilini, inşaat ve mefruşat işlerini ve diğer tüm mali işlerini yürütmekle mükellefi.
- Kumanda Meclisi, Tersane-i Amire'nin askeri işlerini yürütmek amacıyla teşkil edilmişti.³⁰

Bahriye Nezareti'nin kuruluşu ve donanmada yenileşme çabaları Sultan Abdülaziz dönemine rastlamaktadır. Modern demir-çelik sanayii bulunmayan imparatorluğun hem Tersane-i Amire'de gemi üretmeye çalışması, hem de Avrupa tersanelerine modern gemiler ısmarlaması masraflı bir politikaydı. Abdülaziz dönemi

---

²⁸ Gencer, a.g.m., s.511.

²⁹ Gencer, a.g.e., s.319.

³⁰ Gencer, a.g.e., s.328-335.

sona erdiğinde donanmada, 30'u zırhlı 106 gemi, 26000 kadar personel ve asker ile 659 top bulunmaktaydı.³¹

II. Abdülhamid böyle bir donanma teslim almıştı. Kimine göre borca dayalı bir donanma, devleti mali iflasa sürükleyeceği için,³² kimine göre kapıldığı korku ve vehimden dolayı,³³ kimine göreyse, II. Abdülhamid tahta çıktığında karşılaştığı mali kaos sebebiyle güçlü donanma ya da güçlü kara ordusu tercihinde bulunmak zorunda kalması ve tercihini geleneksel olandan yani kara ordusundan yana kullanması. Sebebi her ne olursa olsun sonuç olarak Abdülaziz'den kalma Osmanlı Donanması Haliç'te belli bir süre kullanılmadı ve atıl vaziyette bekledi. Hicri 1309 (1893-1894) senesinin bütçesine bakıldığında Osmanlı'nın mali durumu bize yol gösteriyor.

- Düyun-ı Umumiye :2.940.000
- Seraskerlik :6.500.000
- Maliye Nezareti :1.326.000
- Zaptiye Nezareti :1.236.000
- Padişah Tahsisatı :683.000
- Bahriye Nezareti :671.000 liradır.

Buradan da görülüyor ki, devletin öncelikleri arasında donanma bulunmamaktadır.³⁴

Her ne kadar bütçede Bahriye Nezareti sonlarda yer alsada II. Abdülhamid döneminde, bahriye teşkilâtında, dönemin denizciliğine bağlı idari, teknik ve ilmi şartlarının getirdiği değişim etkisini göstermiştir. Sultan Abdülaziz döneminden kalan birkaç daire ve komisyona ilave olarak, birçok farklı daire ve komisyon ortaya çıkmıştır. Heyet-i Sıhhiye, Divan-ı Harp Dairesi, Torpido, Fabrikalar ve İnşaiye Resimhaneleri, Elbise, Erzak, Mamul ve Gayr-ı Mamul Ambarları, Elbise, Eşya-i Ayniye ve Sebze Debboyları (Eşya, Giysi ve Silah deposu), Posta ve Telgraf Şubesi, Bahriye Fişenghanesi bunlara örnektir.³⁵ Bu dönemdeki Osmanlı denizciliğindeki

³¹Panzac, a.g.e., s.330., Gülen, a.g.e., s.39.

³² Metin Hülagü, '1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme', *Türkler*, c. XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2014, s.830-844.

³³ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. III, Deniz Basımevi, İstanbul, 1973, s.242

³⁴Panzac, a.g.e., s.384.

³⁵*Salname-i Bahriye*, 1310 (1894), İstanbul Bahriye Matbaası, s.45.

gelişmeler dünya denizcilğinde ortaya çıkmaya başlayan denizaltıcılık ve torpidobot teknolojisinin kullanılmasıyla paralel bir gelişim göstermiştir.³⁶ Bu kapsamda Sultan II. Abdülhamid, küçük, modern, ucuz maliyetli ve daha çok yönlü bir donanma kurma çabaları göstermiştir.

Meşrutiyetin ikinci kez ilanından sonra, birçok alanda olduğu gibi denizcilik alanında da değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin en başta geleni ise şüphesiz bahriyeye danışman sıfatı ile getirilen İngiliz amirallerdir. İlk gelen ekibin başında Amiral Douglas Gamble vardır. Bundan sonra gelenler ise Amiral Williams başkanlığındaki heyet ve Amiral Limpus'un heyetidir.³⁷

Amiral Gamble Bahriye Nezareti teşkilatını İngiliz Deniz Teşkilatı'nı örnek olarak yeniden teşkil edilmesini önermiştir. Gamble'nin önerisi ve Amiral Williams'ın danışmanlığı ile oluşturulan yeni teşkilat kısaca şunlardan oluşuyordu:³⁸

- Birinci Daire (Erkan-ı Harbiye-i Bahrîye),
  - İstihbarat (Haberalma)
  - İstihbarat (Harekât ve Planlama)
  - Sevkiyat (Deniz Yollaması)
  - Kütüphane
  - Harita
  - Kayıtlar (Bahriye Nezareti emirleri, Salnameler, Dergiler)
- İkinci Daire (Muamelat-ı Zatîye/ Personel İşleri)
  - Zabitan duhul, tedris ve imtihanları (Subay okuluna kabul etmek, eğitim vermek ve sınavları yapmak)
  - Zabitan nasıp, tayin, terfi ve emeklilikleri
  - Erat işlemleri
- Üçüncü Daire, (1912 yılında Tersane-i Amire Memuriyeti 'ne dönüştürülmüştür.)
  - Yeni gemilerin inşa mukaveleleri ve inşalara nezaret
  - Gemilerin onarım işleri

³⁶ Levent Düzcü, 'Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları (1876-1922)', *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, c. III, Sayı 5, Ankara, 2009, s.3.

³⁷ Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Mektubi Bölümü, Dosya No: 1640-2. 14 Zilhicce 1326 (7 Ocak 1909).

³⁸Büyüktuğrul, a.g.e., 1973, s.233.

- İmalat
- Köprüler
- Topçuluk kısmı
- Torpido kısmı
- Tersane memur ve işçileri kısmı
- Dördüncü Daire (Levazım)
- Mukavele ve Levazım
- Kömür ve dağıtım şekli
- Muhasebe
- Yoklama
- Eratın hizmet süresi ve tescili
- Sıhhiye
- İmamlar

1912 yılındaki değişiklikle iki daire daha eklenmiştir. Bu dairelerden olan Beşinci Daire; iki şubeden oluşup, güverte subayları ve çarkçılar ile inşaiye ve kâtip subayların bütün işlemlerinden sorumluydu. Altıncı Daire ise üç şubeden oluşup, harp silahları, cephane ve tamirattan sorumluydu.³⁹

1916 yılında yapılan değişiklikle 1912 yılında 6 daireye çıkarılan teşkilat tekrar 4 daireye düşürülmüş ve 1916 teşkilatı şu şekilde olmuştur.⁴⁰

- Bahriye Nazırı
- Kalem-i Mahsusa Müdüriyeti
  - Tercüme Kalemi
  - Şifre Kalemi
- Daireler
  - Birinci Daire
  - İkinci Daire
  - Üçüncü Daire
  - Dördüncü Daire

³⁹*Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Cilt 3, Kısım 6, Ankara, 1971, s.475-476., Ali Haydar Emir, *Mecmua-yı Seneviye-i Bahriye*, Birinci Sene, İstanbul Bahriye Matbaası, 10 Temmuz 1331, s.14-15

⁴⁰ Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Mahsus (İ. MMS.), Fon 183-1332, Yer 1.1, Ca 65, (1332. Ca. 6/ 2 Nisan 1916)

- Muhasebe Müdüriyeti
- Divan-ı Harb-i Daimi
- Hukuk Müşavirliği
- Evrak-ı Umumiye Müdüriyeti

Bahriye Nezareti'nin teşkilatı yukarıda da belirtildiği üzere Birleşik Krallık'tan esinlenerek ve İngiliz amirallerin danışmanlığı ile düzenlenmiştir. Hatta 1912-1913 yılında Umur-ı Bahriye Müşavirliği ve Donanma Kumandanlığı İngiliz Amiral Limpus Paşa'nın uhdesindeydi.⁴¹

Birinci Dünya Savaşı başlamadan hemen önce Osmanlı Devleti kara ordusu Alman subayların, deniz ordusu ise İngiliz subayların etkisinde olması iki ülkenin çıkar çatışmasını Osmanlı ordusu üzerinden sürdürmesine yol açtı.⁴² Bu durum Birinci Dünya Savaşı'nda büyük bir sorun haline gelmiştir. Savaş başlayınca deniz ordusu da Alman amirallerin emrine girdi. Ancak Balkan ve Trablus Savaşlarından çıkmış Osmanlı Donanmasının durumu pek iç açıcı değildi. Bu olumsuzluklara rağmen donanmanın ve kara ordusunun Çanakkale'de adeta destan yazarak, İtilaf Devletlerinin Boğazı geçmesini engellemişlerdir.

Her ne kadar Çanakkale'de düşman kuvvetlerine karşı başarı kazanılmış olsa da, Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'nın kaybeden tarafında olduğundan dolayı savaş biter bitmez tüm toprakları İtilaf Devletlerinin işgali altına girmiştir. Bu işgalden en büyük payı ise hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul almıştır.

---

⁴¹ *Salname-i Bahriye*, 1329 (1913), İstanbul Bahriye Matbaası, s.28.

⁴² Erol Mütercimler, *Kurtuluş Savaşı'na Denizden Gelen Destek*, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1992, s.28-29.

BİRİNCİ BÖLÜM

UMUR-I BAHRIYE MÜDÜRİYETİ

1.1. İstanbul'daki Durum

Milli Mücadele başlamadan önce İstanbul'daki durum pek iç açıcı değildi. 30 Ekim 1918 Tarihinde Birinci Dünya Savaşı'nı sona erdiren Mondros Mütarekesi imzalandıktan hemen sonra İtilaf Devletleri 6 Kasım 1918 tarihinden itibaren Çanakkale Boğazı'ndaki askeri bölgelere el koymaya başladı. İngilizler 9 Kasım 1918 tarihinde 600 kişilik bir askeri kuvvetle Kumkale ve Seddülbahir'e çıkarma yaptı. İngilizlerin bir gün sonra Çanakkale'nin merkez ilçesine çıkarma yapması ile burada bulunan Müstahkem Mevki Komutanlık Karargâhı, Nusret mayın gemisi ile İstanbul'a nakledildi.⁴³ Aynı dönemde İstanbul'da Mondros Mütarekesi hükümleri gereğince, Türk Donanması Haliç'e çekilmiş ve Müttefik Kontrol Komisyonu emrine girmişti.⁴⁴ Mondros Mütarekesi'nin 6. Maddesi: "*Osmanlı karasularında zabıta ve buna mümasil hususat için istihdam edilecek sefain-i sagire müstesna olmak üzere Osmanlı sularında veya Devlet-i Aliye tarafından işgal edilen sularda bulunan kâffe-i sefain-i harbiye teslim olunup gösterilecek Osmanlı liman veya limanlarında mevkuf bulundurulacaktır,*"⁴⁵ şeklindedir.

Mondros Mütarekesi imzalandıktan sekiz gün sonra İstanbul önlerine demirlemiş İtilaf filolarına komuta eden İngiliz Amirali Calthorpe, Osmanlı Bahriye Nezareti'ne bu maddeye atıf yaparak acele kayıtlı aşağıdaki yazıyı yollamış ve şunları istemiştir:

---

⁴³ Soner Polat, Figen Atabey, Akın Özdemir, *İstiklal Harbi'nde Bahriyemiz*, 2.bs., Dz.ik.Grp.K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, 2008, s.20.

⁴⁴ Figen Atabey, *Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri*, DZKK. Karargâh Basımevi, Ankara, 2002, s.6.

⁴⁵ Osmanlı karasularında güvenlik ve buna benzer konular için kullanılacak küçük gemiler dışında, Osmanlı sularında veya Osmanlı Devleti tarafından işgal edilen sularda bulunan bütün savaş gemileri teslim olunup Osmanlı liman veya limanlarında tutuklu bulundurulacaktır. Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953, s.520.

BAHRİYE NEZARETİNE

Efendim,

1. Mütarekenamenin altıncı maddesi gereğince Osmanlı harb gemilerinin aşağıdaki şartlara göre bir listesini tarafıma ve bir listesini de Fransız Amirali Ferik Amiral Amet'e göndermenizi rica ederim:
  - a. Hangi gemiler faaldir?
  - b. Nerede bulunmaktadır?
  - c. Bugünkü görevleri neden ibarettir?
2. Aşağıdaki hususların acele yapılması için emir verilmesini rica ederim:
  - a. Aşağıdaki gemilerin bütün cephanesi, torpidoları ve top nişangâhları çıkarılmalıdır: Turgutreis, Yavuz, Muinizafer, Hamidiye, Mecidiye ve bütün muhripler.
  - b. Geri kalan gemiler, yani torpidobotlar, torpido gambotlar, şalupalar ve bütün silahlı gemiler, torpido ve cephanelerini ve üç fundluktan büyük topların nişangâhlarını karaya çıkaracaklardır.
  - c. Denizaltılar, torpidolarını karaya çıkaracaklardır.
  - d. Mayın gemileri, mayın taşıyan gemiler ve mayın hizmetlerinde kullanılan diğer gemiler, mayınlarını karaya çıkaracaklardır.
  - e. Yavuz ve Turgutreis zırhlıları hidrolik tertibatının sularını boşaltacaklardır.
  - f. Deniz zabıta hizmetlerinde kullanılanlardan başka bütün harb gemilerinin telsiz telgraf antenleri indirilecektir.
3. Gemilerin emre hazır bulundurulmaları için aşağıdaki tertibatın alınması istenir:
  - a. Karadeniz'de, Boğaziçi'nde, Marmara ve Çanakkale bölgelerinde bulunan bütün harb gemileri Haliç'e sokulacaktır. Haliç'e girmeyen gemiler müstesna olup, bunlar İzmit'te mahfuz bulundurulacaktır. Bunların demir yerleri tarafımdan bildirilecektir. Yukarıda adı geçen bölgelerin dışında bulunan limanlar ve İzmir'deki harb gemileri İzmir'de mahfuz bulundurulacaktır.

- b. *Deniz Zabıtası için gereken en az sayıdaki gemilerin vazifelerine devamına müsaade olunacaktır. Buna benzer teknelerden Çanakkale'de, Marmara Havzasında ve Boğaziçi'nde bulunanlar, İtilaf Devletleri donanmasının İstanbul'a gelişlerinde buldukları limanlarda demirli olacaklardır.*
- c. *Faaliyette bulundurulacak gemilerin sayısı, müttefiklerle birlikte mümkün olduğu kadar süratle tayin edileceklerdir.*
4. *Mürettebata dair:*
- a. *Haliç'e sokulan gemilerin içinde muhafaza ve bakım ekipleri bulunacaklardır.*
- b. *İzmit körfezinde bulunan gemilerde mürettebatın ancak dörtte biri bulunacaktır.*
5. *Gemilerde bulundurulacak yakacağa dair:*
- a. *Haliç'te bulunan gemilerde bir aylık ihtiyaç için yedek yakacak bulunacaktır.*
- b. *İzmit Körfezinde bulunan gemilerdeki yakacak, en çok yakacak miktarının üçte birini geçmeyecektir.*
6. *Gemiler, Osmanlı Sancaklarını çekeceklerdir.*
7. *Fransızlardan ele geçirilen Turquoise denizaltı gemisi, Fransız Bahriyesinden bir subayın, teslim almak üzere İstanbul'a gelişinde derhal teslim olunacaktır.*
8. *Ticaret gemileri için aşağıdaki listelerin tarafıma ve Amiral Amet'e verilmesini rica ederim:*
- a. *Alman ve Avusturya vapurları.*
- b. *Türk ticaret gemilerinin listesi.*
- c. *Türkler veya Almanlar tarafından müttefiklerden müsadere edilen ticaret gemilerinin bir listesiyle bunların Türk limanlarında bulunup, bulunmadığı veyahut Türk mal sahiplerinin emri altında seyrüsefer edip, etmedikleri.*
- Bu gibi gemiler, mümkün olduğu kadar kısa bir müddette müttefiklere teslimine hazır bulundurulmalıdır.*
- d. *Türk limanlarında çalışan Rus gemilerinin listesi.*
- e. *a, b, c, maddelerinde bildirilen gemilerin buldukları liman reisliklerine, müttefik subayları tarafından, adı geçen gemilerin listesi istendiği zaman hazırlanıp verilmek üzere gerekli talimatın verilmesi gerekir.*

9. *Müttefikler donanmasından Sancak subayı veyahut kıdemli deniz subayı yetkisini taşıyan subaylar tarafından harb gemileri ilk fırsatta teftiş olunacağı gibi, herhangi bir zamanda dahi teftiş olunmaları muhtemeldir.*⁴⁶

İmza
Akdeniz İngiliz Filosu
Başkumandanı
Koramiral
Calthorpe

Amiral Calthorpe'nin bu mektubundan beş gün sonra 13 Kasım 1918 tarihinde, İtilaf Devletlerine ait 13 muharebe gemisi, 11 kruvazör, 26 destroyer, 6 denizaltı gemisi ve Yunan Donanmasına ait 1 zırhlı kruvazör ile 4 muhripten oluşan donanma İstanbul'a gelerek, Dolmabahçe önlerine demirledi. Mütareke hükümlerine göre İstanbul'un işgal edilmemesi gerekmekteydi. Ancak İngilizler Mütarekenin 8. Maddesi olan '*Elyevm Osmanlı işgalı altında bulunan bilcümle liman ve demiryolları mahallerinden İtilaf sefaini tarafından istifade edilmesi ve İtilafla hal-i harpta bulunanlara karşı mesdut bulundurulması. Süfen-i Osmaniyye'de, ordunun terhisi hususlarında, şeraiti mümasileden istifade edilebilecektir.*'⁴⁷ Hükümünü kullanarak İstanbul'u resmen olmasa da fiilen işgal etmişlerdir.⁴⁸

İstanbul 16 Mart 1920 Tarihinde resmen işgal edildi, aynı gün Birleşik Krallık heyeti Bahriye Nezaretine geldi. İstanbul'un işgal haberi Deniz Kurmay Başkanı'na bildirildi. Yapılan görüşmelerden sonra, Bahriye Nezareti Birinci ve Üçüncü

⁴⁶ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964, s.7-9.

⁴⁷ Bugün Osmanlı işgali altında bulunan bütün limanlardan ve demiryollarından İtilaf gemilerinin yararlanması ve İtilaf Devletleri ile savaş durumunda olanlara karşı buraların kapatılması. Osmanlı gemilerinden, ordunun terhisi bakımından benzer şekilde yararlanılacaktır. Erim, a.g.e., s.520.

⁴⁸ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.20.

Dairelerini İngilizlerin, İkinci Daireyi Fransızların ve Dördüncü Daireyi⁴⁹ de İtalyanların gözetiminde bulundurması ve bütün işlemlere sansür konulması, bu işlemler için kendilerine Bahriye Nezaretinde odalar ayrılması ve İngiliz, Fransız ve İtalyan deniz subaylarından oluşturulacak bir kontrol heyetinin görevlendirilmesi kararlaştırıldı.⁵⁰ Böylece, Türk Donanması tarihinde hiç görülmemiş bir biçimde ilk defa yabancı devletler topluluğunun kontrolü altına girmiştir. Durum böyle olunca Bahriye Nezareti de fiilen faaliyet dışı kalmıştır.⁵¹

Mondros Mütarekesi'nin denizlerle ilgili maddelerinden 6. maddeye dayanılarak, Türk Donanması'na ait olan Turgutreis, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri ile onlara nazaran küçük tonajdaki diğer gemiler izinsiz hareket edemeyecek duruma getirilerek Haliç'te bağlanmıştı. Yalnızca büyüklüğünden ötürü Haliç trafiğini aksatabilecek olan Yavuz zırhlısı tüm cephanesi alınıp, silahları sökülerek kontrol komisyonunun isteği doğrultusunda İzmit'e gönderilmiştir. Donanmanın İstanbul'da bağlı oluşu, Kurtuluş Savaşı'nın Anadolu'da yapılması, başlangıçta Deniz Kuvvetlerinin bu savaşa katılmasına imkân vermemiştir. Ancak mücadelenin başarısının silah, cephane, para, malzeme ve insan kaynağıyla doğrudan alakalı olması Bahriye Personelinin de Milli Mücadeleye katılımını sağlamıştır. Ülke içinde yukarıda saydığımız kaynakların sıkıntısı, karayolları ve demiryollarındaki yetersizlik, Batı Cephesi'ni bu kaynaklarla beslemek zorunda olan Ankara Hükümeti'nin Karadeniz'de Sovyetler Birliği ile deniz yolu nakliyatını hayati öneme sahip duruma getirmiştir.⁵²

Milli Mücadele'ye lojistik destek ve ikmal sadece SSCB kanalıyla gerçekleşmemiş, İstanbul'dan gelen yardımlar da yekûnda önemli bir yer tutmuştur. Ancak Marmara ve Boğazlar bölgesi işgal kuvvetlerinin kontrolünde olduğundan bu yardımlar Menzil Hattı ya da İstiklal Yolu denilen güzergâhlar üzerinden özellikle Gizli Karakol Cemiyeti'nin ve de aşağıda bahsi geçecek olan grupların titiz çalışmaları neticesinde Milli Mücadele güçlerine ulaştırılabiliştir.

---

⁴⁹ Birinci Daire: Erkan-ı Harbiye, İkinci Daire: Personel, Üçüncü Daire: Teçhizat, Dördüncü Daire: Levazım Daireleridir.

⁵⁰ DTA, Bahriye Nezareti (BN), 216/562, 1920.

⁵¹ DTA, BN, 596-23478, 4 Ocak 1919.

⁵² Atabey, *Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri*, s.6.

Osmanlı Hükümeti'nin Anadolu'ya geçen veya Anadolu'ya geçemeyip İstanbul'dan Milli Mücadeleye destek verenler karşısında almış olduğu tavırla ilgili net bir bilgiye ulaşılamasa da Temsil Heyeti ile İstanbul Hükümeti arasında gerçekleştirilen Amasya Görüşmeleri'nde bu konu gündeme getirilmiştir. Taraflar arasında gizli kalması kararlaştırılan bu protokolde Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti adına görüşmelere katılan Salih Paşa'dan Milli Mücadele'ye destek veren memurların cezalandırılmamasını talep etmiştir. Lakin görüşmelerde ele alınan hususlardan sadece Mebusan Meclisi'nin toplanması ile ilgili karar kabul edilmiş, dolayısıyla bu mesele sürüncemede kalmıştır. İstanbul'un işgalinden sonra T.B.M.M.'nin Ankara'da açılması Milli Mücadeleye katılımı artırmış ve faaliyetler açık bir şekilde yürütölmeye başlanmıştır.⁵³

1.2.Anadolu'ya Geçen Bahriyeliler ve Silah, Mühimmat, Eşya Kaçırın Gruplar

Milli Mücadele esnasında Türk bahriyesine ait gemilerin Karadeniz'de Ruslardan aldıkları yardım malzemelerini Türk Limanlarına ulaştırmasının yanında İstanbul'da kurulan bazı cemiyetler de bahriyeye ait depolardan aldıkları malzemeleri Anadolu'ya kaçırma görevini üstlenmişlerdi.

Bu cemiyetlerden ilki Kasım 1919'da kurulan, reisliğini Kara Vasıf Bey'in yaptığı Karakol Cemiyeti'dir.⁵⁴ Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal Paşa ile arasında çıkan anlaşmazlıktan⁵⁵ ve İstanbul'da İngilizler tarafından Malta'ya sürölmesinden sonra cemiyet ikiye bölünmüştür. Bunlardan biri Müdafaa-i Milliye Teşkilatı diğeri ise Müsellah Milli Müdafaa teşkilatı kısaca 'Mim Mim' Grubu'dur. Bu gruplar İngiliz kontrolü altında bulunan depolardan Milli Mücadele için gerekli olan silah, mühimmat ve askeri eşyayı İnebolu, Zonguldak, Samsun ve Trabzon Limanlarına kaçırmıştır.⁵⁶ Bunlardan başka Anadolu'ya askeri malzeme ve eşya taşıyan

⁵³ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c. II, TTK Yayınları, Ankara, 1986, s.423.

⁵⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952, s. 520.

⁵⁵ www.atam.gov.tr/nutuk/karakol-cemiyeti

⁵⁶ Hüseyin Dağtekin, 'İstiklal Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmat ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilen Mühim Vesika', *Tarih Vesikaları*, Yeni Seri, c. I, Sayı 1(16), s.10.

gruplardan, Felah Grubu, Namık Grubu, Yavuz Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu ve Muavenet-i Bahriye Grubu önemli görevler üstlenmişlerdir.⁵⁷

Bu gruplardan özellikle ele alacağımız Muavenet-i Bahriye Grubu (Bahriye Yardımlaşma Grubu) doğrudan doğruya bahriye subaylarından oluşan bir gruptur. İstanbul'daki askeri depolardan, tersaneler, havuzlar ve fabrikaların ambarlarından silah ve mühimmatı Anadolu'ya kaçırmak için kurulan bu grup, Bahriye Dairesi Reisi Mehmet Şevket Bey'in büyük çabaları ile 1921 yılının başlarında Yarbay Mehmet Nazmi Bey, Binbaşı Haydar Abdullah Bey, Binbaşı Fevzi Bey, Kıdemli Yüzbaşı Azmi Hasan Bey ve Yüzbaşı Zeki Mahmut Bey tarafından kurulmuştur.⁵⁸

Başta Yarbay Nazmi Bey olmak üzere Ankara Hükümeti ile İstanbul'da bulunan Bahriye Nezareti arasındaki iletişim de bu grup sayesinde kurulmuştur. Resmi olarak hiçbir bağlantı kurulamayan Bahriye Nezareti'ne Haliç'te Komodor olarak görev yapmakta olan Yarbay Mehmet Nazmi (Cibalili) Bey ve arkadaşları sayesinde gayri resmi yollarla ulaşan Umur-ı Bahriye Müdürü Şevket Bey, İstanbul'da bulunan ve deniz kuvvetlerinin ihtiyacı olan tüm askeri malzemeleri ve personeli Anadolu'ya geçirmeyi başarmıştır. Özellikle Mondros Mütarekesi maddeleri gereğince, Haliç'te bağlı bulunan Osmanlı harp gemilerindeki çeşitli makine parçalarını ve toplarını sökerek Anadolu'ya yollamışlardır. Bu malzemelerle ilk etapta Karadeniz'de görev yapmakta olan Aydınreis, Preveze ve Hızırreis gambotlarının (ağır toplar yüklü harp gemisi) eksikleri tamamlanmıştır.⁵⁹ Ayrıca Samsun ve Amasra Limanlarına gönderilen eşya ve mühimmatlar bu limanların ve Karadeniz'deki diğer limanların birçok ihtiyacını karşılamıştır.⁶⁰ Fethiye'ye gönderilen malzemelerle de Fethiye İhtiyat Grubu'nun ve daha sonra kurulacak olan İzmir Bahriye Kumandanlığı'nın neredeyse ihtiyaçlarının tamamı giderilmiştir.⁶¹

Muavenet-i Bahriye Grubu 15 Aralık 1921 tarihli Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin Felah Grubuna ‘ *Muavenet-i Bahriye Grubu, grubunuza ilhak etmiştir. Müstakil çalışacak değildir. Gerek doğrudan doğruya, gerekse dolaylı olarak bahriyeye ait*

⁵⁷ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, TTK Basımevi, Ankara, 1993, s.203.

⁵⁸ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, c. I, Ankara, 1975, s.252.

⁵⁹ ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH), Klasör 1436, Dosya 209, Fihrist 1/2.

⁶⁰ DTA, Bahriye Dairesi Riyaseti(BDR), 23/490, 1921-1924.

⁶¹ DTA, MBN (Mülga Bahriye Nezareti) 2559, 1921-1922.

*tüm muhaberat grubunuzla icra olunacaktır.*⁶² Emri ile çalışmalarına Felah Grubu altında bahriye kolu olarak devam etmiştir.

Muavenet-i Bahriye Grubu İstanbul ve çevresinde bulunan deniz teşkilatları ve yerel makamlarla sıkı bir işbirliğine girerek yürütmüş olduğu gizli çalışmalarla silah ve mühimmattan hariç birçok subay, erbaş, er ve gönüllü vatandaşları Yalova, Karamürsel, Samsun, Trabzon, Ereğli, Amasra, İnebolu ve alındıktan sonra İzmit yoluyla Anadolu'ya kaçırmıştır. İlk kaçan grubun içinde Umur-ı Bahriye Müdürlüğü ve daha sonra Bahriye Dairesi Reisliği de yapan kıdemli Yüzbaşı Kasımpaşalı Mehmet Şevket Bey'de bulunmaktaydı.⁶³

Muavenet-i Bahriye Grubu Anadolu'ya geçmek isteyenleri kaçırmak için yabancı bayraklı veya kaptanı Türk olmayan gemilerle anlaşma yoluna gitmiş ve sahte erzak taşıma belgeleri hazırlayarak bu kişileri Anadolu limanlarına taşımıştır. Muavenet-i Bahriye Grubu bu bağlamda birden fazla gemi ile anlaşmıştır.

Anadolu Limanlarına denizcileri taşımak için bir Hindistan vatandaşına ait olan 'İndia' isimli İngiliz bandıralı bir gemi ile de anlaşılmış, ayrıca Türk subaylara da kimliklerini gizleyerek görevler verilmiştir.⁶⁴ Bunlar ateşçi, makinist, çarkçı ve gemici olarak görev almış ve birçok subayı sivil kıyafetler ve değişik kimliklerle yolcu gibi Anadolu'ya kaçırmıştır.⁶⁵ İndia gemisinden başka Gülnihal Vapuru, Reşit Paşa Vapuru, Seyr-i Sefain İdaresine ait Ümit Vapuru, İtalyan bandıralı Karniyola Vapuru ve birçok küçük tekne ve yelkenli ile gönüllüler kimlik ve kıyafet değiştirerek Anadolu'ya geçmiştir.⁶⁶

Ankara'da konuşlu olan Müdafaa-i Milliye Vekâleti her isteyeniyi Anadolu'ya kabul etmiyordu. Milli Mücadele'ye katılmak isteyenler önce Ankara'dan Felah Grubu'na bildiriliyor, grubun yaptığı tahkikat sonucu Ankara'ya gönderilen rapor doğrultusunda kabul görenlerin dosyalarının üzerine 'Güneş' yazılı mühür vuruluyor

---

⁶² ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH), 1534-8- 4/19.

⁶³ Künye kaydına göre Mehmet Şevket Bey 15 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'dan ayrılarak Anadolu'ya geçmiştir. DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, (Bahriye Dairesi, Muamelat-ı Zatiyye Zabitan Künye Kuyudatı) s.27.

⁶⁴ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.137.

⁶⁵ Emrullah Nutku, *Denizden Sesler Geliyordu*, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1973, s.82-85.

⁶⁶ Serdar Hüseyin Sayar, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Denizcilik Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s.99-110.

ve bir nüshası İnebolu'ya diğerk nüshası ise Felah Grubuna tekrar yollanarak kişinin Milli Mücadeleye katılımı sağlanıyordu. Bu önlem İngiliz ajanlarının ve İtilaf Devletleri sempatanlarının Anadolu'ya sızma girişimini engellemek için alınmıştı.⁶⁷

Bahriye Dairesi Riyaseti'nin Milli Mücadelenin sonlarına doğru Muavenet-i Bahriye Grubu'na yolladığı telgrafla Anadolu'ya gitmek arzusunda bulunan zabitlerin bahriye kadrosunun müsaade etmemesinden dolayı celp edilmelerine imkân olmaması dolayısıyla artık subay ve bahriye mensubu gönderilmemesi istenmektedir.⁶⁸

Sonuç olarak işgal altındaki İstanbul'da ülkenin kurtuluşu adına yapılacaklar sadece Anadolu'ya yardım etmekten ibaretti. Tüm devlet kurumları ve diğerk şehirlerle bağlantı yolları İngilizler tarafından kontrol altında tutulan bir şehirde ulusal bir kurtuluş mücadelesi başlatamayacaklarını bilen vatansever gruplar Milli Mücadelenin merkezi haline gelen Ankara'nın yolladığı talimatları eksiksiz yerine getirebilmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da durum böyleyken Milli Mücadelenin merkezi olan Ankara'da ilk Deniz Kuvvetleri örgütlenmesi oluşturuluyordu.

1.3.Umur-ı Bahriye Müdürlüğü'nün Kurulması

Milli Mücadele'nin ilk zamanlarında silahlı kuvvetlerdeki yüksek rütbeli kara subayları kendi mesleklerinde çok bilgili, tecrübeli ve kahramandıılar. Fakat bunların deniz sorunları hakkında bilgili olmadıkları da aşikârdı. Bu subaylar için denizdeki nakliyatın kara nakliyatından bir farkı bulunmuyordu. Bundan dolayı yüksek rütbeli bir deniz subayının Ankara'ya gelip nakliyat için bile olsa deniz harekâtının başına geçmesi istenmemiş; deniz harekâtının tüm sorumluluğu ilk başlarda Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği 'ne (Genelkurmay Başkanlığı) bağlı nakliyat şubesi müdürüne verilmişti.⁶⁹

⁶⁷ 12 Ekim 1970 Cumhuriyet Gazetesi 4. Sayfa Emekli Korgeneral Ekrem Baydar'ın Kurtuluş Savaşı anıları yazı dizisi.

⁶⁸ DTA, BDR, 58/1755, 1923.

⁶⁹ Afif Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, Deniz Basımevi, İstanbul, 1977, s.64-65.

Fakat daha sonra lojistik nakliyatın planlı, düzenli, kesintisiz ve emir komuta zinciri içerisinde yürütülmesi için, TBMM Hükümeti, Rusya ile askeri yardım konusunda anlaşma sağladı. Karşılıklı çıkar ilişkisine dayanan bu faaliyetlerde Türk Hükümeti, emperyalist devletlere karşı güçlü bir koruma elde ederken, Rusya ise aynı devletlere karşı tampon bölge vazifesini gören Türk topraklarını himaye altına alarak tehlikenin kendi anavatanından uzak kalmasını sağlamıştır.

Rus desteğinin sağlanması sonrasında Ruslar tarafından gönderilecek mühimmatın savaşın kazanılması için büyük önem arz etmesi Karadeniz'deki nakliyat faaliyetlerinin daha profesyonelce ve merkezi bir şekilde yürütülmesi ihtiyacını doğurmuştu. Bu sebeple nakliyat işinin deniz subaylarından oluşacak özel bir teşkilat tarafından yürütülmesi suretiyle başarılı olabileceği anlaşılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda, Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da toplanmasından iki buçuk ay sonra 10 Temmuz 1920⁷⁰ tarihinde harekât açısından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine, idari bakımdan da Müdafaa-i Millîye Vekâletine (Millî Savunma Bakanlığı) bağlı olarak, denizciliğe ait işler ve faaliyetler anlamına gelen 'Umur-ı Bahriye Müdürlüğü' tesis edilmiştir.⁷¹

Umur-ı Bahriye Müdürlüğüne Önyzb. Ahmet oğlu Mehmet Şevket Bey⁷² tayin edilmiştir. Daha sonra kurulacak olan Bahriye Dairesi Riyaseti'nin kuruluşunda da Reislik yapacak olan Ahmet oğlu Şevket Bey Soyadı Kanunundan sonra Doruker soyadını alacaktır.⁷³

Umur-ı Bahriye Müdüriyeti kurulduğunda sahillerimizde dört ayrı kontrol noktası mevcut olup; Kilikya kıyıları Fransızların, Ege kıyılarının büyük kısmı Yunanların, Boğazlar ve çevresi ise İngilizlerin denetimi altında bulunmaktaydı. Bu durumda tüm Liman Reislikleri İstanbul Hükümeti'nin Deniz Kuvvetleri olan Bahriye Nezareti'ne bağlı olduğundan fiili olarak işgal altında kalmıştır.⁷⁴

---

⁷⁰ Mustafa Hergüner, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme,(1923-1930)*, Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2002, s.5.

⁷¹ DTA, Umur-ı Bahriye Müdüriyeti I. Dönem (UBM I.), 2/22., DTA, UBM I., 3/39.

⁷² Künyesi EK-XVI'da

⁷³ DTA, Şahsi Dosyalar Defter no:5, Sayfa no:814.

⁷⁴ Methi Bayar, *İstiklal Savaşında Türk Denizcileri*, 2.bs.,DZKK. Basımevi, Ankara, 2004,s.33.

Umur-1 Bahriye Müdürlüğü göreve başlar başlamaz bütün Liman Reisliklerine bir talimat yollayarak, İstanbul'da bulunan Bahriye Nezareti ile tüm ilişkilerini kesmeleri ve tamamıyla Umur-1 Bahriye Müdüriyeti emirleri doğrultusunda hareket etmeleri emrini yollamıştır. Karadeniz'de Hopa'dan İstanbul'un Karadeniz'deki sınır komşusu sayılan Kefken'e kadar olan bölüm, Akdeniz'de ise Antalya'dan Muğla Milas'ın Güllük Limanı'na kadar uzanan deniz sahasındaki Liman Reisliklerinin tamamı Milli Hükümet'in emrine girdiklerini birer telgraf ile Ankara'ya bildirdiler. Böylece Ankara Hükümeti'nin deniz sınırları bir anlamda çizilmiş oldu.⁷⁵ Bundan sonra Umur-1 Bahriye Müdüriyeti, kıyıları bölümlere ayırarak liman başkanlıklarına böldü. Karadeniz kıyıları ikiye ayrıldı.

Birinci bölge, Sovyetler Birliği sınırından İnebolu'nun batısına kadar olan kıyıları kapsamakta olup, Samsun Liman Başkanlığı bu bölgeye merkez yapıldı. Yarbay Ahmet Halis Bey Liman Reisi olarak atandı.⁷⁶

İkinci bölge, Cide'den başlayarak batıya uzanan kıyı şeridi üzerinde Zonguldak merkezli Merkez Liman Reisliği olmuştur. Binbaşı Ali Bey Liman Reisi olarak atandı.⁷⁷

Umur-1 Bahriye Müdüriyeti'nin görevlerinin en başında Karadeniz'de Rus limanlarından yapılacak nakliyatlar geliyordu.⁷⁸ Müdürlük kurulmadan önce Rusya'dan Trabzon Limanı'na sevkiyat 3. Kafkas Fırkası emrinde ve Trabzon Liman Reisi gözetiminde sivil taka ve römorkörlerden oluşan özel bir deniz müfrezesi ile sağlanıyordu. Fakat bu müfreze faydadan çok zarar vermeye başlamıştı. Taşımakla görevli oldukları cephanenin bir kısmını Karadeniz açıklarında gizlice Pontusçulara satıyorlardı.⁷⁹ Pontusçular da bu mühimmatlarla metotlu ve disiplinli çeteler kurup, neredeyse tüm Karadeniz bölgesini haraca bağladılar. Türklerin aldıkları güvenlik önlemlerini ise baskı ve zulüm şeklinde göstererek müttefik kuvvetlerin müdahale etmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Hatta Mustafa Kemal Paşa, bu kargaşayı önlemek

⁷⁵ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.49.

⁷⁶ DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, (Bahriye Dairesi, Muamelat-1 Zatiyye Zabitan Künye Kuyudatı) Salname No:32, s.3., DTA, UBM I., 2/19, 19 Temmuz 1920.

⁷⁷ Mütercimler, a.g.e., s.86.

⁷⁸ Mithat Işın, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1946, s.12.

⁷⁹ Bayar, a.g.e., s.20.

amacıyla Samsun'a yollanmıştı.⁸⁰ Bu sebeple Trabzon Limanı'na bağlı Nakliye Teşkilatı, deniz sevkiyatının ve limanların güvenliğini sağlamak açısından büyük önem kazanmıştı.⁸¹ Bu bağlamda 1920 senesinin Ağustos ayı başlarında Bahriye Kaçakçı Müfrezesi kurularak Doğu Cephesi Kumandanlığı'na bağlanmıştır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin müfrezeye mevcut durum ve yapılacak olan çalışmalarla ilgili göndermiş olduğu ilk tahriratta şu ifadeler yer almaktadır:

- *Kaçakçı Müfrezesinin Üçüncü Tümen Kumandanlığı'na bağlı olarak çalışması,*
- *Rus limanlarıyla, kıyılarımız arasında yapılacak nakliyatta elde Rüsumat NO:4 ve Gazal Römorkörü ve birkaç küçük motor bulunduğu, bunlar için gerekli personelin ikmaline çalışıldığı.*
- *Bu maksatla Üçüncü kolordu bölgesindeki bahriye ihtiyatlarında bulunan personelin Trabzon'a sevk edilebileceği.*
- *Özel şahıslara ait motorlarla da taşımanın mümkün olduğu, bunların ücretlerinin bilahare Umur-ı Bahriye Müdüriyeti tarafından karşılanacağı şeklindedir.⁸²*

Bundan başka görevleri ise Milli Mücadeleye katılan gemilerle limanların bakım ve idamesini sağlamak, denize sağlanan bütçeyi idare etmek ve bu konuda gereken önerileri ve kanun tasarılarını hazırlamak, deniz kuvvetlerinin idare, hukuk ve harp divanı işlerini yürütmektir.⁸³

1.4.Umur-ı Bahriye Müdüriyeti Teşkilatı

Umur-ı Bahriye yeni rejimin Türk Deniz Kuvvetleri'ni oluşturma çabalarının ilk kıvılcımıdır. Teşkilatın oluşturulmasında yabancı bir uzmanın katkısı olmayıp, tamamen ihtiyaca binaen ortaya çıkmış olan bir yapıdır. Bu teşkilatlanma içerisinde bulunan öncü denizciler, Türk Milletinin acı ve gözyaşı ile geçirdiği bu dönemlerde sorumluluk alarak Deniz Kuvvetleri için gurur kaynağı olmuşlardır.

---

⁸⁰ Bayar, a.g.e., s.21.

⁸¹Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.64-62.

⁸²*Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.23.

⁸³Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.77.

Daha sonraları Bahriye Dairesi Riyaseti ismini alacak olan bu teşkilat, kurulduğu zaman; merkezde birkaç subay, Karadeniz’de iki gambot ve birkaç motordan ibaret bulunmaktadır.⁸⁴

Birinci Şube: Zat İşleri Şubesi (Personel İşleri Şubesi); Bu şubenin müdürlüğüne Kıdemli Yüzbaşı Hidayet (POSUT) Bey atanmıştır.

İkinci Şube: Harekât Şubesi; Bu Şubenin müdürlüğüne Mahmut Sait (HALMAN) Bey atanmıştır.

Umur-1 Bahriye Müdüriyeti döneminde biri Trabzon’da diğeri Ereğli’de olmak üzere iki Nakliyat-1 Bahriye Kumandanlığı bulunuyordu. Grup kumandanlıkları ise şunlardır;⁸⁵

- Fethiye Grup Kumandanlığı
- Samsun Deniz Müfrezesi Kumandanlığı
- Amasra Deniz Üssü Kumandanlığı

Üçüncü Şube: Levazım Şube (Lojistik); bu şubenin müdürlüğüne Kıdemli Yüzbaşı Emrullah (NUTKU) Bey atanmıştır.

Dördüncü Şube: Limanlar ve Deniz Ticareti; bu şubenin müdürlüğüne Kıdemli Yüzbaşı Mahmut Hayrettin (KALİÇUN) Bey atanmıştır.

Türk sahillerindeki limanlar ve gözetleme istasyonları üç merkez liman reisliği emrinde toplanmıştır;

- Samsun (Hopa’dan İnebolu’ya kadar uzanan sahiller)
- Zonguldak (İnebolu ile Kefken arasında kalan sahiller)
- Mersin (Akdeniz Bölgesi sahilleri)

Beşinci Şube: Tahakkuk ve Muhasebe Şubesi; bu şubenin müdürlüğüne Yüzbaşı Salih Salim Bey atanmıştır.⁸⁶

Umur-1 Bahriye Müdüriyeti’nin kuruluş amacı deniz savaşlarından ziyade Rusya’dan ve İstanbul’dan gelecek yardım malzemelerini ihtiyacı olan cephelere

---

⁸⁴ Bayar, a.g.e., s.23.

⁸⁵ Muzaffer Erendil, *İlginç Olaylar ve Anekdotlarla Atatürk*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1988, s.23,24.

⁸⁶ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.48., Atabey, a.g.e., s.8., Bayar, a.g.e., s.23.

aktarmaktı. Bu görevini beklenenden daha iyi bir şekilde ve Yunan ve İngiliz karakol gemilerinin tacizine rağmen yerine getirmesi, görev ve sorumluluk alanlarının genişlemesi ve İstanbul'dan Anadolu'ya geçen bahriyeli subay sayısının da artmasıyla kuruluşunun üzerinden bir yıl bile geçmeden müdüriyet daire seviyesine yükselterek yeniden teşkil edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

BAHRİYE DAİRESİ RİYASETİ

2.1.Bahriye Dairesi'nin Kuruluşu

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşunu müteakip; 10 Temmuz 1920 tarihinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı olarak Umur-ı Bahriye Müdürlüğü kurulmuş ve Kurtuluş Savaşı süresince deniz nakliyatının ve bu yolda kullanılan araçların artması sebebiyle teşkilat genişletilerek 1 Mart 1921⁸⁷ tarihinde Bahriye Dairesi Riyaseti şekline çevrilmiştir.⁸⁸

Bahriye Dairesi'nin kuruluşunda, İngiliz ve Alman ekollerine göre şekillendirilmiş olan Osmanlı Devleti Bahriye Nezareti Teşkilatı değil, tamamen iç dinamikler ve ihtiyaçlar neticesinde ortaya çıkmış olan, İstiklal Savaşı'ndaki özgün Umur-ı Bahriye Müdüriyeti yapılanması esas alınmıştır. Yeni Türk Devletinde bahriye teşkilatının ilk etapta Osmanlı Devleti'ndeki gibi bakanlık seviyesinde örgütlenmemesi önceliğin deniz kuvvetlerinde değil kara birliklerinde olması, daha sonra müdüriyetten, reisliğe dönmesi ise Rusya ve İstanbul'dan gelen yardımların daha organize şekilde yerlerine ulaşmasını sağlamak içindir. Bakanlık seviyesi konjonktürel yapı ile ilgili olup sonraki yıllarda gündeme gelecektir.

Bahriye Dairesi altı şube ile İmalat, Bahriye Fabrikaları, Hidrografi, Neşriyat, Harekât Şube ve Bahriye Mektepleri olmak üzere altı kısımda faaliyetlerini devam ettirmiştir.⁸⁹ Bahriyenin bütün şubeleri idari bakımdan Bahriye Dairesi kanalıyla Müdafaa-i Milliye Vekâleti Müsteşarlığına, harekât ve eğitim bakımından da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği'ne bağlı bulunuyordu. Bu kuruluşu göre Müdafaa-i

---

⁸⁷ Askeri kaynaklarda ve bugüne kadar yapılmış çalışmalarda Bahriye Dairesi Riyasetinin kuruluş tarihi değişik şekillerde verilmiştir. Birçok kaynakta kuruluş tarihi 1 Ocak 1921 görünmektedir. Ancak Genelkurmay ATASE Arşivi Arşiv No.1/107, dolap 362, göz 3, klasör 81, dosya 3 fihrist4/4 numaralı belgede Müdafaa-i Milliye Vekâletinin Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığına 2 Mart 1921 tarihli telgrafında özetle Umur-ı Bahriye Müdüriyetinin Bahriye Dairesi'ne dönüştürüldüğü ve artık BDR bağlısı oldukları bildirilmektedir. Ancak Mehmet Şevket Doruker'in künye kaydında Bahriye Dairesi Riyasetine 1 Kanun-i Sani 1337 (1 Ocak 1921) tarihi itibarıyla reis olduğu yazmaktadır.

⁸⁸ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.21.

⁸⁹ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, Deniz Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş No. 19303 Bölüm 1, s.3.

Milliye Vekâleti'nin, harekât ve eğitim konularında hiçbir kontrol ve teftiş yetkisi bulunmamaktaydı. Bu iki konunun plan ve programlarını Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği yapar, kontrol ve teftiş yetkisi de bu makam da bulunuyordu.⁹⁰

Bahriye Dairesi Riyaseti de tıpkı Umur-ı Bahriye Müdüriyeti gibi Karadeniz'de yapılmakta olan nakliyat ağırlıklı teşkil edilmiş olsa da ilerleyen zamanlarda Karadeniz ve Ege Denizi'nde özellikle Yunanlara karşı büyük başarılar kazanacak çarpışmalara girişmiş, Osmanlı ve Yunan Donanmalarına ait birçok gemiye el koyarak donanmanın daha güçlü hale gelmesini sağlamıştır. Bu gemilerden özellikle Aydınreis ve Preveze Gambotları, Rüsûmat 4 Vapuru ve Alemdar Kurtarma Gemisinin Karadeniz nakliyesi ve deniz savunmasındaki başarıları Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında önemli rol oynamıştır. Ayrıca İzmit, İzmir ve İstanbul gibi şehirlerin geri alınması ve bu şehirlerdeki deniz birliklerinin de katılımıyla Bahriye Dairesi Riyaseti'nin teşkilatlanması tamamlamıştır.

2.2.Merkez Teşkilatı

Milli Mücadele döneminde, gerek Umur-ı Bahriye gerekse Bahriye Dairesi Riyaseti'nin kurulmasında ve sonrasında kurumsallaşmasında şüphesiz Karadeniz'deki nakliyatın büyük rolü olmuştur. Süreç içerisinde Karadeniz'deki deniz ulaştırmasında kullanılan gemiler ve taşıma araçları arttığı gibi teşkilatta görevli deniz subay ve erlerinin sayısının da İstanbul'dan gizli yollarla gelenler ve Anadolu'nun kıyı şeridinde yaşayan halkından gönüllü olarak Milli Mücadele'ye katılmasıyla arttığı görülmektedir. Bununla beraber nakledilen silah, cephane, araç ve gereç miktarında da hatırı sayılır bir artış söz konusuydu. Faaliyetlerin sıklaşması ve de düşman donanmasının mukavemeti Bahriye Teşkilatının kurumsallaşmasının da yolunu açtı.

Bu kapsamda ilk olarak görev, sorumluluk ve de personel sayısında ciddi bir artış bulunan Bahriye Teşkilatı'nda bazı değişiklikler yapıldı ve 1 Mart 1921 Yılında Müdâfaa-i Millîye Vekâletine bağlandı. Yeni yapılanmada isim değişikliğine de gidildi ve Umur-ı Bahriye Müdüriyeti Bahriye Dairesi Riyaseti adını aldı. Kurum

---

⁹⁰*Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.4.

Umur-1 Bahriye Müdürlüğü iken merkezde altı subayı, Karadeniz’de tahta kaplı iki gambotu, birkaç mavna ve birkaç motoru vardı.⁹¹ Bahriye Dairesi Riyaseti’ne çevrildiğinde kurumun kadrosu şu şekilde oluşmuştu:

Bahriye Dairesi Reisi: Mehmet Şevket (Doruker)

- Mehmet Şevket Bey amir olarak hem bahriyeyi ilgilendiren politika, harekât ve teknik sorumlulukları, hem de şubeler arası koordinasyon görevini üstlenmişti.

Birinci Şube Müdürü: Ön Yüzbaşı Hidayet (Bosut)

- Dairenin Birinci Şubesi bahriye mektepleri ve bütün personel işlerinden sorumluydu.

İkinci Şube Müdürü: Mütihassis Seyir Zabiti Ön Yüzbaşı Mahmut Sait (Halman)⁹²

- Bu şube harekât, teçhizat, imalat, seyr-i sefain (Deniz Trafığı) ve hidrografi (Deniz Coğrafyası) işlerine bakıyordu. Harekât Şubesi emrinde bir istihbarat dairesi bulunuyordu. Bu daire limanlardan düşman gemileri hakkında gelen bilgileri toplardı. Ayrıca bu istihbarat dairesi İstanbul’daki gruplarla temas halinde bulunuyordu.
- Biri Trabzon’da, diğeri Ereğli’de olmak üzere iki Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı vardı. Trabzon Bahriye Kumandanlığı doğudan; Ereğli Bahriye Kumandanlığı ise İstanbul’dan gelen nakliyatı düzenlemekle görevliydi. Taşınmakta olan nakliyatın ağırlığı bakımından Trabzon daha önemli konumdaydı.
- Grup komutanlıkları ise üç taneydi: Fethiye Grup Komutanlığı, Samsun Deniz Müfrezesi Komutanlığı ve Amasra Deniz Üssü Komutanlığı.

Üçüncü Şube Müdürü: Vakf-ı Kebirli Ön Yüzbaşı Mehmed oğlu Emrullah (Nutku)

- Elbise, yiyecek, yakacak ile depolama, ikmal ve dağıtım işlerinden sorumluydu.

⁹¹ Bayar, a.g.e., s.23.

⁹² Mahmud Said Bey 10 Mayıs 1922 tarihi itibariyle Novorossisk Kıdemli Zabiti olarak atanmıştır. DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, (BD. Muamelat-ı Zatiyye Zabitan Künye Kuyudatı) s.83.

Dördüncü Şube Müdürü: Ön Yüzbaşı Hüseyin oğlu Mahmut Hayrettin (Kaliçun) Bey

- Bu şube limanlar ve deniz ticaretinden sorumluydu. Liman Reislikleri ve Kıyı Gözetleme İstasyonları ilk etapta üç Merkez Liman Reisliği emrinde toplanmıştı. Bunlar: Hopa'dan İnebolu'ya kadar olan kesim için, Samsun; İnebolu ile Kefken arası için, Zonguldak ve Akdeniz bölgesi kıyıları için Mersin'di. İstanbul ve İzmir alınca bu sayı beşe çıkmıştır.

Beşinci Şube Müdürü: Salih Salim Bey

- Muhasebe ve tahakkuk işleri bu şubenin görev ve yetki alanındaydı. Ayrıca Beşinci Şube'nin içinde ayrı bir 'Gemi Muhasebesi' kısmı vardı. Böyle bir ayırımın yapılmasının sebebi, o dönemdeki yöntemlere göre, gemilerin bazı ihtiyaçlarını, gemi subaylarından oluşan komisyonlar aracılığıyla, kendilerinin temin etmesiydi.⁹³

Altıncı Şube Müdürü: Tabip Albay Fuat Bey

- 20 Aralık 1921 tarihi itibarıyla Sıhhiye Müfettişliği adı altında Altıncı şube görevine başlamıştır. Sağlık şubesi olarak ta bilinmektedir.⁹⁴

Bahriye Dairesi kuruluşundan sonra bir tanesi 29 Kasım 1924, diğeri 9 Aralık 1924 de olmak üzere, kendi kuruluşuna iki önemli ekleme yapmıştır. Bunlar İstanbul Liman Kumandanlığı ve İnşaiye ve Makine Müfettişlikleridir.

Bahriye Dairesi'ndeki özel kısımlar ise:

- Umur-1 Mehakim kısmı (Hukuk İşleri)
- Hukuk Müşavirliği
- Daimi Divan-1 Harp⁹⁵
- Müze ve Arşiv
- Harp Tarihi kısmı
- Genel Evrak

---

⁹³ DTA, BDR, 24/508-509.

⁹⁴ Figen Atabey, *Karadeniz'de Türk Donanması(Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.74.

⁹⁵ Ankara'daki yer sıkıntısından dolayı Daimi Divan-1 Harp kısmının tamamı, diğeri şubelerin de büyük bir kısmı İstanbul Bahriye Kumandanlığı emrine bırakılmıştır. *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.4.

Bu şubelerin emir subayları İbrahim (Turgutcan) ve Abdurrahman (Benlioğlu) idiler. Bunlardan başka Kurtuluş Savaşı'nın deniz cephesi subay kadrosu, 1 doktor albay, biri güverte ikisi makine olmak üzere 3 yarbay, on ikisi güverte ve on altısı makine olmak üzere 28 binbaşı, elli dördü güverte sekizi makine, ikisi doktor ve biri inşaiye olmak üzere 65 önyüzbaşı, kırk ikisi güverte, otuz altısı makine ve ikisi de doktor olmak üzere 8 yüzbaşı, yirmi biri güverte, üçü makine olmak üzere 24 üsteğmen, otuzu güverte ve üçü makine olmak üzere 33 teğmen, toplam 234 subaydan oluşuyordu.⁹⁶

Bu Deniz subaylarının bir bölümü Bahriye Dairesi Riyaseti'nin merkez ve taşra teşkilatında görev almış, bir kısmı ise ülkenin çeşitli yörelerindeki askeri atölye ve fabrikalar ile çeşitli lojistik ve teknik hizmetlerde görevlendirilmişlerdir.⁹⁷

Bu 234 kişilik Bahriye Subayı grubu ülkenin yönetim şekli değiştikten sonra Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın çekirdek kadrosunu oluşturmuştur.

2.3.Bahriye Dairesi Bağlı Kumandanlıkları

Bahriye Dairesi Bağlı Kumandanlıkları şunlardan oluşmaktaydı:

- Trabzon Nakliyat-1 Bahriye Kumandanlığı
- Samsun Bahriye Müfreze Komutanlığı
- Amasra Bahriye Kumandanlığı
- Ereğli Nakliyat-1 Bahriye Kumandanlığı
- İzmit Bahriye Kumandanlığı
- İstanbul Bahriye Kumandanlığı
- Donanma Kumandanlığı
- Fethiye Bahriye İhtiyat Grubu
- İzmir Bahriye Kumandanlığı
- Ernis (Van) Tersane Komutanlığı
- Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi
- Seyr-i Sefain İdaresi

⁹⁶ Emrullah Nutku, 'Bahriye Dairesi', *Yakın Tarihimiz*, c. II, Sayı 17, Haziran 1962, Ankara, s.121.

⁹⁷ Şemsettin Bargut, *Birinci Dünya Harbinde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekatı*, Dz.K.K. Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2000, s.98.

- Liman Reislikleri
- Kıyı Gözetleme İstasyonları

Bunlardan başka İstanbul'da Bahriye Dairesi Birinci Şubesi'ne bağlı olarak Mekteb-i Bahriye, Çıracık Mektebi (Gedikli Subay Yetiştirme Okulu), Muzika-i Çıracık Mektebi (Bando Okulu) ve Efrad-ı Cedide Mektebi (Er eğitim merkezi) vardı.⁹⁸ İstanbul'da bir de, Hariciye Vekâleti aracılığıyla Bahriye Dairesi ile doğrudan alakalı Uluslararası Boğazlar Komisyonu vardı. Bu komisyon Lozan Antlaşması'nın hükümlerine göre kurulmuş olup, merkezi Cenevre'de olan Milletler Cemiyeti'ne bağlı olarak çalışıyordu. Başkanı bir Türk Amiral (Amiral Hüseyin Vasıf Temel), üyelerde çeşitli devletlere mensuptu.⁹⁹

2.3.1. Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, Kurtuluş Savaşı'ndaki, deniz harekâtının belkemiği ve yapılan deniz nakliyatının merkezi konumundaydı. Umur-ı Bahriye Müdüriyeti bölümünde de bahsi geçtiği gibi 21 Eylül 1920 tarihinde Trabzon Kaçakçı Müfrezesi adıyla kurulmuştur. Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin 26 Ekim 1920 tarihli talimatıyla Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfrezesi adını almış;¹⁰⁰ 9 Şubat 1921'de ise adı Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı'na çevrilmiştir.¹⁰¹

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Komutanlığı'nın görevi, özellikle Rus limanlarından gelmekte olan, silah, cephane ve askeri malzemeyi hiç vakit kaybetmeden Batı Cephesi'ne ulaştırmaktı. Ayrıca Doğu'daki limanlarımızdan Batı'daki limanlarımıza askeri birlik ve diğer her türlü malzemenin sevki, denizde fırsat buldukça düşman gemilerine taarruzi harekât, keşif, karakol, gözetleme ve istihbarat toplama faaliyetleri ile görevliydi.¹⁰²

Bu kuruluşun ilk komutanı olarak o sırada Trabzon Liman Reisi olan Kulaksızlı Bnb. Nazmi Bey tayin edilmiştir. Kumandanlık emrinde kurulan inspektörlüğe

⁹⁸ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.51, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.5.

⁹⁹ İsmail Sinan Şahin, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekat ve Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1989, s.105-106., Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.51.

¹⁰⁰ DTA, BDR, 36/943

¹⁰¹ DTA, BDR, 31/782.

¹⁰² Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.52.

(Müfettiş, Denetleyici) de Aydınreis gambotunun ikinci kaptanı Önyzb. Cemal Bey tayin edilmişti. Anadolu donanmasının kuruluşu ve nakliyat işlerinin düzene kavuşması 1921 senesinin son günlerine doğru mümkün olmuştur.

Daha önceki sivil motorlarla yaptırılan nakliyatın şekli hakkında fikir sahibi olabilmek açısından komutanlığın yayınladığı 21.12.1920 tarih ve 645/198 numaralı aşağıdaki emri incelemek yerinde olacaktır;¹⁰³

Trabzon Liman Reisliği

Umumi: 645

Hususi: 198

Trabzon

21.12.1920

Turgut motoruna memur Mülazım Müfit Efendiye

- 1. Trabzon'dan İnebolu'ya naklolunmak üzere Rizeli Ahmet Efendinin mutasarrıf ve süvar olduğu Turgut nam motora memursunuz.*
- 2. Zirde (Aşağıda) beyan olunan vazife-i memurenizi hüsnü ifa edebilmeniz için mutemediniz olan efrattan mahiyetinize iki nefer almaya mezunsunuz.*
- 3. Vazife-i memureniz, Turgut nam sefineye, İnebolu'ya naklolunmak üzere, Trabzon'dan tahmil (Yüklenen, Boşaltılan) edilen 42703 kilo koşumun seyir esnasında kat'iyyen ziyana ve telefine meydan verilmeyecek salimen istenilen mahale irsali için icap eden tedbirleri almak ve vazifenin sonunda kıta-i memureniz olan Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfrezesine avdet etmekten ibarettir.*

On madde halinde devam eden emirin diğer maddeleri düşman savaş gemilerinden korunmak ve yüklenen malzemeyi korumak için yapılacak işler hakkındadır. Mülazım Müfit Efendi'nin 1901 doğumlu yani o sırada 19 yaşında olması ve kendisine verilen on binlerce lira değerindeki malzemeyi Karadeniz gibi korkunç bir sahada, düşman donanmasının takip ve kontrolü karşısında beş tonluk bir

---

¹⁰³ Mithat Işın, a.g.e., s.41.

takayla yüz saatlik bir yolculuk mesuliyeti yüklenmesi Kurtuluş Savaşı'nın deniz cephesinin yaşadığı zorluklara küçük bir örnektir.¹⁰⁴

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, Bahriye Dairesine, dolayısıyla Müdafaa-i Milliye Vekâletine bağlıydı. Nakliyat Umum Müdürlüğü ile doğrudan haberleşir, vakit kaybetmeden ordunun ihtiyacına göre ikmalini yapardı. Komutanlık yer sıkıntısından dolayı Trabzon'daki Fransız mektebine yerleşmişti. İlk etapta dört müdürlükten oluşan bir birlikti.¹⁰⁵ Bunlar;

- Güverte İnspektörlüğü
- İrkap ve İhrac (Yükleme, Boşaltma) Kumandanlığı
- Muhasebe Müdürlüğü
- Atölye Müdürlüğü

1921 yılı Temmuz ayında Mayın Memurluğu ve diğer şubeler de kurulduktan sonra bu kumandanlık son şeklini almıştır. Kumandanlığın teşkilatı şu şekildedir.¹⁰⁶

Güverte inspektörlüğü: Gemilerin sevk ve idaresi ile personel ve ikmal işlerinden sorumluydu. 11 Aralık 1920 tarihinde bu birimin başına Samsun Bahriye Müfreze Komutanı olan Kıdemli Yüzbaşı İbrahim Münir Bey atanmıştır.¹⁰⁷

Makine İnspektörlüğü: Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı'nın genel çalışma prensipleri doğrultusunda, araç, gereç ve ekipmanları etkin bir biçimde kullanabilmesi için kurulmuştur. Görevleri, bakım onarımları planlamak, gemilerin havuz işlerini planlamak ve kendisine bağlı personelin iş planlamasını, izinlerini ve mesailerini düzenlemektir.

İrkap ve İhrac Kumandanlığı: Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı emrinde nakliye gemilerinin yükleme ve boşaltma faaliyetlerinden sorumlu İrkap ve İhrac Kumandanlıkları, Trabzon, İnebolu ve Batum merkezli olarak, 9 Şubat 1921 yılında

---

¹⁰⁴ Nutku, a.g.m., s.149.

¹⁰⁵ Nutku, a.g.m., s.149.

¹⁰⁶ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.53.

¹⁰⁷ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.56.

kurulmuştur. Bunların dışında Ereğli ve Akçakoca'ya da benzer görevleri yapabilecek birer İrkap ve İhrac Memuriyetleri tesis edilmiştir.

16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması'nın hükümlerine göre, Batum Türkler tarafından boşaltılmıştır. Üç gün sonra Batum'da bulunan İrkap ve İhrac Kumandanlığı askerleri geri çağırılmış ve Batum, Kıdemli Subaylığa dönüştürülmüştür.¹⁰⁸

Trabzon İrkap ve İhrac Kumandanlığının başına, Güverte Kıdemli Yüzbaşı Mehmet Şemsettin İsmail, İnebolu İrkap ve İhrac Kumandanlığının başına Binbaşı Ahmet Cemal, Batum İrkap ve İhrac Kumandanlığının başına ise Güverte Binbaşı Yusuf Ziya Bey getirilmiştir¹⁰⁹

Muhasebe Müdürlüğü: Kumandanlığın hesap ve maaş işlerinin tutulduğu kısımdır.

Atölye Müdürlüğü: Tüm bakım onarım faaliyetlerini üzerine alan Atölye Müdürlüğü adeta Trabzon'da küçük bir fabrika kurmuştu.¹¹⁰

Mayın Memurluğu: Görevi, mayın sevkiyatını sağlamak, teknik işlerini planlamak, gerektiğinde düşman tecavüz ve taarruzuna karşı limanlarımızı mayınlamak, mayın dökmek ve toplamaktır. Bu işi yapabilmek için bazı ahşap motorlara ray döşenip, vinçler konarak mayın gemisi haline getirilmiştir.¹¹¹

Kıdemli Deniz Subaylıkları: Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı emri altında 1922 yılında Rusya'nın Batum, Tuapse ve Novorossisk Limanlarında Kıdemli Bahriye Zabitlikleri (Deniz Kıdemli Subaylıkları) kuruldu. Bu birimler, istihbarat toplama, gemilerin bakım ve ikmal ihtiyaçlarının giderilmesi ve deniz nakliyatı ile ilgili hizmetlerin hazırlanması amaçları ile görevlendirilmiştir. Ayrıca Kıdemli Subaylıklar mazot, gaz, benzin ve makine yağı gibi maddeleri, ilk başlarda kömür karşılığında daha sonraları ise satın alma yoluyla, motorlu gemilerimizin,

---

¹⁰⁸ Mütercimler, a.g.e., s.160.

¹⁰⁹ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.54.

¹¹⁰ Nutku, a.g.m., s.149.

¹¹¹ Nutku, a.g.m., s.149.

uçaklarımızın ve motorlu araçlarımızın gereksinimlerini sağlamışlardır. Bu birimler yerel Şehbenderlik¹¹² ve Konsolosluklarla birlikte çalışan önemli birimlerdir¹¹³.

Batum Deniz Kıdemli Subaylığına, Binbaşı Nasfët Bey, Novorossisk Deniz Kıdemli Subaylığına, Kıdemli Yüzbaşı Mahmut Sait Bey ve Tuapse Deniz Kıdemli Subaylığına da Binbaşı Ahmet Rasim Bey atanmışlardır.¹¹⁴

Nakliye Filosu: Trabzon Nakliyat-1 Bahriye emrindeki gemiler şunlardır:

Aydınreis ve Preveze Gambotu: 510 ton, 6 mil, 47 mm. lik iki adet top, 1912 yılında Fransa'da inşa edilen bu iki gambot 1914 yılında donanmaya katılmışlardır. 26 Şubat 1919'dan itibaren Karadeniz'de işgal kuvvetlerinin isteği, Bahriye Nezareti'nin de emri ile karakol görevi almaya başladı. Kömür yetersizliğinden dolayı birçok aksaklık yaşamış ve görevlerini yeterince yapamamış olan bu iki gambot 1919 yılının sonlarına doğru Osmanlı Sadaretinin geri gelmesi yönündeki çağrılarına uymayarak İstanbul'a dönmemiş ve Milli Hükümet emrine girmiştir.¹¹⁵ Bu iki gambotun Milli Hükümet emrine girmesi esasında kolay olmamıştır. Şöyle ki; bu gambotların Karadeniz'de Rum ve Ermeni çetecilere karşı yürüttüğü mücadeleden rahatsız olan Müttefik İşgal Kuvvetleri Ortak Filoları Komutanlığı her iki gambotun derhal İstanbul'a dönmelerini, gerekirse zorla getirilmelerini İstanbul Hükümeti'nden talep etmiştir. 11 Aralık 1919 günü Sinop Limanı'nda bulunan İngiliz muhribinde görevli bir yüzbaşı aynı limanda bulunan gambotlara giderek görevlerine son verildiği ve derhal İstanbul'a dönmeleri emredilen yazılı emri tebliğ etmiştir. Gemi personeli tarafından bakım onarım ihtiyaçları bahane edilerek İstanbul'a gitmesi ertelenen gambotlar önce Samsun ve Trabzon'a daha sonra da 24 Ağustos 1920'de T.B.M.M. ile Rusya arasında 'Sovyet Yardım Antlaşması' imzalanması ile Rusya'nın Novorossisk Limanı'na kaçırılmıştır. Daha sonra Milli Mücadele'nin genişlemesi ile birlikte deniz harekâtı ve deniz nakliyatının daha fazla önem kazanmasından dolayı T.B.M.M. gambotların iadesini talep etmiş ve gambotları

---

¹¹² Şehbender: Ticaret Bakanlığı kurulmadan önce ticaret işlerine bakmak ve tüccarlar arasındaki ihtilafları çözmekle görevlendirilen kişi. Süleyman Nutki, *Kamus-i Bahri*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s.272.

¹¹³ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.30.

¹¹⁴ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.55.

¹¹⁵ DTA, MBN, 1231, 1918-1922.

teslim almıştır.¹¹⁶ Bu iki gambot Kurtuluş Savaşı Nakliye Filosunun çekirdeğini oluşturmuşlardır.¹¹⁷

Rüsumat 4 Vapuru: Osmanlı Gümrük İdaresine bağlı olan bu vapur, 85 tonluk, 6 mil sürat özelliğindedir. 10 Haziran 1920'de Ereğli'de iken kendi isteğiyle Ankara Hükümeti emrine girmiş ve 19 Aralık 1920'de askeri mürettebat tarafından devralınmıştır. Bu balıkçı teknesinden bozma vapurun yapım tarihi o dönemde bile bilinmemekle birlikte tahminlere göre 1860-1870'li yıllarda yapıldığı sanılmaktadır. Batum ve Tuapse 'den çok sayıda silah ve cephaneyi Trabzon'a taşımıştır.¹¹⁸ 19 Temmuz 1921'de Ordu açıklarında demirli bir vaziyette beklerken Yunan Donanmasına ait Panter sınıfı muhrip ve yardımcı kruvazörle karşılaşmıştır. Kontrol için yaklaşmakta olan Yunan gemilerinden kurtulmak için gemi karaya oturtulup su alması sağlandıktan sonra baş tarafında da yangın çıkartılmıştır. Bu durumu gören Yunan gemi mürettebatı kontrole gerek görmeden doğu istikametine doğru dümen kırmış, Rüsumat 4 personeli Yunan gemilerinin dönmesinin ardından yangını söndürüp vapuru yüzer hale getirerek Batum'a doğru yol almıştır.¹¹⁹ Batum'da onarım gören vapur 29 Eylül 1921 günü Rusya'dan yüklediği mühimmatı Vona (Perşembe) Limanı'na boşalttıktan sonra Eynesil açıklarında Yunan karakol gemilerine tekrar yakalanmıştır. Üzerinde silah takılı olmayan bu vapur kaçmaya çalıştıysa da aldığı mermi yaralarıyla yüzemez hale gelmiştir. Tüm mürettebatın ve yöre halkının çabasına rağmen gemi kurtarılamamış ve batmıştır.¹²⁰

Alemdar Kurtarma Gemisi: 362 ton, 10 mil süratinde olan Alemdar adlı gemi Danimarka Ticaret Filosuna mensup olup, 1898 yapımı Denmark adında bir kurtarma gemisiydi.¹²¹ Osmanlı Devleti'nin kabotaj hakkı olmadığı için Danimarkalılar tarafından gemi İstanbul'a gönderilmiş ve Danimarka bayrağı ile Marmara Denizi ve

¹¹⁶ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.82-86.

¹¹⁷ Raşit Metel, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1996, s.142.

¹¹⁸ 4 Kasım 1920 seferinde 632 tüfek, 615 kasatura, 1180 sandık cephaneye, 1 Ocak 1921 seferinde 438 tüfek, 378 kasatura, 412 sandık cephaneye ve Temmuz 1921 Tarihinde 8,8'lik iki İngiliz topu ile 354 sandık cephaneye bunların en önemlileri arasında yer alır. Nahit Çapaner, *Kurtuluş Savaşı'nda Deniz Kahramanları*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1943,s.18.

¹¹⁹ Melih Erenoğlu, 'Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı', *I. Deniz Harp Tarihi Semineri*, Gölçük, 2003, s.74-79.

¹²⁰ Ruhi Develilioğlu, 'Karadeniz'de İstiklal Savaşı'nda Birkaç Safha ve Cumhuriyet Denizciliğine Umumi Bir Bakış', *Deniz Mecmuası Dergisi*, c. L, Sayı:347, Deniz Matbaası, İstanbul, 1938, s.55., Mütercimler, a.g.e., s.195.

¹²¹Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.126.

Boğazlarda çalıştırılmıştı. Birinci Dünya Savaşı sırasında 8 Kasım 1914 Tarihinde Osmanlı Devleti gemiye el koymuş ve gemiye Çanakkale'ye Nakliye görevi verilmişti. Alemdar ismi o dönemde verildi. Alemdar isminin verilmiş sebebi kurtarma gemisi için en uygun ismin III. Selim'i kurtarmaya giden Alemdar Mustafa Paşa'nın lakabının bir kurtarma gemisine verilmesi fikri Seyr-i Sefain(Deniz Yolları) İdaresi tarafından düşünülmüştür.¹²²23 Ocak 1921'de Karadeniz'de Deniz İdaresi'nin yolcu vapuru olan Tir-i Müjgân vapurunu kurtarma bahanesi ile İstanbul'dan kaçarak Ereğli'ye geldi.¹²³ Daha sonra Fransızlar tarafından yakalanıp yeniden İstanbul'a götürülmek istenen gemi, mürettebatının kahramanca davranışlarıyla 25 Eylül 1921'de Trabzon'a doğru hareket edebilmiştir.¹²⁴

Trabzon Şilebi: 1200 ton, 7 mil, 1891 İsveç yapımı nakliye gemisi. İlk ismi Franz, daha sonra Yunanlara geçince ismi Enosis olarak değiştirilmiştir. 26 Nisan 1922'de Karadeniz'de zapt edilmiş ve adı Trabzon Şilebi olarak değiştirilmiştir.¹²⁵

Yunan bandıralı Enosis şilebinin iki küçük botla ele geçirilmesi Türk tarafında sevinçle karşılanırken, Yunan tarafında adeta şok etkisi yaratmış ve kamuoyunda donanmaya karşı ağır eleştiriler getirilmiştir. Bir misilleme harekâtı düşünen Yunan Donanması Karadeniz'in önemli noktalarından biri olan Samsun'a 7 Haziran 1922 tarihinde 10 gemilik bir filo yollayarak şehri top atışına tutmuştur. Kısa süren bombardıman neticesinde şehrin bazı bölgelerinde hasarlar meydana gelmiştir. Türk Hükümeti bu bombardımanda soğukkanlı davranmış, bu olayı diplomatik olarak kullanarak uluslararası alanda Yunan Hükümetini zor durumda bırakmaya çalışmıştır.¹²⁶

Samsun Şilebi: 1465 ton, 8 mil, 1887 yapımı Yunan gemisi Uranya 7 Ekim 1922'de Osmanlı silahlı römorkörü Gazal'ın Boğaz ve Karadeniz arasındaki karakol görevi sırasında Karadeniz'de zapt edilmiştir. Amasra'dan ayrılan Gazal Boğaz hattında bandırasız bir şileple karşılaşır. Şilebin hızı kendi hızlarından fazla olduğundan

---

¹²² Bayar, a.g.e., s.47.

¹²³ Develilioğlu, a.g.m., s.54.

¹²⁴ Atabey, *Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri*, s.11., Mütercimler, a.g.e., s.187.

¹²⁵ DTA, MBN Dosya No: 1211

¹²⁶ Erdinç Sancar, *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihi ve 21. Yüzyılda Deniz Kuvvetleri Stratejisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2004, s.285.

yaklaşamayacağını anlayan Gazal mürettebatı kazaya uğramış süsü vererek işaret yollar. Yardım için şilep yaklaştığında Gazal'ın ikinci Kumandanı Üsteğmen Sabri Bey, bunun Yunan ticaret gemisi olduğunu anlar ve yanına beş kişilik bir müfreze grubu alarak gemiyi ele geçirir.¹²⁷ 8 Ekim 1922 günü Amasra'ya getirilen gemi Türk Donanmasına devredilerek adı Samsun Şilebi olarak değiştirilir.¹²⁸

Şahin Şilebi: 1300 ton, 8 mil, Abranosyan Kumpanyasına mensup 25 yaşında olan bu gemi, 6 Kasım 1920'de Ereğli'de müsadere edildi.¹²⁹ Gemiye el konulduktan sonra tıpkı Aydınreis ve Preveze gambotları gibi Yunan ve İngiliz tepkileri sebebiyle Rusya'nın Novorossisk Limanı'na yollandı. 1921 yılı başlarında da Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı emrine girmiştir.¹³⁰

1 ve 2 Numaralı Motorgambotlar: 14 ton, 20 mil, her birinde bir 47 mm. lik top ve iki adet makineli tüfek mevcuttur. Ruslardan satın alınan bu iki gambot, 29 Eylül 1921'de Ruslar tarafından Batum yoluyla Trabzon'da teslim edildi. Çeşitli denemelerin yapılmasının ardından motorgambotlara 9 Ekim 1921'de Türk Bayrağı çekilerek göreve başlatıldı.¹³¹

Gazal Römorkörü: 45 ton, 8 mil, 1910 yapımı, 6 Eylül 1920'de Ereğli'de Yunanların kontrolünderken el kondu.¹³² Eski adı Samsam olan bu Yunan gemisi Milli Mücadele döneminde taşımacılığa başlayan ilk gemidir.

Batum Vapuru: 869 ton, 5 mil, 1869 yapımı, eski adı Petros olan yandan çarklı Yunan gemisi, Batum'dan almış olduğu 6 yolcu ve 20 ton eşya ile İstanbul'a giderken kazan arızası nedeniyle demirlediği Trabzon Değirmendere'de 13 Mart 1921'de el kondu.¹³³

Mebruke Motoru: 90 ton, 5 mil, 6 Eylül 1920'de Gazal Römorkörü ile birlikte Ereğli'de Yunanlıların kontrolünderken el kondu.

---

¹²⁷ Erenoğlu, a.g.m., s.70-84.

¹²⁸ *Osmanlı'dan Günümüze Adları Süregelen Gemiler*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2010, s.333.

¹²⁹ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.215.

¹³⁰ Mütercimler, a.g.e., s.199.

¹³¹ DTA, MBN, 1231, 1918-1922

¹³² *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.215.

¹³³ DTA, MBN 1231, 1918-1922.

Arslan Motoru: 12 ton ağırlığında, 5 mil süratindedir.

Amasra ve Ereğli Motorları: 100 ton, 7 mil, Çarlık bandırası altında İslavyona ve İnapa adındaki bu gemiler, 16 Mart 1922'de, Zonguldak'ta Yunanlardan müsadere edildi.¹³⁴

Ayyıldız Motoru: 120 ton, 6 mil, daha önce Yunan bandıralı olan bu motor, Aydınreis Gambotu tarafından, 16 Eylül 1920'de yakalanarak el konuldu.

Zonguldak ve İnönü Motoru: 49 ton, 5 mil, 1 Nisan 1921'de Sinop açıklarında İstanbul Hükümeti emrinde iken müsadere edildi.

Filya Motoru: 20 ton, 5 mil, 28 Haziran 1920'de Giresun'da, Yunanlardan müsadere edildi.

Sinop Motoru: 15 ton, 4 mil, 1891 yapımı, 28 Haziran 1920'de İstanbul Hükümeti emrinde iken zapt olundu.

İkdam Motoru: 20 ton, 5 mil, 28 Haziran 1920'de İstanbul Hükümeti emrinde iken zapt olundu.

Hüdaverdi Motoru: 6 ton, 4 mil, 28 Haziran 1920'de İstanbul Hükümeti emrinde iken zapt olundu.

Selamet Motoru: 20 ton, 5 mil, Rize'de Yunanlardan müsadere edildi. Eski adı Samolet, 13 Aralık 1920 Tarihinden itibaren hizmete girdi.

Derya Motoru: 8 ton, 5 mil, 13 Aralık 1920'de İstanbul Hükümeti emrinde iken zapt olundu.

Danâ Yelkenlisi: 6 Eylül 1920 tarihinde Gazal Römorkörünün yedeğindeyken, Gazal ile beraber el konuldu.

Kahraman ve Şile Yelkenlisi ile Tecrübe Römorkörü: Manizade ailesine ait olan bu gemiler zaman zaman, Sinop ve Trabzon'da hizmet vermişlerdir.¹³⁵

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığına hizmet etmiş olan gemilerin tam sayısı bilinmemektedir. Burada görevli olan gemilerin bazıları geçici görevlerle

¹³⁴*Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.215,216.

¹³⁵*Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.215-216.

Amasra, Samsun, Zonguldak ve İnebolu'da değişik zamanlarda görev almıştır. Bundan başka yöre halkının elinde bulunan bazı balıkçı tekneleri ve motorlar dönem dönem kumandanlığın emri altında nakliye hizmetinde bulunmuştur.¹³⁶

Şüphesiz Bahriye Dairesi Riyaseti'nin en önemli bağlı birliği Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı'dır. Bu kumandanlık Kurtuluş Savaşı dönemi boyunca Anadolu'ya Rus Limanlarından tonlarca mühimmat taşımış, diğer Karadeniz limanları arasında bağlısı gemilerle koordine kurarak limanların eksikliklerini de gidermiştir. Lozan imzalandıktan sonra nakliyat faaliyetleri fiilen bittiğinden dolayı Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığının önemi azalmıştır. 1924 yılının başında lağvedilen kumandanlık Milli Mücadele döneminde deniz cephesinin ana unsuru olmuştur.

2.3.2. Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanlığı

Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanlığı, Umur-ı Bahriye Müdürlüğünün kurulmasından kısa bir süre sonra, 15 Ağustos 1920 tarihinde Yüzbaşı İbrahim Münir Bey komutasında kurulmuştur.¹³⁷ Bu kumandanlığın subay ve er eğitimi, kıyı savunması ve Pontuscu çetelerle mücadele olmak üzere üç görevi bulunuyordu. Görevlerinin önemi dolayısıyla 1 Ocak 1921 tarihinde kumandanlık kadrosu genişletilmeye başlamış ve 19 subay, 2 Gedikli (Astsubay) 300 er sayısına çıkmıştır.¹³⁸

Subay ve er eğitimi: subay eğitimi aşığıda Samsun Bahriye Mektebi başlığı altında anlatılacağından bu bölümde sadece er eğitimine yer verilmiştir.

1921 yılının Nisan ayından itibaren Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanlığı karargâh binası içerisinde er eğitim müessesesi kurulmuş ve çok başarılı şekilde çalışmıştır. Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanı İbrahim Münir Bey'in aşığıdaki emri müfrezenin hangi koşullar altında kurulmaya çalışıldığının örneğidir;¹³⁹

¹³⁶ DTA, BDR, 19/409, 1922.

¹³⁷ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.118.

¹³⁸ Mithat Işın, a.g.e., s.56.

¹³⁹ Mithat Işın, a.g.e., s.37.

Bahriye Müfrezesi Mülâzımsani Müfit Nihat Efendi'ye

- 1- Aşağıda bildirilen vazifeyi ifa için, Gerze, Sinop, Ayancık, İnebolu, Cide, Amasra, Bartın, Zonguldak, Ereğli ve Akçışehir Limanlarına Hareket edeceksiniz.
- 2- Bahriye Müfrezesi için Dersaadet'ten gerek firaren, gerekse izinli olarak memleketlerine gelen efrad-ı bahriyeyi Samsun'a sevk edeceksiniz.
- 3- Kıyı ahalisinin şerefini temin edecek olan müfrezemizin emrine girecek olan askerlerin iyi giydirilmesi ve yönetilmesi gerçek emelimizdir.
- 4- Gönüllü olarak her yaşta bulunan arkadaşları kabul ederiz.
- 5- Atı ile beraber gelmek isteyenleri yeni kurulacak Süvari Bölüğüne alacağız.
- 6- Elbisemizin şekli, kalpakte siyah bir şerit; asker paletinde, üstte kırmızı altta yeşil olmak üzere iki renkli şerit bulunacak.
- 7- İltihak edecek efradın kendi silahlarıyla gelmeleri memnuniyet oluşturacak ve kıtadan terhislerinde yine kendi silahları ile memleketlerine iade olunacaklardır.
- 8- Hükümet ancak hayırsever halkı sayesinde ayakta durabileceğinden, efradın, yemek ve giyim ihtiyacı için halkımızın yardım yapması gereklidir. Böylece hemşehrileri olan askerler daha yararlı biçimde vazifelerine hadim olacaktır.
- 9- Gerek nakden gerekse malen (Hayvan, nakliye vasıtası) yapılacak yardımlar memnuniyetle karşılanacaktır.
- 10- Müfrezemizde muvazzaflardan başka bir kıta da sivil elbiseli kurulacağından silah ve hayvanlarıyla gelenler kabul edilecekler.
- 11- Her ne suretle oluşa olsun toplanacak efrat, Mahalli Hükümet, Liman Riyasetleri ve Müdafaa-i Milliye Cemiyetleri vasıtasıyla en seri şekilde Samsun'a sevk edilecektir.
- 12- Hükümet efradın yemek ve giyimini üstlenmiştir. Fakat gözü arkada kalmamak ailesini düşünmemek şartıyla vazife görebilmek için halkın da yardımı gereklidir.
- 13- 1314-1315'li olup askerlik şubelerince toplanmamış olanlardan istekliler müfrezemize kabul edilecektir.

14- Zorunluluktan dağlara firar etmiş olup müfrezemizde namusuyla çalışmak isteyenler ve memleketin selahiyetinden başka bir düşünce takip etmeyecekleri kabul etmek ve himaye eylemek vazifemizdir.

15- Harekâtımızın hızlı ve kolay olması için mahalli memurlar, askere gelecekleri bütün nakliye vasıtalarından yararlandıracaklardır.

9 Ağustos 1920 Samsun

Müfrez-i Bahriye Kumandanı

İbrahim Münir

Samsun Müfrez-i Bahriye Kumandanlığı'nda, Amasra Bahriye Kumandanlığı emrine taşındığı, 22 Temmuz 1922 tarihine kadar, topçu ve çeşitli meslek gruplarına ait 1026 acemi deniz eri yetiştirilmiştir. Böylece gemi, motor ve kara birlikleri daha tecrübeli ve bilgili erlerle donatılmıştır.¹⁴⁰

Kıyı savunması: Samsun deniz savunması için Ankara'dan ve Preveze gambotundan çeşitli silah ve cephane yollanmıştı. Ankara'dan, 4 Belçika tüfeği, 4500 piyade mermisi ve 297 top mermisi, Preveze gambotundan da 2 adet 4,7 mm. lik top, 30 mavzer tüfeği ve 600 mavzer tüfeği mermisi yollanmıştı. Daha sonra iki adet daha 4,7 mm. lik top getirildi. Sonradan gelen iki top bir kamyonla monte edilerek seyyar batarya olarak kullanılmıştır. Bu seyyar bataryadan Pontuscu Rum çeteleri ile bu dönemde ortaya çıkan ve giderek büyük bir tehlike arz etmeye başlayan Koçgiri Aşireti isyanına karşı yürütülen mücadele esnasında da yararlanılmıştır.¹⁴¹ Bu arada liman savunması için bir gözcü şebekesi (Gözetleme Kulesi) ve çeşitli yerlere işaret istasyonları da yaptırılarak kıyı emniyeti azami bir biçimde sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁴²

¹⁴⁰Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.119.

¹⁴¹ Bülent Işın, 'İstiklal Savaşı'nda Türk Bahriyesi', *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sayı:552, Dz.K.K. Basımevi, Ankara, Mart 1992, s.71.

¹⁴² Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.61., *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.74.

Pontus yanlısı Rum çetelerine karşı yürütülen mücadelede Samsun Müfreze-i Bahriye dört bölüklü bir tabur şeklinde teşkilatlanmıştır.¹⁴³ 1 Ocak- 30 Nisan 1921 tarihleri arasında görevi sadece Pontus yanlısı Rumlarla mücadele etmek olan müfreze, bu tarih aralığında 25, 50, 80 ve 100 kişilik gruplar halinde Samsun, Bafra, Çarşamba ve Nebiyan dağı bölgelerinde yaptığı çatışmalarla 149 Pontuscuyu etkisiz hale getirmiş, birçoğunu da sağ olarak yakalamıştır.¹⁴⁴

Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanlığı bağlıları şu şekildedir:

- Samsun Bahriye Mektebi
- Samsun Bahriye Divan-ı Harb-i Daimisi
- Ganaim-i Bahriye Mahkemesi

Samsun Bahriye Mektebi: Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanlığına bağlı olarak 28 Mart 1921 tarihinde, Samsun Bahriye Mektebi tesis edilmiştir. Mektep bir Rum binasına yerleşmişti. Mektep komutanlığına Yenişehirli Cemal oğlu Alaattin Bey, ders müdürlüğüne de Rasih Bey atanmıştı.¹⁴⁵ Mektebin amacı, Ankara Hükümeti'nin, deniz subayı kadrosunu yetiştirmek ve yeni rejimin emrine girmek için, İstanbul, Heybeliada'daki Bahriye Mektebi eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kalan öğrencilerin ve mühendislerin eğitimlerini tamamlamaktı. Bu grup 15 kişiden oluşuyordu ve hemen derslere başladılar. Seyr-i sefain, heyet-i bahriye ve topçuluk dersleri gören öğrenciler, çatışmaların şiddetlenmesinden dolayı cepheye sevklerini istemişlerdir. 31 Mayıs'ta 4, 2 Haziran'da 9 öğrencinin Trabzon Nakliyat-ı Bahri Kumandanlığı emrine ve bunu emrindeki gemilere gitmesinden ve daha sonra kalan öğrencilerinde cepheye gitmesinden dolayı mektep 25 Eylül 1921 tarihinde öğrencisi kalmadığından kendini feshetmiştir.¹⁴⁶

Samsun Bahriye Divan-ı Harb-i Daimisi: 25 Nisan 1921'de Samsun'da Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin sınırlarındaki deniz teşekküllerinde işlenecek askeri suçları yargılamak amaçlı olarak kurulan Samsun Bahriye Divan-ı Harb-i Daimisi, bir Başkan, bir Savcı ve beş üyeden oluşuyordu. Başkanlık görevini Yarbay Halis

¹⁴³*Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Yıl 3, Vesika no: 228, Ankara, Aralık 1954, s.10.

¹⁴⁴DTA, BDR, 46/1217, *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.74.

¹⁴⁵ DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, s.86.

¹⁴⁶ DTA, BDR, 75/2143, 1337-1338.

(Erülken) Bey, savcılık görevini Önyüzbaşı Şükrü Bey ve üyelikleri Samsun Müfreze-i Bahriye Kumandanı, Binbaşı Hayrettin, Kumandan Muavini, Şevki Bey, Muhittin Bey, Şerafettin Bey ve Hilmi Bey yürütüyordu.¹⁴⁷

Mahkemenin baktığı dosyalardan birkaç örnek vermek gerekirse, Aydınreis ve Preveze gambotlarının personelinin, Rusya’da karşılaştıkları olaylar, Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanı Binbaşı Nazmi Bey’in, Gazal ve Alemdar römorkörlerinde ve Şahin vapurunda cereyan eden olaylar görüşülmüş ve karara bağlanmıştır.¹⁴⁸

Ganaim-i Bahriye Mahkemesi: Bu mahkeme 17 Şubat 1921’de kurulmuş, başkanlığına Samsun Bahriye Divan-ı Harb-i Daimisi Başkanlığı uhdesinde kalmak üzere Yarbay Halis (Erülken) Bey ile müfreze kumandanı Binbaşı Hayrettin Bey atanmıştır.

Mahkemenin görevi çeşitli tarihlerde Karadeniz’de zapt ve müsadere yoluyla ele geçen gemilerden elde edilen malzemelerin hukuki statüsünü ve kullanım şeklini belirlemektir.¹⁴⁹

2.3.3. Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı

Kurtuluş Savaşı’nın başlangıcında İstanbul’dan ve Trabzon’dan Akçakoca’ya deniz yoluyla gizlice savaş araç, gereci getiriliyordu. Daha sonra bu bölgeden Doğu Karadeniz’e doğru gizli bir kömür yolu açma zorunluluğu doğmuştur.¹⁵⁰ Bu sebeple 7 Şubat 1921’de Ereğli Liman Reisliği kurulmuştur. Liman Reisliği, lojistik nakliyat ve diğer faaliyetlerdeki artış nedeniyle harekât ihtiyaçlarını karşılayamamasından dolayı, 17 Nisan 1921 tarihinde Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı teşkil edilmiş ve başına Güverte Binbaşı Hulusi (Gökdalay) Bey atanmıştır.¹⁵¹ Bu kumandanlığın en önemli görevlerinden biri gemilerin ihtiyacı olan kömürü nakletmekti.

¹⁴⁷ DTA, BDR, 31/785, 1922

¹⁴⁸ DTA , Mütferrik Bölümü, 5/170., DTA, BDR, 32/804, 1921., *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.30.

¹⁴⁹ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.59.

¹⁵⁰ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.30.

¹⁵¹ Nutku, a.g.e., s.65.

Kömürün Zonguldak'ta çıkarılmasına rağmen, nakliyat için Zonguldak Limanı'nın tercih edilmediği görülmektedir. Bu tercihin iki sebebi bulunmaktadır. İlk olarak Zonguldak limanının genel ticarete açık olması bu nedenle gizli yükleme boşaltma yapılamaması ile ilgili olup; ikinci sebep ise İngiliz, Fransız ve Yunan karakol gemilerinin Karadeniz'de ticarete açık alanlarda sürekli seyir halinde bulunmasıdır. Bu olumsuzluklar sebebiyle kömür nakliyatı için Ereğli limanı uygun görülmüştür. Ereğli Limanı Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma batık gemilerin çokluğundan ötürü bu suları tam manasıyla bilmeyen İngiliz, Fransız ve Yunan karakol gemileri için tehdit oluşturduğundan yükleme boşaltma faaliyetleri için mükemmel bir konumda olmuştur.¹⁵²

Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığının tek görevi kömür nakliyatı değildi. Bölgedeki deniz taşımacılığının yönetim merkezi, nakliyat yapacak gemilerin her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi ve güvenliğinin sağlanması bu kumandanlığın sorumluluğundaydı. Ayrıca Sinop ve daha batısında bulunan tüm limanlara emir yetkisi verildiği gibi hava koşullarına göre hangi geminin, hangi limana yanaşıp, yükleme boşaltma yapacağı tamamen kumandanlığın inisiyatifindeydi.¹⁵³

Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığının görev emri aşağıdaki gibidir.¹⁵⁴

Müdafaa-i Milliye Vekâleti

Bahriye Dairesi Riyaseti

II. Şube

Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığına Ait Talimat

- 1. Deniz nakliyatını, yükleme ve boşaltma işlerini idare etmek ve batıdan gelip doğuya doğru yola çıkacak nakliye gemileri ve diğer vasıtaların ihtiyacını ikmal ve muhtaç oldukları kömürü tedarik etmek üzere Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı tesis edilmiş olup, Korvet Kaptanı Binbaşı Hulusi Bey Kumandan tayin edilmiştir.*
- 2. Batıdan yüklenen eşya ve kişiler, Sevkiyat ve Nakliyat-ı Umumiye Müdüriyetinin bildireceği limanda boşaltma yapacaklar.*

¹⁵² DTA, BDR, 10/186, 1920-1921., Mütercimler, a.g.e., s.160.

¹⁵³ Mütercimler, a.g.e., s.160.

¹⁵⁴ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.213-214.

3. Zonguldak Merkez Liman Reisliği maiyetinde bulunan arkcı zabiti ile Ereğli'deki arkcı zabiti, nakliye gemileri ve diğer vasıtaların tamiratını yapmak üzere Ereğli Nakliyatı Bahriye Kumandanlığı'nın vereceği emirlere harfiyen uyacaktır.
4. Sinop (dâhil) batıdan gelen nakliye gemileri süratle boşaltım iskelelerine yetiştirmek için adı geçen kumandanlık lazım gelen tertibatı tanzim ve icra için tüm liman reislerine emir verme yetkisine sahiptir.
5. Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, her günkü nakliyat ve sevkiyat durumunu Sevkiyat ve Nakliyat-ı Umumiye Müdürlüğü'ne ve özetini ise Bahriye Dairesi Riyaseti'ne yollayacaktır.
6. Sinop ve İnönü motorları, gerek deniz korsanlarını gözetleme ve imha etmek ve gerekse nakliye vasıtalarına yardım etmek üzere Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı emrine verilmiştir.
7. Adı geçen kumandan, bölgesinde araştırma yaparak ve ilgili kumandanlıkların görüşlerini sorarak, hava ve deniz muhalefeti olduğu zamanlarda yük boşaltmanın nereye olacağına karar verecektir.
8. Gerekli olan subay, deniz eri ve diğer halat, palanga, yomalar ve ceraskal gibi araçlar, Bahriye Dairesi Riyaseti'nce temin edilecektir.
9. Gemilere mühimmat yüklerken Esliha ve Mühimmat-ı Harbiye Komisyonu'ndan bir memur bulunacak ve gemi süvarilerine verilen irsaliyelerde silah ve mühimmatın cinsi ve miktarı açıkça belirtilecektir.
10. Yunan ticari gemilerinin hareketleri, süratleri ve ne yöne doğru hareket ettikleri bilgisi kumandanlığa rapor edilecektir.
11. Batum ve Novorossisk limanından gelen cephan miktarı ve hangi gemiyle geldiği her hafta Trabzon'a telgrafla raporlanacaktır.
12. Birer kişisel şifreleri olacaktır.

30 Kasım 1337 (1921)

Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanı
Korvet Kaptanı (Güverte Binbaşı)

Fahri

Batı Karadeniz'deki nakliyatın en önemli düğüm noktasında bulunan kumandanlık, askeri malzemenin nakliyatına ilişkin raporlar tutarak, Bahriye Dairesi Riyaseti'ne ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne her gün yollamıştır.

Amasra Limanı'nın lojistik nakliyat faaliyetlerinde önem kazanması ve Birinci Dünya Savaşı sırasında bölgede batan gemilerin bizim gemilerimizin yavaşmalarında da sorun teşkil etmesinden dolayı, Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, 23 Ocak 1922 tarihinde Amasra'ya intikal ettirilmiş ve Ereğli'deki deniz faaliyetlerinin düzenlenmesi görevi de Zonguldak Merkez Liman Riyaseti'ne verilmiştir.¹⁵⁵

2.3.4. Amasra Bahriye Kumandanlığı

23 Ocak 1922 Tarihinde, Ereğli, Amasra ve Zonguldak'taki deniz teşekküllerinde ve görevlerinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından gönderilen emirle değişim yapılmıştır. Bu emir şöyledir;¹⁵⁶

Bahriye Dairesi Riyaseti II. Şube Müdürlüğüne

- 1. Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, Amasra'ya nakledilmiştir. Adı geçen kumandanlık, Amasra'daki bahriye kurumları ve adı geçen limana demirlemiş motor gambotlarla, gemileri sevk ve idare edecek ve ismi Amasra Bahriye Kumandanlığı olacaktır.*
- 2. Şimdiye kadar Ereğli Nakliye-i Bahriye Kumandanlığı tarafından idare edilmekte olan nakliye ve diğer denizcilik işleri, Zonguldak Liman Reisi ve Komodoru tarafından ifa edilecektir.*
- 3. Bahriye Dairesi emrine verilen, Amasra Bahriye Bataryası, Amasra Bahriye Kumandanlığı emrine verilmiştir.*
- 4. Amasra Bahriye Kumandanlığı, kara savunmasında, Bolu Kalem Riyaseti (Bolu Askerlik Dairesi Başkanlığı) emri altında bulunacaktır.*

Müdafaa-i Milliye Vekili N.

Müsteşar

¹⁵⁵ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.19.

¹⁵⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü Celse, Cilt III, Müdafaa-i Milliye Vekâleti, sayı 5204/308, 23.01.1338.

Bu sıralarda Amasra'da, Amasra bataryası ile Amasra Bahriye Tayyare İstasyonu ve Zonguldak'ta da Liman Reisliği bulunmaktaydı.¹⁵⁷

Amasra Bahriye Kumandanlığı'na, daha önce Ereğli Bahriye Kumandanlığı görevini yapan Binbaşı Hulusi (Gökdalay) Bey 21 Şubat 1922 Tarihinde atanmıştır.¹⁵⁸

Amasra Bahriye Kumandanlığı teşkilatı şu şekildeydi;

- Kumandanlık/ Karargâh
- Efrad-ı Cedide Mektebi
- Fabrika/Atölye
- Amasra Bahriye Bataryası
- Merkez Bölük Kumandanlığı
- Amasra Deniz Tayyare İstasyonu
- Kumandanlığın Karargâh birimi üç şubeden oluşmaktaydı. Bunlar Zat işleri Şubesi, Harekât Şubesi ve Teçhizat Şubesi.

Efrad-ı Cedide Mektebi: ilk başlarda hiç er bulunmayan bu mektep daha sonraları erat kışlası olarak kullanılmıştır.

Atölye ve Fabrikalar: Kurtuluş Savaşı'nda ufak teknelerin bakım ve onarımlarını yapmak üzere küçük bir alanda faaliyet göstermiştir.¹⁵⁹

Amasra Bahriye Bataryası: Trabzon'dan batıya, batıdan da Trabzon'a doğru yapılan nakliyatla Türk gemileri gerektiği zaman sığınabileceği ve korunabileceği güvenli bir limana ihtiyaç duyuyordu. Bu maksada en uygun yer olarak teklif edilen Amasra, 1921 yılının Mayıs ayından itibaren Bahriye Bataryası olarak kullanılmaya başlandı. Kara ordusundan alınan iki adet 120 mm. lik top, buranın ilk silahlarıydı.¹⁶⁰ Daha sonra Ertuğrul yatından sökülen iki adet 47 mm. lik Armstrong ve İstanbul Deniz Ambarından Muavenet-i Bahriye Grubunun üstün çabaları ile çalınan üç tane

¹⁵⁷ Mithat Işın, a.g.e., s.85.

¹⁵⁸ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.60.

¹⁵⁹ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.20.

¹⁶⁰ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.31.

seri ateşli 37 mm. lik otomatik Vickers topu Amasra'ya teslim edildi.¹⁶¹ Son olarak Şahin vapurunun Rusya'dan getirdiği iki adet 15/45 cm. lik Alman Krupp top ve Yavuz zırhlısından sökülen 8,8 ve 7,8 cm. lik iki top takviyesi ile batarya kurulmuş oldu.¹⁶²

Merkez Bölük Kumandanlığı: Kumandanlık emrindeki personel sayısı 4 üst subay, 36 subay, 5 gedikli subay ve 245 er mevcudundan ibaretti.¹⁶³

Amasra Deniz Tayyare İstasyonu: İlk kuruluş adı Bahri Tayyare İstasyonu olan bu kumandanlık Amasra'daki yapılanma o dönemde tamamlanmadığı için Bartın Liman Reisliği'ne bağlı olarak kurulmuştur. Amasra Bahriye Tayyare İstasyonu'nun görevi Boğaz'ın kuzey kısmı ve Batı Karadeniz'de düşman gemilerin hareketlerini izlemek ve bu suretle kıyılarımızda yapacağımız gemi trafiğini düzenlemektir.¹⁶⁴ Bu maksatla 1921 yılının sonlarına doğru İstanbul'dan gizli yollarla kaçırılan Bahriye Nezareti'ne ait 3 adet deniz uçağı ile faaliyetlerine başlamıştır. Uçakların İstanbul'dan kaçırılma süreci de şöyle gelişmiştir. Uçaklar ilk etapta Muavenet-i Bahriye Grubu tarafından sadece geceleri parçalanarak büyük sandıklara koyulmuş, birkaç farklı tekneye yüklenerek önce Heybeliada'daki Bahriye Mektebi'ne getirilmiş, oradan da balıkçı kılığına girmiş subay ve öğrenciler eşliğinde takalarla en uygun limana çıkarılıp, kara yolu ile İnebolu'ya intikal ettirilmiştir.¹⁶⁵ Kasım 1921'de Binbaşı Savmi Bey ve beraberindeki dört teğmen İnebolu'ya giderek bu uçakları teslim almıştır. Bu uçaklar, hangar, tesis ve onarım aracı eksikliğinden dolayı bir türlü uçuşa hazırlanamamıştır. Uçaklar ilk uçuşlarını ancak 3 Temmuz 1922 tarihinde yapabilmıştır. Uçaklar, Yunanların Panthir adlı muhribinin üzerine altı bomba bırakmış fakat havanın sisli olmasından dolayı birçoğu gemiye isabet etmemiş, gereken etkiyi gösterememiştir.¹⁶⁶

Amasra Deniz Tayyare İstasyonu Kumandanlığına ilk olarak 6 Kasım 1921 Tarihinde Deniz Havacı Yüzbaşı Savmi Bey (göreve atandıktan sonra Binbaşı

---

¹⁶¹ Mütercimler, a.g.e., s.162.

¹⁶² Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.60.

¹⁶³ Mithat Işın, a.g.e., s.85.

¹⁶⁴ Bargut, a.g.e., s.132.

¹⁶⁵ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.61.

¹⁶⁶ DTA, BDR, 78/2491., Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, Cilt V, s.158.

rütbesine terfi etmiştir) atanmıştır. Daha sonra sırasıyla Tayyareci Yüzbaşı Selahattin (Rasid) Bey ve Makine Yüzbaşı Cemal Bey atanmışlardır.¹⁶⁷

Amasra Tayyare İstasyonu 16 Eylül 1922’de lağvedilmiş olup mevcut uçak ve teçhizatlar İzmit’te bulunan Kuvva-i Havaiye Müfettişliğine gönderilmiştir.¹⁶⁸

Nakliye Filosu: Kuruluşunda hiçbir gemi bulunmayan Amasra Bahriye Kumandanlığına ilk gemiler, Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı’ndan gelmiştir. Nisan ayında Rusya’da onarılan I ve II Numaralı Motorgambotlar, makine arızaları giderilemeden Gazal Römorkörünün yedeğinde 15 Mayıs 1922’de Amasra’ya geldiler. Bu gemilerden sadece I Numaralı Motorgambot, atölyede tamir edilerek kullanılabilir hale geldi. Bunların haricinde kumandanlığın emrinde değişik zamanlarda, Alemdar Kurtarma Gemisi, Keşşaf, Sinop ve İnönü motorları görev yaptı.¹⁶⁹

2.3.5. İzmit Bahriye Kumandanlığı

İzmit ve civarı 21 Haziran 1921 tarihinde Yunan askerinden geri alınınca, Marmara Denizi’ndeki kaçak askeri nakliyat yeniden önem kazanmıştı. Kocaeli yarımadasının ve İzmit körfezinin bir diğer önemi ise, stratejik olarak önemli olan bu bölgeye, Yunanlar tarafından tekrar saldırı yapılma ihtimalidir.¹⁷⁰ Bu bölgeye 6 Temmuz 1921 tarihinde Kocaeli Kumandanlığı Bahriye Müşavirliği ve İzmit Bahriye Kumandanlığı kuruldu. Bu kumandanlık ve müşavirlik, İzmit Liman Reislığı altında birleştirilerek başına Binbaşı Celal (Köprücü) Bey tayin edildi.¹⁷¹ Binbaşı Celal Bey aslında Birinci Ordu Komutanlığı hizmetinde istihkâm subayı iken ordunun ihtiyacı olan birçok köprü yapım ve onarım işi yaptığından dolayı Köprücü lakabını almıştır. İzmit’teki tahkimat ve mânia işlerini de başarıyla yapacağına karar verilerek bu göreve getirilen Binbaşı Celal Bey kendinden beklenildiği gibi davranarak Bahriye Kumandanlığı esnasında Kurtuluş Savaşı’na katkı sağlayacak önemli faaliyetlerde

¹⁶⁷ Mithat Işın, a.g.e., s.82.

¹⁶⁸ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.68.

¹⁶⁹ Mütercimler, a.g.e., s.232.

¹⁷⁰ Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.121.

¹⁷¹ Nejat Akgüner, *Donanma Komutanlığı Tarihçesi*, İstanbul Deniz İkmal Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 2002, s.III.1.8.

bulunmuştur. Ayrıca Ankara Hükümeti'nin acil olarak onarılması yönünde emir verdiği, İzmit ile Geyve arasındaki demir yolunda bulunan tahrip edilmiş köprülerin onarımını kısa süre içerisinde bitirerek demir yolunu kullanıma açmıştır.¹⁷²

İzmit Bahriye Kumandanlığı'nın Görevi, İzmit Körfezi'nin deniz savunması, İstanbul'dan İzmit'e körfezde ve Marmara'da nakliyatın sağlanması, kıyı tahkimatları oluşturmak, bu tahkimatları uygun silahlarla takviye etmek, Körfez savunması için gerektiğinde mayın mâniaları tesis etmek ve Birinci Ordu'ya müşavirlik yapmaktır.¹⁷³

Körfez bölgesinin tahkimatına büyük önem verilmiş ve bu kapsamda Değirmendere'deki kara bataryası İstanbul'dan kaçırılan Peyk-i Şevket kruvazöründe bulunan 105 mm. lik Krupp marka topu ve Sakız gambotundan sökülen 105 mm. lik Schneider marka topu ile güçlendirilmiştir. Bundan başka Marmara'daki deniz nakliyatı genişletilerek Mudanya ve Bandırma Limanları'nı da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir.¹⁷⁴

Günümüzde Donanma Komutanlığı'na ev sahipliği yapan Kocaeli ilinde İzmit Bahriye Kumandanlığı'nın ilk yerleşimi şöyledir:¹⁷⁵

- İzmit Bahriye Kumandanlığı ve İzmit Liman Kumandanlığı karargâh ve tesisleri, İzmit'teki eski tersane binasına,
- Tersane ve Deniz Fabrikaları, Gölcük bölgesine,
- Cephanelikler, Bekirdere, Ulaşlı ve Hamzadere bölgelerine,
- Torpido, depo ve atölyeleri, Çulhane bölgesine,
- Mayın, depo ve atölyeleri, Konca bölgesine,
- Darıca Müstahkem Mevkii, Darıca ve karşı kıyısına yerleşmesi öngörülmüştür.

Tesisler tamamlandıktan sonra İstanbul'daki silah depo ve atölyeleri İzmit'e taşınmıştır.¹⁷⁶

---

¹⁷² Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.142.

¹⁷³ *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.33.

¹⁷⁴ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.144.

¹⁷⁵ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.10.

¹⁷⁶ DTA, BDR, 9/182, 1921-1923.

İzmit Bahriye Kumandanlığı teşkilatı şu şekildedir.¹⁷⁷

- İzmit Bahriye Kumandanı
  - Emir Subayı
- Erkan-1 Harp Reisi
- Teçhizat ve Atölye Şubesi
- Levazım Şubesi
- Sıhhiye Şubesi
- Muamelat-1 Zatiye Şubesi
- Erkan-1 Harp Şubesi
  - Top ve Atölye ve Depoları
  - Torpido Atölye ve Depoları
  - Merkez Mayın Grubu
- Muhafız Bölüğü
- İnşaat Bölüğü
- Umumi Evrak
- Liman Kumandanlığı
  - Römorkör
  - Su Dubaları
  - Mavnalar

Kumandanlığın kuruluş teşkilatında bulunan Erkan-1 Harp Reisi, şubeler arasındaki işbirliği ve karargâh disiplinini sağlamakla sorumluydu. İnşaat ve İstimlak işleriyle Erkan-1 Harp Şubesi ilgiliydi. Muamelat-1 Zatiye, komutanlık personel işlerinden sorumluydu. Teçhizat ve Atölyeler Şubesi ise, top, torpido, cephanelik ve özellikle mayının teknik işleriyle meşgul oluyordu.

Erkan-1 Harbiye-i Umumiye Reisliği özellikle mayına çok önem veriyordu. Bu sebepten ilk olarak, daha önce İstanbul'da bulunan mayın depoları 1922 yılında İzmit'e taşınmış ve aynı özelliklerde mayın yapılmaya başlanmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁷ DTA, BDR, 82/2615, 1340., *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.11.

¹⁷⁸ DTA, BDR, 75/2149.

İzmit Bahriye Kumandanlığı, Muhafaza Bölüğünün piyade eğitiminden başka hiçbir işi yoktu. Bundan başka sadece Merkez Mayın Grubu emrinde açılacak kurslara amirlik edecekti. Sonradan torpido kurs gemisi olarak Muin-i Zafer gemisi de İzmit tersanesine bağlanacak ve bu gemide açılacak kurslar da İzmit Bahriye Kumandanlığı emri ile yapılacaktı.¹⁷⁹ Liman Kumandanlığının görevleri ise liman işleriyle uğraşmak, gemilerin levazım, hareket ve su işleriyle ilgilenmekti.¹⁸⁰

1921 yılının ortalarından itibaren İzmit Bahriye Kumandanlığının elinde sadece iki adet motor bulunmaktaydı. Bu motorlar batıktan çıkarılarak onarılmış ve bunlarla nakliye yapılmaya çalışılmıştır. 1922 yılı Eylül ayında ise aşağıdaki gemiler İstanbul'dan kaçarak gelmiş ve kumandanlığın emrine girmiştir.¹⁸¹

- İntibah Mayın Gemisi
- Sarım Römorkörü
- Sâika Römorkörü
- Kasımpaşa Römorkörü
- Rehber İstimbotu
- Haliç Motoru
- Beykoz Motoru
- Darıca Motoru
- Galata Yatı

Ve dört adet büyük yelkenli gemi.

2.3.6. İstanbul Bahriye Kumandanlığı

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İstanbul Hükümeti'nin T.B.M.M. ile birlikte barış görüşmelerine davet edilmesi Saltanatın kaldırılması sürecine hız kazandırmış ve 1 Kasım 1922 tarihinde Saltanat makamı T.B.M.M.'nin almış olduğu kararla kaldırılmıştır. Osmanlı Devleti'ni resmen sonlandıran bu

¹⁷⁹ DTA, BDR, 28/712, 1922-1924.

¹⁸⁰ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.12.

¹⁸¹ DTA, BDR, 1/11, 1923.

İnkılap hareketi neticesinde teşkilat yapıları yeniden şekillendirilmiştir. Bahriye Nezareti de bu kapsamda lağvedilmiş ve İstanbul'da bahriyeye ait tüm bağlılar Ankara'da kurulu olan Bahriye Dairesi Riyaseti'ne devredilmiştir.¹⁸²

4 Kasım 1922 tarihinde mütareke hükümleri gereğince işgal kuvvetleri İstanbul'u terk etmiştir. Donanma, tersane ve diğer bağlılardaki yabancı kontrolü en aza indirilmiştir. 19 Kasım 1922 tarihinde, T.B.M.M. Hükümeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti, Bahriye Nezareti'nde halen görevli olan İngiliz, Fransız ve İtalyan bahriye temsilcilerinin, bundan böyle İstanbul Bahriye Kumandanlığı'nda çalışacaklarını bildirerek Bahriyenin İstanbul kısmını tamamen Ankara Hükümeti kontrolüne geçirmiştir.¹⁸³

İstanbul Bahriye Kumandanlığı, Kasımpaşa'da bulunan daha önce Bahriye Nezareti'nin kullanmış olduğu Divanhane binasında teşekkül etmiştir. İdari açıdan Bahriye Dairesi Riyaseti'ne, harekât ve eğitim açısından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne bağlı olmakla beraber emrinde Efrad-ı Cedide (Acemi Er) Mektebi, Muhafaza Taburu ve Dalgıç Bölüğünden başka eğitim yapan birlik yoktur. Efrad-ı Cedide Mektebi de henüz acemi asker bulamamıştı. Bundan dolayı İstanbul Bahriye Kumandanlığı, seferberlik hazırlıkları, gemi ikmalleri ile tersane ve havuzların kontrol ve teftiş işlerini yürütmekle görevlendirilmişti.¹⁸⁴

İstanbul Bahriye Kumandanlığı makamına Yarbey Mehmed Nazmi Bey tayin edildi. Mehmed Nazmi Bey, bu görevinden önce uzun bir süre 'Anadolu'ya Deniz Yardımı' ve 'Muavenet-i Bahriye' adlı gizli cemiyetlerin başkanlığını da yaptığı için, deniz meselelerine hâkimdi.¹⁸⁵

İstanbul Bahriye Kumandanlığı Teşkilatı şu şekildedir;

Erkan-ı Harbiye Reisi (Kurmaya Başkanı): İstanbul Bahriye Kumandanlığının Kurmaya Başkanlığıdır. Başkanlık görevini Fırkateyn Kaptanı rütbesindeki Çerkeşli

---

¹⁸² TBMM, 1. Dönem, 3. Yasama Yılı, 24. Fihrist, 129. Birleşim Tutanağı, 30 Ekim 1922

¹⁸³ DTA, BN, 82/2655.

¹⁸⁴ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.13.

¹⁸⁵ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1967, s.5.

Abdullah oğlu Haydar Bey yürütmektedir.¹⁸⁶ Bu başkanlığa bağlı olarak Erkan-ı Harbiye Şubesi ihdas edilmiş olup, bu şubenin kadrosu da şu şekilde düzenlenmiştir.

1 Fırkateyn Kaptanı, 2 Korvet Kaptanı, 3 Kıdemli Yüzbaşı, 3 Kâtip Kıdemli Yüzbaşı.¹⁸⁷

Zat işleri (Personel İşleri Şubesi): Kumandanlığın personel işlerinden sorumluydu. Ancak Ankara'daki yer sıkıntısından dolayı, İstanbul Bahriye Kumandanlığı Zat işleri Şubesi, tüm Bahriye Dairesi Riyaseti personelinin şubesi olarak görev yapmaktaydı.¹⁸⁸Bu şubeye bağlı birimler, Subay İşlemi, Gedikli (Astsubay) İşlemi, Erat İşlemi, Kurslar Müdürlüğü, Efrad-ı Cedide, Ertuğrul MuzİKası, Merkez MuzİKası. Ertuğrul Yatı sefere çıktığında, Ertuğrul MuzİKası bu yatta görev alır, diğer zamanlarda Efrad-ı Cedide Mektebi'nde bulunurdu. Merkez MuzİKası Donanma Kumandanlığı'nda görevlendirilmişti. Donanma Kumandanlığı İzmit'e taşınınca Merkez MuzİKası'da İzmit'e gitmiş ve Yavuz Zırhlı Kruvazöründe görevlendirilmişti.

Personel İşleri Şubesinin teşkilat kadrosu, 1 Fırkateyn Kaptanı, 1 Korvet Kaptanı, 2 Kıdemli Yüzbaşı 1 Çarkçı Yüzbaşı, 5Kâtip Kıdemli Yüzbaşı, 1 Mümeyyiz-i Evvel(Temyiz eden), 1 Birinci Sınıf Kâtip olacak şekilde ihdas edilmiştir.¹⁸⁹

Harekât Şubesi: Şubenin alt birimleri, Protokol, Harekât, Seferberlik, Cephanelik Güvenliği, Muhafız Bölüğü, İtfaiye, Haliç İnspektörlüğü (Müfettişliği), Muhabere, Harita ve Pusula İşleri, Kütüphane ve Basımevi İşleridir.

Harekât Şubesi Muhabere Kısmı emrinde Okmeydanı Telsiz İstasyonu, Galata Kulesi İşaret İstasyonu ve Hastane Kulesi İşaret İstasyonu vardı. Bunlardan Okmeydanı Telsiz İstasyonu, bütün savaş ve ticaret gemileriyle telsiz muhaberesi kurmakla görevlendirilmişti. Galata Kulesi İşaret İstasyonu, boğaza girişteki savaş gemileriyle, Hastane Kulesi İşaret İstasyonu ise Haliç'teki savaş gemileriyle muhabereden sorumluydu.¹⁹⁰

¹⁸⁶ *Salname-i Bahriye*, 1340 (1924), İstanbul Bahriye Matbaası, 23. Tabı, s.5.

¹⁸⁷ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

¹⁸⁸ DTA, BDR, 14/327, *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.13.

¹⁸⁹ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

¹⁹⁰ DTA, BDR, 74/2123.

Harekât Şubesine bağlı bir diğer önemli kısım ise Haliç İnspektörlüğü'dür. Bu müfettişlik İstanbul'daki asayiş işlerinden başka Liman işlerini ve yardımcı gemilerin İstanbul'daki harekâtını da idare etmekteydi. Haliç'e girecek ya da Haliç'ten çıkacak gemilerin römorkör ihtiyacını sağlar, havuza girecek, çıkacak gemilerin yedeklemesini yapar, aynı zamanda Levazım Şubesi ile koordine halinde bulunarak İstanbul'daki gemilerin ikmal işlerinin sorumluluğunu alırdı. Yatlar ve ikmal gemileri bu kısmın emrinde olup, İstanbul'dan uzakta olan gemilere kömür ve su yollama görevini bu vasıtalarla yerine getirirdi.

Haliç inspektörlüğü emrindeki yatlar ve ikmal gemileri:

- Trabzon Gemisi
- Samsun Gemisi
- Urla Vapuru
- Turgutalp Maçunası
- Tarak Dubası¹⁹¹
- Ertuğrul yatı
- Söğütlü yatı
- Muin-i Zafer korveti

Motorbotlar ve İstimbotlar,

Bu gemiler arasında Urla Vapurunun müfettişlik içindeki yeri diğer gemilere göre biraz daha önemlidir. Bunun sebebi, Urla Vapuru Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar tarafından esir alınarak Haliç'e bağlanıyor. 1922 senesinin kış aylarında içerisinde yeteri kadar bekçi olmamasını fırsat bilen Ruslar, gemiyi Haliç'ten çıkarıp kaçırıyor. Ancak vaktinde haber alınarak gemi Haydarpaşa önlerinde yakalanıyor ve tekrar Haliç'e sokuluyor. Bu geminin gerekli onarımları yapılarak 1924 yılında Seyr-i Sefain İdaresine devredilmiş olup, 'Cumhuriyet' ismiyle uzun yıllar Seyr-i Sefain İdaresi altında hizmet etmiştir.¹⁹²

¹⁹¹ Maçuna: Denizde bir duba üstünde ya da kıyıda kurularak ağır yükleri gemiye yüklemek için kullanılan iki ayaklı makasvari kaldıraç.

Duba: Yük taşımada kullanılan altı düz bir deniz aracı. Nutki, a.g.e.

¹⁹² *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.15.

Bu gemilerin dışında Tir-i Güverte Müdürlüğü ve Dalgıç Bölüğü'nde bu kısmın emrindeydi.¹⁹³Tir-i Güverte Müdürlüğü gemi ve mevkilerdeki ağır silah, alet ve eşyaları kaldırmak, gemilere baca ve direk gibi aksamaları takmak ve gemilerin güverte onarımlarını yapmakla görevliydi.¹⁹⁴

Örneğin Muin-i Zafer gemisinin köprü üstünü söküp Hamidiye Kruvazörüne monte eden Tir-i Güverte Müdüriyetidir.

Harekât Şubesinin teşkilat kadrosu, 1 Firkateyn Kaptanı, 2 Korvet Kaptanı, 3 Kıdemli Yüzbaşı, 3 Kâtip Kıdemli Yüzbaşı, 1 İnşaiye Binbaşı, 1 Çarkçı Binbaşı.¹⁹⁵

Levazım Şubesi: kömür, erzak, elbise ve benzeri işlerden sorumluydu.¹⁹⁶ Bu şubeye bağlı birimler, Dikimhane, Satın alma Komisyonu,¹⁹⁷ Muayene Komisyonu, Sevkiyat Müdürlüğü, Nakkaşhane ve Gayr-ı mamul Ambarı,¹⁹⁸ Hurda Ambarı ile Gıda Ambarından oluşan ambarlardır.¹⁹⁹

Levazım Şubesinin Teşkilat kadrosu, 2 Korvet Kaptanı, 5 Kıdemli Yüzbaşı, 2 Çarkçı Kıdemli Yüzbaşı, 1 Kâtip Kıdemli Yüzbaşı, 2 Kâtip Yüzbaşı, 2 Birinci sınıf Kâtip, 1 İkinci sınıf Kâtip olacak şekilde ihdas edilmiştir.²⁰⁰

Sıhhiye Şubesi: İstanbul Bahriye Kumandanlığı'nın Dördüncü Şubesi Sağlık şubesidir. Bu şubeye, Bahriye Merkez Hastanesi ve Revirler bağlıdır. Bahriye Merkez Hastanesi kayıtlara göre 1785 yılında I. Abdülhamid zamanında Kasımpaşa Sakızağacı mevkiinde kurulan ve zamanın ihtiyaçlarını karşılayamayacak derecede olan basit bir tesistir. Kaptan Paşalık müessesine bağlı bu küçük bir sağlık evi II. Mahmud zamanında, önce yeni inşa edilen Heybeliada Bahriye mektebi binasına taşınmış, daha sonra ise 1838 yılında tamamlanan Kasımpaşa'daki şu anda da kullanılmakta olan yeni yerleşkesine taşınmıştır.²⁰¹

¹⁹³ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.14-15.

¹⁹⁴ DTA, BDR, 2/27, 20 Ocak 1924

¹⁹⁵ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

¹⁹⁶ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

¹⁹⁷ DTA, BDR, 8/138, 1923.

¹⁹⁸ DTA, BDR, 6/98, 1923-1924.

¹⁹⁹ DTA, BDR, 1/5, 1923-1924.

²⁰⁰ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²⁰¹ *Kasımpaşa Deniz Hastanesi 1973-1974 Yılı*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1974, s.15.

Bu hastaneden başka 1826 yılında hastane olarak inşa edilmiş olan; fakat İstanbul Bahriye Kumandanlığı döneminde revir olarak kullanılan Anadolu Kavağı ve Serviburnu revirleri²⁰² ve diğer bağlı birlik revirleri de bu şube emri altında çalışmaktaydı.

Bahriye Dairesi 1340 (1924) Yılı Teşkilat Kadrosuna göre Bahriye Merkez Hastanesi'nin kadrosu şu şekilde ihdas edilmiştir.

1 Sertabip, 4 Mütahassıs Fırkateyn Tabibi, 4 Mütahassıs Korvet Kâtibi, 4 Mütahassıs Tabib, 1 Ser İcracı, 3 İcracı, 4 Sıhhiye Gedikli, 2 İmam, 2 Kâtip, 3 Dâhiliye Müdürü, 1 İaşe Zabiti, 2 Çarkçı (Elektrik ve Röntgen Memuru).²⁰³

Tahrirat Şubesi: Kumandanlığın Yazı işleri kalemi, diğer tüm birliklerle yazışmalar, birlik içi yazışmalar ve personel yazışmalarının düzenlendiği şubedir bu şubenin kadrosu;

1 Korvet Kâtibi, 1 Kâtip Kıdemli Yüzbaşı, 1 Kâtip Yüzbaşı, 3 Birinci Sınıf Kâtip ve 1 Mücellid (Ciltçi) şeklindedir.²⁰⁴

Umur-ı Mehakim Şubesi: İstanbul Bahriye Kumandanlığı'na Bahriye Nezareti döneminden kalan şubelerden bir tanesidir. Günümüzde Adli Müşavirlik veya Hukuk Müşavirliği adıyla anılan şube Nezaret döneminde 2. Daire 4. Şube iken, Bahriye Dairesi Riyaseti döneminde doğrudan riyasete bağlı bir kısım olarak çalışmıştır.²⁰⁵

Umur-ı Mehakim Şubesinin en fazla mesailerini harcadıkları, Divan-Harp tahkikatları, izin tecavüzleri, firar, hırsızlık ve tayin itirazları gibi dosyalardır.²⁰⁶

Bunlara örnek verecek olursak;²⁰⁷

- Bahriye Müzehanesinde zayii ve noksan eşyalar hakkındaki dosya.
- İnebolulu Ömer oğlu Abdullah onbaşının izin tecavüzüne dair dosya.
- Nisbet-i Askeriyyesi kat olunan (askerlikle ilişkisi kesilen) Çarkçı Yüzbaşı Giritli Abdi Bey'in maaşından 682 Kuruş kesilmesi.

²⁰² Aynur Çiftçi, Nadide Seçkin, '19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Koruma Sorunları', *Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, İstanbul, 2005, s.66.

²⁰³ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²⁰⁴ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²⁰⁵ DTA, BDR, 52/1485, 1923., DTA, BDR, 52/1547, 1923.

²⁰⁶ DTA, BDR, 61/1930, 1923.

²⁰⁷ DTA, BDR, 52/1487, 1923-1924., DTA, BDR, 61/1926. 1922., DTA, BDR, 11/209, 1922-1924.

- Güverte Mülazım-1 Evvel İnebolulu Naim oğlu Mehmed Mahir'in vefatı dolayısıyla ailesine maaş bağlanması.

Divan-ı Harb-i Bahri: Bahriye ile ilgili suçların ve bunlara verilecek cezaların görüşüldüğü bir kısımdır.

20 Aralık 1922 tarihinde kurulan bu kısma Kıdemli Yüzbaşı Mehmed oğlu Ali Rıza Bey ve Tahsin oğlu Hüsamettin Efendilerin hemen, Samsun'a tayini çıkmış olan Kıdemli Yüzbaşı Fikri Efendi ise Samsun yolundan çevrilerek başlamıştır.

Bu kısmın baktığı davalardan bazıları şöyledir;²⁰⁸

- Portekiz bandıralı Tahir adındaki motor ile on sekiz Rus vatandaşını İstanbul'dan kaçırmaya çalışan sanık Güverte Yüzbaşı Sürmeneli Hacı İzzet oğlu Fazlı Efendinin davası.
- Amasra Efrad-ı Cedide Mektebi doktorluğuna tayin olduğu halde görev yerine gitmeyen sanık Yüzbaşı Beykozlu Ali oğlu Nazım Efendinin davası.
- Evamir-i Mükerrere (Emir tekrarları) rağmen resmi elbise giymeyerek itaatsizlikte bulunmaktan sanık Çarkçı Yüzbaşı Trablusgarplı Selim oğlu Sıdkı Efendi hakkındaki dava.
- İstanbul Liman Dairesi mürettebatından Gekbuzeli (Gebze) Hakkı oğlu Mustafa çavuş ile Bandırmalı Mürsel oğlu Mehmed Arif onbaşının yaralamalı kavgası hakkındaki dava.

Seyr-i Sefain Şubesi: Gemi trafiğini düzenlemekle sorumlu olan bu şube ayrıca ticari gemi kaptanlarına da sınavla Kaptanlık Şahadetnamesi vermektedir.²⁰⁹ Donanma Emirnameleri de her on beş günde bir bu şube marifetiyle yayımlanmıştır.²¹⁰

²⁰⁸ DTA, BDR, 30/736, 1923., DTA, BDR, 77/2479, 1923

²⁰⁹ DTA, BDR, 14/275, 17 Aralık 1922.

²¹⁰ DTA, BDR, 74/2117, 1924.

Şubenin kadrosu, 1 Müdür (Fırkateyn Kaptanı), 1 Kâtip Kıdemli Yüzbaşı 6 Korvet Kaptanı ve 5 Kıdemli Yüzbaşı'ndan oluşmaktadır.²¹¹

Esliha ve Mühimmat Şubesi: Kumandanlığın silah ve mühimmat ihtiyacını belirlemek ve elde bulunan silah ve mühimmatların envanterini tutmakla görevli olan şubenin altında beş kısım bulunmaktadır. Bunlar, Topçu Ambarı, Torpil Ambarı, Torpido Ambarı, Fişekhane ve Torpido Fabrikasıdır.²¹²

Bu şubenin kadrosu şu şekildedir; Müdür (Fırkateyn Kaptanı), 3 Korvet Kaptanı, 3 Kıdemli Yüzbaşı, 2 Yüzbaşı, 1 Korvet Çarkçısı, 3 Çarkçı Kıdemli Yüzbaşı, 4 Çarkçı Yüzbaşı, 6 İkinci Sınıf Gedikli Çarkçı Zabit, 1 Kimyager²¹³

Mekteb-i Bahriye Kumandanlığı: 1773²¹⁴ yılında Hendesehane-i Bahri adıyla açıldı. Osmanlı'nın Batı usulünde eğitim öğretim yapmak üzere kurulan ilk mekteplerinden biridir.²¹⁵

1795 yılında kara istihkâm ve topçu yetiştirmek için Mühendishane-i Berr-i Hümayun adında bir kara okulu öğretime başladı. Hendesehane-i Bahriye'nin adı da bu okulun açılışından sonra Mühendishane-i Bahri Hümayun olarak değiştirildi.²¹⁶ Tanzimat'la birlikte okul, Mekteb-i Bahriye adını almıştır. II. Meşrutiyet sonrası İngiliz Amiral Gamble'in önerisi ile İngiltere Deniz Harp Okulu örnek alınarak eğitim öğretim sistemi yeniden düzenlenmiştir.²¹⁷

Kaptan Paşalık döneminde kurulan, Bahriye Nezareti döneminde gelişmesini sağlayan ve birçok Bahriye Subayı yetiştiren mektep, Nezaretin kapatılması ve tüm bağlularının İstanbul Bahriye Kumandanlığı'na devredilmesi ile birlikte Ankara Hükümeti emrine girmiştir. Mekteb-i Bahriye Kumandanlığı, Çıracık Mektebi,

---

²¹¹ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²¹² DTA, BDR, 8/154, 1923.

²¹³ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²¹⁴ Deniz Mektebi'nin kuruluş yılıyla ilgili ihtilaflar mevcuttur. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, Haluk ŞEHSUVAROĞLU, Fevzi KURDOĞLU, Ali Haydar ALPAGUT, Emin YAKITAL ve birkaç yazar daha Deniz Mekteplerinin kuruluş tarihini 1776 olarak kabul etmektedir. Ancak Adnan ADIVAR, Abidin DAVER, Enver Ziya KARAL, Nevzat AYAS, Nüzhet GÖKDOĞAN, Zeki PAKALIN ve diğer birkaç yazar ise kuruluş tarihi olarak 1773 yılını esas almaktadır. Dz.K.K., Dz. Hrb. Ok. Ve Lisesinin Tesis Tarihi Hk. FEG: 1804-62 FEG-2, 27 Eylül 1962 sayılı emri ile kuruluşu 1773 kabul etmektedir.

²¹⁵ Ertuğrul Toplayan, *Deniz Okulumuz*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1936, s.7.

²¹⁶ Emin Yakıtal, 'Bahriye Mektebi', *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt IV, s.510.

²¹⁷ www.dho.edu.tr/tarihce/tarihce

Muzika-i Çırak Mektebi ve Efrad-ı Cedide Mektebi doğrudan Bahriye Dairesi Riyaseti 1. Şubeye bağlanmıştır.²¹⁸

Mübayaat Komisyonu: İstanbul Bahriye Kumandanlığı'nın Satın alma komisyonunu oluşturan kısımdır. İstanbul Bahriye Mübayaat Komisyonu 1923 yılı Aralık ayında teşkil edilmiştir. Bu kısım da Umur- Mehakim kısmı gibi doğrudan riyasete bağlı olup yönetimi İstanbul Bahriye Kumandanlığına bırakılmıştır. Kumandanlığın satın alma kısmının çalışma talimatı ise şöyledir.

Mübayaat Komisyonu hakkındaki talimat

- 1. Bahriye Mübayaat Komisyonu doğrudan doğruya Bahriye Dairesi Riyaseti'ne bağlı olup İstanbul Bahriye Kumandanlığı Dairesinde tahsis olacak mahalde ifa-i vazife edecektir*
- 2. Mezkûr komisyon İstanbul ve diğer üssü bahri kumandanlıkları emrindeki sefain ve mevaki ile donanmanın, tersanenin ve liman dairelerinin muhtaç oldukları başlıca levazımı -erzak, melbusatta dâhil- Bahriye Dairesi Riyaseti'nin işarı üzerine ve usul ve nizam çerçevesinde mübayaat ve tedarik edecektir.*
- 3. Komisyon tedarik edeceği levazım tevzi edilinceye kadar İstanbul Bahriye Kumandanlığına ait ambarlarda mezkûr ambarlar memuriyeti marifetiyle ayrıca ve komisyon namına emaneten muhafaza edilecektir. Komisyonun henüz kendi uhdesinde bulunan levazımın mahfuz bulunacakları mahalleri teftişe salahiyetleri der kardır.*
- 4. Komisyon mübayaat işlemlerini Bahriye Dairesinden verilecek talimat çerçevesinde yürütür.²¹⁹*

Mübayaat Komisyonu'nun finansman kaynaklarının en başında da Osmanlı sahillerinde bulunan ve deniz cemiyetinin kullanmadığı gemilerin satılması geliyordu.²²⁰

²¹⁸ DTA, BDR, 66/2012, 1923.,DTA, BDR, 67/2042, 1923.

²¹⁹ DTA, BDR, 55/1645, 6 Aralık 1923.

²²⁰ BCA, Fon: 30-10, Yer: 0-0/63-422-1.

Matbaa-i Bahriye Müdürlüğü: Tam kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte Kasımpaşa Camialtı'ndaki binaya 1297 (1881) tarihinde nakledilişi ve matbaanın eski mühürlerinde de bu tarihin bulunmasından dolayı 1881 yılını matbaanın kuruluşu olarak almaktayız.²²¹

Bahriye matbaasını tam bir matbaa haline koyan ve geliştiren 13 Ekim 1884 tarihinde Matbaa Müdürü olan Ali Fuad Bey'dir.²²² Bu dönemde Matbaa-i Bahriye gelişmiş ve mevcut ustaların yeterli gelmediği görülmüştür. Bu sebeple Bahriye Sınay-i Sıbyan Taburu'ndan eli işe yatkın çocuklar seçilerek burada eğitim verilmiştir. Matbaa da başarılı olanlar Teğmen rütbesiyle, yazı işlerinde başarılı olanlar da Birlik Kâtipliği rütbesiyle bahriyede istihdam edilmiştir.²²³

Bahriye Dairesi Riyaseti 1340 (1924) teşkilat yapılanmasına göre 1 Müdür, 4 Gravür Kıdemli Yüzbaşı, 2 Ressam Yüzbaşı, 1 Elektrik Memuru, 1 Korvet Kâtibi ve 1 Kâtip Kıdemli Yüzbaşından oluşan Matbaa-ı Bahriyye, görev ve sorumluluk bakımından doğrudan Ankara'da bulunan Riyasetin Levazım Şubesine bağlanmıştır.²²⁴

Sefain Muhasibliği: Gemilerin muhasebesini tutmak için kurulan bu kısım 8 Mart 1924 tarihinde lağvedildi. Tüm vazifeleri 10 Mart 1924 Tarihinde İstanbul Bahriye Kumandanlığı Muhasib Mes'ullüğü'ne devredildi.²²⁵

Bahriye Muhasib Mes'ullüğü: İstanbul Bahriye Kumandanlığı'nın muhasebe kalemidir. İlk başlarda karada görevli birliklerin muhasebesinden sorumlu olan bu kısım 8 Mart 1924 tarihinde kapatılan yüzer birliklerin de hesap işlerini uhdesine almıştır.²²⁶

İstanbul Liman Kumandanlığı: İstanbul'daki gemilerin onarım işlerini kontrol, tir-i güverte işlerini yapmak ve inzibatını sağlamak için kurulmuştu. İstanbul'a onarıma gelen bütün gemiler bu kumandanlık emrine girecek, onarımlarının geliş durumlarına

---

²²¹ *Deniz Basımevi'nin Tarihçesi*, Deniz Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, Demirbaş no:13399, s.1.

²²² DTA, Muhasebe Bölümü, 883/48, 3 Teşrinsani 1884.

²²³ *Deniz Basımevi'nin Tarihçesi*, s.2.

²²⁴ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²²⁵ DTA, BDR, 54/1599, 10 Mart 1924.

²²⁶ DTA, BDR, 24/508-509, 1923-1924.

hakkında kumandanlığa periyodik raporlar verecek, onarımdan sonraki hareket tarzları hakkında kumandanlıktan emir alacaklardı.²²⁷

Müze ve Kütüphane Müdürlüğü: 31 Ağustos 1897 tarihinde Kasımpaşa semtinde Mayın Müfreze Kumandanlığı'na ait olan mayın deposunda II. Abdülhamid'in izni ve dönemin Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın emri ile Müze ve Kütüphane İdaresi adı ile kurulmuştur. İlk müdürü Tuğamiral Hikmet Paşa, yardımcısı da Binbaşı Süleyman Nutki Bey olmuştur. 1914 yılında Bahriye Nazırı olan Cemal Paşa'nın bahriyede yaptığı yeniliklerden müze de bilimsellik anlamında payını almış ve müdürlüğüne Deniz Yüzbaşı Ressay Ali Sami Boyar getirilmiştir.²²⁸ Bu müdürlükte diğerleri gibi Bahriye Nezareti kapatılıp Ankara Hükümeti'nin emrinde İstanbul Bahriye Kumandanlığı kurulunca bu kumandanlığa bağlanmıştır.

Bahriye Fabrikaları Müdürlüğü: Bahriye Fabrikalar Müdürlüğü, Bahriye Dairesi, Riyasetine bağlı olmakla beraber yönetimini, riyaset adına İstanbul Bahriye Kumandanlığı yapmaktaydı. Fabrikaların kuruluşu şu şekildeydi.

Bahriye Fabrikalar Müdürü

-Müdür Yardımcısı

-Heyet-i Fenniye

-Heyet-i İnşaiye

-Heyet-i Makine

-Havuzlar Müdürlüğü

-Baş Formenlik

-Deniz Formenliği²²⁹

---

²²⁷ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.5.

²²⁸ 'Donanma Cemiyeti', *Donanma Mecmuası*, Eylül 1328 (1912), Sayı 31-7, s.345-346.

²²⁹ Heyet-i Fenniye: Teknik Kurul

Heyet-i İnşaiye: Gemi ve deniz taşıtları yapımını ile uğraşanlar kurulu

Heyet-i Makine: Gemilerin yürümesini sağlayan kısımdan sorumlu kurul

Havuzlar Müdürlüğü: Gemilerin bakımı için tersanelerde bulunan sulu ve kuru havuzlar müdürlüğü

Başformenlik: Ustabaşılık

Deniz Formenliği: Deniz vasıtaları ve gemi bakımı ve onarımı ustabaşı, Nutki, a.g.e.

-Fabrikalar (Resimhane, Eski Tamirat, Boruhane, Bakırhane, Dökümhane, Elektrik Fabrikası, İmalat-ı Mütenevviye {Çeşitli, Muhtelif}, Filika Fabrikası, Boya Fabrikası, Tente ve Yelken Fabrikası, Ebniye-i İnşaiye).²³⁰

Onarıma girecek gemilerin onarım listelerini gemi subayları hazırlayıp, gemiye gelen inşaiye, makine ve fenniye heyetlerine incelemeye sunar, Fabrikalar Müdüriyeti de bu heyetlerin inceleme sonrası tekliflerine göre iş emirleri çıkarıp formenliklere yollardı. Formenler iş taksimi yapıp onarım süresince bizzat bulunurlardı.

Bu dönemde Bahriye Dairesi'nin yıllık bir onarım planı yapması da söz konusu değildi. Bütçe yetersizliğinden dolayı herhangi bir plana göre değil de çıkacak görevlere göre gemiler onarılıyordu. Örneğin Gökçeada ve Bozcaada'yı teslim almak için İsareis ve Hızırreis gambotları, Mektep Gemisi olarak görev yapacağından dolayı da Hamidiye Kruvazörü onarılmıştır.

Donanma Kumandanlığı'nın İzmit'e taşınması kararlaştırıldıktan sonra ilk etapta top, torpido ve mayın depo ve atölyeleri taşınmış, 1924 yılından itibaren de tüm fabrikalar İzmit bölgesine nakledilmiştir.²³¹

İnşaiye ve Makine Müfettişlikleri: Savaşta ve barışta onarımın teknik işlerini Hariciye Vekâleti adına teftiş ve kontrol edecekti. Müfettişlerden biri inşaiye, diğeri de makine üst subayı olacak ve bunların emrine yeterli sayıda inşaiye ve makine subayı verilecekti.

Bu müfettişlerin görevleri gemilerin tekne, makine, kazan, elektrik, telsiz ve benzeri işlerinin onarım keşif namelerini ve fabrikalarda yapılan işleri, işçilerin ücret durumlarını ve mesai saatlerini kontrol ve teftiş etmek ve onarımı biten gemilerin tecrübe seyirlerine katılmaktı. Müfettişler yaptıkları teftiş ve kontrolleri rapor halinde Hariciye Vekâleti'ne bildirdikleri gibi önemli gördükleri teknik yenilikleri de bu makama arz edeceklerdi.²³²

---

²³⁰ DTA, BDR, 27/602- 46/1220.

²³¹ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.15.

²³² *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.6.

Bahriye İtfaiye ve Muhafız Kumandanlığı: Bu kumandanlık Tabur seviyesinde olup kumandanlık ve çevresinin güvenliğinden ve olası bir yangına süratli bir şekilde müdahale amacıyla kurulmuştur. Kumandanlığın kadrosu 13'ü erat toplam 35 kişiden oluşmaktadır.²³³

Bunlardan başka İstanbul'da Bahriye Dairesi Riyaseti'ne bağlı olarak çalışan Seyr-i Sefain İdaresi bulunmaktadır. Bu idarenin yerleşkesi İstanbul Bahriye Kumandanlığı'nın bulunduğu Divanhane binasında değil Karaköy'de rıhtımdadır.²³⁴

Seyr-i Sefain İdaresi Müdüriyeti şu şekilde teşkil edilmiştir.

- Güverte İnspektörlüğü (Müfettişliği)
- Makine İnspektörlüğü
- Hukuk Müşavirliği
- Ticaret Müdüriyeti
- Levazım Müdürlüğü
- Ambarlar ve depolar
- Gülcemal Vapuru
- Gülnihal Vapuru
- Reşit Paşa Vapuru
- Giresun Vapuru
- Bandırma Vapuru
- Şehir İç Hatlar Müdüriyeti
  - Moda Vapuru
  - Kadıköy Vapuru
  - Burgaz vapuru
  - Neveser Vapuru
  - Eser-i Cedid Vapuru
  - Halep Vapuru
  - Bağdat Vapuru
  - Basra Vapuru

²³³ DTA, BDR, 82/2615,1924., DTA, BDR, 27/609, 1924.

²³⁴ *Salname-i Bahriye*, 1340 (1924), İstanbul Bahriye Matbaası, 23. Tabı, s.4-119.

Şehir İç hatlar Müdüriyeti sadece Haliç'ten Kadıköy ve Adalar seferlerini yapıyordu boğaz hatları Şirket-i Hayriye adlı şirket tarafından işletilmekteydi.²³⁵

2.3.7. Donanma Kumandanlığı

16 Mart 1920'de İtilaf Devletlerince işgal edilen İstanbul 4 Kasım 1922 tarihinde Ankara Hükümeti'nin eline geçti. Bundan iki gün sonra 6 Kasım 1922 tarihinde kumandanlıktan gelen şifahi emir üzerine o dönemde Haliç'te bağlı bulunan en büyük gemi olan Turgut Reis Zırhlısına Donanma Kumandanlığı Forsu toka ettirilmiş ve Ankara Hükümeti'ne bağlı Donanma Kumandanlığı resmen göreve başlamıştır.²³⁶

Donanma Kumandanlığı İstanbul Bahriye Kumandanlığı içerisinde küçük bir odada görevini yerine getirmekteydi. Donanma Kumandanlığı'na atanacak bir amiral bulunmadığı için Turgut Reis Zırhlısı ve İstanbul'da bulunduğu zamanlarda Yavuz Zırhlısına Donanma Forsu çekme yetkisi verildi.²³⁷ Bu nedenle 6 Kasım – 22 Aralık 1922 tarihleri arasında Turgut Reis Zırhlısı Kumandanı Zeyrekli Yarbay Hüsnü oğlu Hasan Fuad Bey vekâleten Donanma Kumandanlığı yapmıştır.²³⁸

Kumandanlığın ilk görevi Haliç'te bulunan küçük savaş gemilerinin tamir işleriydi. İşgal Kuvvetlerinin Deniz Kontrol Heyeti boyutlarından dolayı sadece, Burakreis, Sakız, İtareis, Hızırreis, Kemalreis Gambotları ile Samsun, Taşoz, Bafra Muhripleri ve Yunus ve Akhisar Torpidobotlarının tamirine izin verdi.²³⁹ Bu görevi İstanbul Bahriye Kumandanı Mehmet Nazmi Bey ile Donanma Kumandanı Yarbay Hasan Fuad Bey müşterek yürütüyordu.

²³⁵ DTA, BDR, 45/1178, 1922., DTA, BDR, 27/596, 1923., DTA, BDR, 40/1021, 1923.

²³⁶ DTA, Defterler bölümü, Turgut Reis Zırhlısı Liman Journalı, EHB. J.d_1436, s.127

²³⁷ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.6.

²³⁸ Soyadı Kanundan sonra KAYACAN soyadını alacak olan Hasan Fuat Bey, daha sonra 29.01.1924-11.05.1924 tarihleri arasında 3. Donanma Kumandanı olarak görev yapacaktır. DTA, Künyeler Bölümü, 34-3697-18054., DTA, BH.SAİD, 18918-98

²³⁹ Abdullah Tok, *Cumhuriyet Döneminde Bahriye Vekâleti*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2014, s.14.

Donanma Kumandanlığının elinde bulunan ve daha sonra Cumhuriyet Donanmasının temeli olacak gemiler ve durumları şu şekildedir;²⁴⁰

- Yavuz: Muharebe Kruvazörü, 23500 Ton, kıymet-i asliye-i harbiyesini %18 nispetinde kaybetmiştir. Yapılacak tamirat neticesinde kudret-i harbiye-i sabıkasını kazanabilir.

Esliha: Top nişangâhları ve mesafe aletlerinin bazı aksamaları eksik olup; mübayaa (satın alma) edilebilir.

Teknesi: Karinesindeki mevcut yaralar sebebiyle tamire muhtaçtır.

Makinesi: İyi bir halde olmakla beraber umumiyet itibariyle elden geçirilmesi icap eder.

Kazgan: Miadının hululu hasebiyle (kullanım süresinin dolması sebebiyle) 24 kazganın (kazan) boruları, muhafaza sacları gibi mevadın tebdiline (maddelerin değiştirilmesine) ihtiyaç vardır.

Elektrik: Dinamoları iyi olup; cihazlar elden geçirilerek noksanların tamamlanması icap eder.

Telsiz Telgraf: Tecdid edilecektir. (Yenilenecektir)

Baladaki nevakısın (Yüksek bütçeli eksiklerinin) İkmali: İcap eden levazım ve techizat ve bazı vesaitin tedarikiyle İstanbul'da icrasına veya doğrudan sefinenin bir Avrupa müessesesi-i sanayisine sevki uygundur. Her halükarda geminin kazgan borularının derhal siparişi ve hemen tecdidi her ihtimale karşı elzemdir.

- Turgut Reis: Kruvazör, 10100 Ton, Tekne, makine ve kazganları iyidir. 6 adet 28'lik büyük topları ve bunların cephaneleri mevcut ve kullanıma hazırdır. Vasıt ve ufak topları Harb-i Umumide Ordu'ya verildiğinden gemide değildir. Vasıt çaplı topları mahallerine vaz, techizat-ı umumiyesinin ikmal ve tamirat-ı lazımesinin icrası suretiyle kıymet-i harbiye-i sabıkası iktisab eder. Muavin sefine veya sahil muhafaza zırhlısı olarak kullanılabilir.

²⁴⁰ DTA, BDR, 31/788, 13 Aralık 1923., Akgüner, a.g.e., s.III-2-1., *Cumhuriyet Donanması 1923-2005*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.6-7.

- Hamidiye: Muhafazalı Kruvazör, 3850 Ton, Tekne ve makineleri kabil-i istimaldir (kullanılabilir). Kazganlarının boruları miadının hululü hasebiyle tebdile muhtaçtır. 2 adet 15'lik topları ve cepaneleri iyi bir harp silahıdır. 6 adet 12 cm'lik topları Harb-i Umumide Ordu'ya verildiğinden gemide değildir. Bunların yerine ufak topları konulmuştur. Techizat-ı Umumiyesi iyidir. Vasıt çaplı topların yerine Bahriye'de mevcut olan 12 cm'lik topların vazı ile kazgan tamiratı ikmal edildiği surette kıymet-i harbiye-i sabıkası bile tezyid eder (eski askeri gücüne ulaşır).
- Mecidiye, Muhafazalı Kruvazör, 3250 Ton, Tekne ve kazganları iyidir. Makinesinde bazı ufak tamiratı vardır. Bazı nevakısı (eksiklikleri) ikmal edilmek şartıyla 6 adet 13 cm'lik topları ve cepaneleri yenidir. Techizat-ı Umumiyesi noksandır. Makinesindeki tamiratı ile Techizat-ı Umumiyesi ikmal edildiği takdirde kıymet-i harbiye-i sabıkası tezyid edilmiş olur.
- Peyk-i Şevket, Torpido Kruvazörü, 850 Ton, Tekne ve makineleri ve kazganları iyidir. Büyük topları Ordu'ya sevk edilmiştir. Noksan topların ikmalı ve halen İzmir'de mevcut olan torpido kovanları mahallerine vaz ile kıymet-i harbiyesi eski haline getirilebilir.
- Berk-i Satvet, Torpido Kruvazörü, 850 Ton, Tekne ve makineleri iyidir. Kazgan boruları tebdile muhtaçtır. Topları Harb-i Umumide ve İstiklal Harbinde Ordu'ya verilmiştir. Kazgan borularının tebdili ve eslihasının mahallerine vazı ile Peyk-i Şevket gibi eski haline getirilebilir.
- Muavenet-i Milliye, Destroyer, 765 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazganları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur (sınırlıdır). Silahları mevcuttur.
- Numune-i Hamiyet, Destroyer, 765 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazganları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur. Silahları mevcuttur.

- Taşoz, Destroyer, 290 Ton, Tekne, makine ve kazanları iyidir. Topları ve cephaneleri mevcuttur. Tüyub (Torpidoların atılmak için içlerine konuldukları kovan) ve torpidoları mevcuttur. Hareket için emre amadedir.
- Basra, Destroyer, 290 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazanları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur. Silahları mevcuttur.
- Samsun, Destroyer, 290 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazanları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur. Silahları mevcuttur.
- Berk-i Efşan, Torpidobot, 270 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazanları tamire muhtaçtır. Silahları mevcuttur.
- Akhisar, Torpidobot, 165 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazanları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur. Silahları mevcuttur.
- Draç, Torpidobot, 165 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazanları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur. Silahları mevcuttur.
- Musul, Torpidobot, 165 Ton, Henüz tamirat emirleri verilmemiştir. Tekne ve kazanları tamire muhtaçtır. Makine işleri mahduddur. Silahları mevcuttur.
- Yunus, Torpidobot, 145 Ton, Tekne, makine ve kazanları tamir edilmektedir. Bunların hitamında mevcut eslihası yerlerine vaz olunmak suretiyle ikmal edilecektir.
- Sultan Hisar, Torpidobot, 97 Ton, Derdest-i tamirdir. Tamirattan sonra mevcut olan toplarıyla teslihatı ikmal edilecektir.
- Sivri Hisar, Torpidobot, 97 Ton, Derdest-i tamirdir. Tamirattan sonra mevcut olan toplarıyla teslihatı ikmal edilecektir.
- Burakreis, Gambot, 502 Ton, Aydınreis, Gambot, 502 Ton, Preveze, Gambot, 502 Ton, Sakız, Gambot, 502 Ton, Hızır Reis, Gambot, 413 Ton, Kemal Reis, Gambot, 413 Ton, İsa Reis, Gambot, 413 Ton, İş bu gambotların bir kısmı halen seyir ve faaliyette olmakla beraber diğer kısmı da tamirata muhtaçtır. Bunlar sevhiltarassud (gözetleme) ve karakol hizmetinde

kullanılabilir. Toplarının bir kısmını daha önce Ordu'ya veren bu gambotların toplarının yerine vazı icap eder.

- Zuhaf, Korvet, 650 Ton,
- İntibah, Mayın Dökücü, 616 Ton
- Nusret ,Mayın Dökücü, 365 Ton
- Tir-i Müjgân, Mayın Dökücü, 365 Ton
- Muin-i Zafer, Kurs Gemisi, 2362 Ton
- İclaliye, Kurs Gemisi, 2228 Ton
- Necm-i Şevket, Kurs Gemisi, 2080 Ton
- Ertuğrul, Yat, 900 Ton
- Söğütlü, Yat, 120 Ton

Bunlardan başka dokuz adet mayın toplayıcı motor bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere kullanılamaz halde olan ve büyük bir kısmı bakıma muhtaç vaziyette bulunan gemilerin tamiri, Donanma Kumandanlığının tek göreviydi.

23 Aralık 1922 tarihinde Donanma Kumandanlığı görevine TBMM Hükümetince Güverte Albay Ahmet Hamdi (DENİZMEN) Bey²⁴¹ asaleten atanarak ilk resmi Donanma Kumandanı oldu.²⁴²

Yukarıda da belirtildiği gibi Donanma Kumandanlığı gemilerin bakım, onarım ve yenileme çalışmaları için teşkil edildiğinden, şube teşkilatı bulunmamaktadır. Buna karşın İkinci Meşrutiyetten beri Türk Donanmasında kullanılmakta olan İngiliz sisteminden alınan Kurmaylık ve Uzmanlık sistemi aynen devam ettirilmiştir.

Donanma Kumandanlığının karargâh kuruluşu şu şekildedir.²⁴³

---

²⁴¹ Donanma Kumandanlığı görevine ilk olarak asaleten atanan Güverte Albay Üsküdarlı Tevfik oğlu Ahmet Hamdi Bey, bu görevi ile aynı dönemde T.B.M.M.'de de İstanbul Mebusu olarak bulunmaktaydı. *Salname-i Bahriye*, 1340 (1924) İstanbul Bahriye Matbaası, 23. Tabı, s.5.

²⁴² Akgüner, a.g.e., s.IV-2-1.

²⁴³ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.6.

- Donanma Kumandanı
  - Emir Subayı
- Erkan-1 Harp Reisi
  - Topçu Erkan-1 Harbi
  - Torpido Erkan-1 Harbi
  - Seyir Erkan-1 Harbi
  - Baş Çarkçı
  - Baş Tabip
  - Telsiz ve Muhabere Uzmanı
  - Donanma Levazım Müdürü
  - Donanma Kâtibi

Donanma Kumandanlığının esas teşkilatlanması Lozan Konferansı'nda alınan karar gereği Boğazlar Bölgesinin silahsızlandırılması sebebiyle İstanbul'dan, İzmit Körfezine taşınmasıyla oluşmuştur.

Donanmanın teşkil ve kadrosu şu şekildedir:²⁴⁴

- Kumandan, Ferik Amiral
  - Emir Subayı (Yaver, Kıdemli Yüzbaşı)
  - Kâtip (Kâtip Yüzbaşı)
- Filotilla Komodorları Memurluğu
  - Kalyon Kaptanı
  - Yüzbaşı (Yaver)
  - Kâtip (Muhasebe Memurları, Kıdemli Yüzbaşı veya Yüzbaşı)
  - Tabip (Kıdemli Yüzbaşı)
  - Birinci Sınıf Sıhhiye Gedikli Zabiti
- Donanma Ser Çarkçılığı
  - Liva Amiral Çarkçısı
(Amiral Gemisi Yüzbaşılarından buraya ikisi muavenet edecektir.)
- Donanma Ser Tababeti
  - Kalyon Tabibi

---

²⁴⁴ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

- Donanma Muhasebe
  - Kâtip (1 Fırkateyn Kâtibi, 1 Kâtip Kıdemli Yüzbaşı)

2.3.8. Fethiye İhtiyat-ı Bahri Grubu

21 Mart 1919 tarihinde, Paris Barış Konferansı sürerken İtalyanlar, İngiliz ve Fransız temsilcilerinden, İtalyan askerlerin Antalya'ya çıkarma yapması için izin istedi. Ancak olumlu yanıt alamayan İtalyanlar tüm sorumluluğu alarak 23 Mart 1919 tarihinde resmi bir karar çıkartarak, On iki adalarla, Kuşadası'ndan Antalya Körfezine kadar olan kısmı içine alacak bir 'Deniz İstasyonu Komandosu' kurulduğunu, bu sulara faaliyette bulunan bütün gemilerle işbu yerler ve sahillerde bulunan İtalyan deniz hizmetindeki askerlerin bu komandonun emrine verildiği tayin ve tescil edilmiştir, denildi.²⁴⁵

11 Mayıs 1919 tarihinde Fethiye işgal edildi. Bu işgalden kısa bir süre sonra Fethiye'deki İtalyan askeri sayısı 800 civarına kadar yükselmiştir. İşgal kuvvetleri Fethiye'de yaklaşık on üç ay kaldıktan sonra 21 Haziran 1919 tarihinde bölgeden ayrılmıştır.²⁴⁶

İtalyanların çekilmesinden sonra Kuşadası'ndan Antalya Körfezi'ne kadar uzanan yeni bir cephe açılmış oldu. Garp Cephesi Kumandanlığı bu bölgede bir denizci grubu bulundurmaya teklif etmiştir.²⁴⁷ Bu teklife istinaden Müdafaa-i Milliye Vekâleti tarafından bu grup, Garp Cephesi Kumandanlığı'na bağlı olarak, 16 Mart 1921'de kurulmuş ve Grup Kumandanlığı'na da daha önce Bahriye Dairesi İkinci Şube Müdürü olan Mütihazsıs Torpido Kıdemli Yüzbaşı Kadıköylü Mahmud Hüdayi oğlu AhmedNecib (Okaner) Bey getirilmiştir.²⁴⁸

Bu grup Bahri İzci ismiyle gizli olarak teşkil edilmiş daha sonra 1922 yılı başında Fethiye İhtiyat-ı Bahri Grubu Kumandanlığı adını almış olup, görevleri:

---

²⁴⁵GotthardJaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz belgeleri*, çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s.216.

²⁴⁶ ATASE İstiklal Harbi Koleksiyonu 39-10-7.

²⁴⁷Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.123.

²⁴⁸ DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, s.72.

Kuşadası ve Antalya arasında kalan kıyıların gözetlenmesi, Ege'deki Yunan ve İtalyan adaları hakkında bilgi toplamak, kaçakçı ve çetecilerle mücadele etmek ve muhtemel nakliyatımızı kolaylaştırmaktı.²⁴⁹

Bu grup başlangıçta 11 subay, 60 er, 12 piyade tüfeği, 1 makineli tüfek ve Yunanlardan zapt edilen 9 tonluk Bodrum yelkenlisi, 13 tonluk İzmir yelkenlisi ve 3 çifte, 1 filika ile işe başladı. Gruba devlet tarafından hiçbir deniz vasıtası verilmemişti. Küçük bir atölye kurularak, Yunanlardan ganimet olarak alınan bir çecktiriye motor takılarak Sakarya ismi verildi.²⁵⁰Bu atölyede ayrıca Bodrum yelkenlisi ve Zeybek yelkenlisi de onarılmıştır.

1922 yılının Ocak ayında Fethiye'de deniz taşıtlarının yerleşimi şu şekildedir;

Bodrum, Zeybek ve Sakarya yelkenlileri onarımda, Doğan yelkenlisi Küllük'te, Murat Reis Yelkenlisi Bodrum'da, Fethiye yelkenlisi Gökabat (Gökova)'da, İzmir yelkenlisi Fethiye'de ve Göcek yelkenlisi Dalyan'da sürekli devriye görevindeydiler.²⁵¹

İlk başlarda 71 olan Fethiye İhtiyat-ı Bahri Grup Kumandanlığı'nın personel sayısı 20 Temmuz 1922 tarihi itibarı ile şöyledir;

Güverte: 1 Korvet Kaptanı, 2 Kıdemli Yüzbaşı, 1 Yüzbaşı, 3 Mühendis, 1 Gedikli Salis, 2 Çavuş, 6 Onbaşı ve 106 Nefer

Makine: 3 Kıdemli Yüzbaşı, 1 Çavuş, 1 Onbaşı ve 1 Nefer

Kâtip: 1 Yüzbaşı, 1 Mülazım

Sıhhiye: 1 Çavuş, 1 Nefer

Memuriyette: 1 Başçavuş, 4 Çavuş, 1 Onbaşı, 41 Nefer

Sılada: 1 Onbaşı, 5 Nefer

Umumi Mevcut: 185

---

²⁴⁹*Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.31, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi T.B.M.M. Hükümeti Dönemi (23 Nisan1920-29 Ekim 1923)*, c.IV, Kısım I,Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984, s.370.

²⁵⁰Bargut, a.g.e., s.112.

²⁵¹Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.159.

Kazan Neferi: 119²⁵²

Yunanların 21 Nisan 1922 tarihinde Kuşadası'nı işgali ile birlikte adalarda bulunan Rumlar, Bodrum ve Fethiye kıyılarına saldırılar düzenlemeye başlamıştır. Bu saldırıları engelleyebilmek, aynı zamanda sahilde topçu bataryası konuşlandırmak için harekete geçilmiş ve İstanbul'dan kaçak yollarla top ve cephane temin edilmiştir.²⁵³

Bu grubun en büyük başarılarından bir tanesi İstanbul'dan gelen top ve cephanelerin Fethiye Burnu'na dışarıdan görülmeyecek şekilde yerleştirilmesi ve daha sonra taarruza başlayacak olan Yunan hafif kruvazörü Helli'nin topa tutularak geri çekilmesini sağlamak olmuştur.²⁵⁴

Fethiye İhtiyat-ı Bahri Grup Kumandanlığı 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in geri alınmasıyla İzmir'e kaydırılmış ve İzmir Bahriye Kumandanlığı'nın çekirdek kadrosunu oluşturmuştur.

2.3.9. İzmir Bahriye Kumandanlığı

İtilaf Devletleri'nin İzmir'i işgal için sebep olarak gösterdikleri, Aydın Hristiyanlarının hayatlarının tehlikede olması, Türklerin muntazam ordularını takviye ile beraber çete teşkilatı kurarak katliam yapacakları, Rum ekseriyetinin zulme maruz kaldığı gibi görüşler, Mondros Mütarekenamesinin 7. Maddesine işlerlik kazandırmış ve Amerika'nın da onayı alındıktan sonra İzmir Yunanlar tarafından 15 Mayıs 1919 tarihinde işgal edilmiştir.²⁵⁵

Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin Milli Ordu tarafından kazanılması ve daha sonra İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılmasını müteakip, İzmir'de bir Liman Reisliği hemen akabinde 27 Eylül 1922 tarihinde İzmir Bahriye Kumandanlığı teşkil edilmiştir.²⁵⁶

---

²⁵² DTA, BDR, 22/460, 20 Temmuz 1922, Belgede Kazan Neferi hariç umumi mevcut sayısı 171 olarak yazılmıştır.

²⁵³ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.148.

²⁵⁴ Bargut, a.g.e., s.128.

²⁵⁵ Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisliği Matbaası, Ankara, 1928, s.3-4.

²⁵⁶ Bargut, a.g.e., s.131.

İdari bakımdan Bahriye Dairesi Riyasetine eğitim ve harekât bakımından Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisliğine bağlı olan bu kumandanlık 1922 yılının Aralık ayında Batı Cephesi Kumandanlığına bağlanarak İzmir Müstahkem Mevkii Kumandanlığı emrinde, İzmir Mevkii-i Müstahkem Bahriye Müfrezesi Kumandanlığı olmuştur.

İzmir Müstahkem Mevkii Bahriye Müfrezesi: Sancakkale mevkiinde kurulan bu müfrezenin görevi, Sancakkale geçidine dökülecek mayınların yerini belirlemek ve refakat etmek, barış zamanında ise İzmir'e gelen Türk ve yabancı gemileri merasim bölüğü ve selamlık topları ile selamlamak ve selamlarına karşılık vermek.²⁵⁷

İşaret ve Gözetleme İstasyonu: İzmir açıklarındaki Uzun Ada'da kuruldu. Bu adada bir telsiz istasyonu ve İzmir Bahriye Kumandanlığı ile irtibat kurulabilen bir telefon hattı bulunmaktaydı. Bir tür ileri karakol görevi gören ada İzmir'e girecek ve çıkacak olan gemilerle iletişimi sağlamak amacıyla teşkil edilmiştir.

İzmir Mayın Grubu: Bahriye Kumandanlığı binasından ayrı olarak İzmir'in Basmane semtinde kiralanmış bir binada vazifesini yürütmüş olan Mayın Grubunun görevi, mayınların bakım ve muhafazasını sağlamak, gerekli görüldüğü zamanlarda İntibah Mayın Gemisi aracılığıyla bu mayınları denize dökmektir. Mayınların dökülmesi gereken hatları, İzmir Bahriye Kumandanlığı değil, İzmir Müstahkem Mevkii Bahriye Müfrezesi seçer ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nden onaylatırdı.

Kumandanlığın elinde ilk başlarda 50 adet mayın ve 2 adet 47 mm. lik gemi topu bulunuyordu. Daha sonra Akçakoca ve Amasra'dan gelen 70 mayın ve 1 adet 150/45 mm. lik gemi topuyla takviye edilmiştir.²⁵⁸

Mayın Grubu teşkilat kadrosunda,

1 Kumandan, Korvet Kaptanı

2 Mayın Mütahassısı, Kıdemli Yüzbaşı ve Çarkçı Kıdemli Yüzbaşı

1 Kâtip, Kâtip Yüzbaşı

4 Mayıncı, Birinci Sınıf Gedikli Zabıt bulunmaktaydı.²⁵⁹

²⁵⁷ DTA, BDR,34/887., DTA, BDR, 43/1122-1123., DTA, BDR, 46/1213.

²⁵⁸ DTA, BDR,58/1759., *Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı*, s.71.

Tayyare Bölüğü: Bahriye Dairesi Riyaseti İkinci Şubesinin altında kurulan Kuvve-i Havaiye Müfettişliği'ne bağlı olarak İzmir'in Güzelyalı mevkiinde kuruldu.²⁶⁰ Tayyare Bölüğünde sadece denizden kalkıp görev bitiminde denize inebilen tayyareler bulunduğundan dolayı, ambar önüne tayyareleri denize indirip, çekebilecek bir beton kızak yapıldı.²⁶¹

Tayyare Bölüğünün kadro teşkili şu şekildedir;

1 Kumandan, Korvet Kaptanı

10 Tayyareci, Yüzbaşı

10 Rasıd (Gözcü) Yüzbaşı

1 Kâtip, Kâtip Yüzbaşı

2 Motorcu, Birinci Sınıf Gedikli²⁶²

İzmir Efrad-ı Cedide Mektebi: İzmir düşman işgalinden kutulduktan sonra kurulan, İzmir Bahriye Kumandanlığı daha öncede bahsedildiği gibi Fethiye İhtiyat Grubu personelleri tarafından teşkil edilmişti. Bu kumandanlığın erat ihtiyacı için İstanbul'da olduğu gibi bir Efrad-ı Cedide Mektebi kuruldu. Efrad-ı Cedide Mektebinin kadro teşkili ise şu şekildedir;

1 Kumandan, Korvet Kaptanı

5 Bölük Yüzbaşısı, biri Çarkçı Yüzbaşı

6 Bölük Mülazımı, biri Sevk Memuru

2 Tabib, 1 Korvet Tabibi, 1 Tabib Yüzbaşı

2 Kâtip, 1 Korvet Kâtibi, 1 Kâtip Yüzbaşı

1 İcracı, Yüzbaşı²⁶³

Bunlardan başka İzmir Bahriye Kumandanlığı'nda;

- Karargâh/Kumandanlık

---

²⁵⁹ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²⁶⁰ DTA, BDR, 78/2491, 1922.

²⁶¹ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.18.

²⁶² DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²⁶³ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

- Atölyeler
- Tersane ve Fabrikalar Müdüriyeti
- Kıyı Bataryaları birimleri mevcuttur.²⁶⁴

2.3.10. Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi

Antalya Limanı'na getirilen askeri malzemenin en kısa yoldan Batı Cephesi'ne sevkiyatı ve bu sevkiyatın devamlılığını sağlayabilmek amacıyla 1922 yılının Ocak ayında Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi kurulmuştur.

Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi, Batı Cephesi Kumandanlığı'na bağlı olan Eğirdir Menzil Müfettişliği emrinde teşkilatlanmıştır. Ancak, müfrezede görev yapmak üzere görevlendirilmiş olan İnşaiye Önyüzbaşı Mehmet Şevket Bey, Güverte Yüzbaşı Osman Zeki Bey ve Makine Yüzbaşı Giresunlu Ahmet Bey Ankara'dan 22 Şubat 1922 tarihine kadar hareket edememişlerdir. Aynı yılın Nisan ayında Müdafaa-i Milliye Vekâleti'nin Erkan-ı Harbiye Riyaseti'ne verdiği bilgiye göre gölde işletme imtiyazı Fransız Şimendifer Kumpanyasındaydı. Buranın askeri bir idareye devri için bir Deniz Kumandanlığı kurulması teklif edildi.²⁶⁵ Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi de 2 Haziran 1922 tarihi itibarıyla Binbaşı Hulusi Osman Bey emrinde bir Deniz Kumandanlığı'na dönüştürüldü.²⁶⁶

Kumandanlığın emrinde 2 subay, 1 çavuş, 3 er, 5 marangoz, 3 kalfa, 1 nakkaş ve 1 kalafat bulunuyordu. Bu kısıtlı personel sayısına ve nakliye zorluklarına rağmen Kurtuluş Savaşı boyunca 3000 tonun üzerinde askeri malzeme Batı Cephesine taşınmıştır. Bölgenin çok dağlık olması nedeniyle göl üzerinden yapılan nakliyat Batı Cephesi açısından büyük önem kazanmıştır.²⁶⁷

Eğirdir Gölü'nde I. Dünya Savaşı'ndan kalma 100 tonluk Mersinli Römorkörü, 25 kayık, 3 sandal ve 1 motorlu tekne bulunuyordu.²⁶⁸ Bu vasıtalarla Milli Mücadele dönemi boyunca yapılan işler ise şunlardır.

---

²⁶⁴ DTA, BDR, 7/121, 1924.

²⁶⁵ Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon:30.18. Yer no: 1.1/5.24.5, 12 Ağustos 1922.

²⁶⁶ Mithat Işın, a.g.e., s.86.

²⁶⁷ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.63.

²⁶⁸ DTA, BDR, 54/1626, 1923-1924.

-300 mil içerisinde sivil, asker sevkiyatı ve 3000 tonun üzerinde askeri malzeme nakliyatı.

-Gölde bulunan araçların bakım ve onarım işleri.

-Gölün etrafında konuşlanabilmek için çalışma birimleri, atölye ve yatakhane inşaatları.

-Bunların dışında 20 ton taşıma kapasiteli bir römorkör inşa edilmiştir.²⁶⁹

2.3.11. Ernis (Van) Tersanesi

Anadolu'nun en büyük kapalı havzası olan Van Gölü'nde ilk tersane ve gemi işletmeciliği imtiyazını, 13 Ekim 1879 tarihinde Osmanlı vatandaşı olan Abraham Kafafyan ve Artin Sarrafyan adında iki gayrimüslim almıştır. Ancak işletme için imtiyaz sahipleri tarafından yatırılması gereken para bir türlü bulunamadığından taşımacılık bir türlü yapılamamıştır.²⁷⁰

18 Ekim 1896 tarihinde ufak çaplı vapur ve şilep imal edebilecek bir tersanenin Bahriye Dairesinin yardımıyla kurulmasına karar verilmiş ve gerekli olan paranın bir kısmının borçlanılmasıyla tersane hizmete açılmıştır.²⁷¹

Kurtuluş Savaşı'nda Van Gölü'nde de varlık göstermek amacıyla 9 Eylül 1920 tarihinde tersanenin yeniden faaliyete geçmesi istenmiş ve 22 Kasım 1921 tarihinde küçük bir bina inşa edilerek göreve başlamıştır. Kumandanlığına Binbaşı Küçük Mustafa Paşalı Ahmet Reşat Bey getirilmiştir.²⁷² Ayrıca Makine Yüzbaşılar Hüseyin oğlu Mehmet Emin Bey, Hasan Bey, Trablusgarplı Salih oğlu İsmail Zühtü Bey, Salih Bey, Osman oğlu Ahmet Bey, İstinyeli Süleyman oğlu Ahmet Refik Bey ile Güverte Yüzbaşılar Hüseyin Bey, Abdülkadir Bey, Selahattin Bey, Hilmi Bey ve Kâtip Mühendis, Rahmi oğlu Nedim Bey bu tersanenin emrinde görev yapmaya başlamışlardır.²⁷³

---

²⁶⁹Bargut, a.g.e., s.131.

²⁷⁰ Fahrettin Tızlak, 'Van Gölü'nde Vapur İşletme Teşebbüsleri', *Belleten*, c. LXIV, Sayı: 240, Ankara, 2000, s.473-477.

²⁷¹Tızlak, a.g.m., s.473-477.

²⁷² DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, s.31.

²⁷³ DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, s.364,375,403,440.

Tüm yurttta olduğu gibi burada da gemilerin yakıt sorunu vardı. Ernis Tersanesinin bulunduğu yer coğrafi konum olarak zengin maden yataklarının bulunduğu Muradiye ve Ludur bölgelerine yakındı.²⁷⁴ Muradiye ve Ludur bölgelerindeki petrol ve kömür madenleri işletildiği takdirde araçlar taşımacılığa başlayacaktı. Ancak madenler işlenemediği için tersanede istenilen başarı sağlanamamış ve taşımacılık yapılamamıştır. Hareket ağırlığının Batı Cephesine kaymasından dolayı da 1922 yılının Ekim ayında Dokuzuncu Kolordu Kumandanlığı'nın emri ile kapatılmış ve tüm personel 13 Aralık 1922tarihi itibari ile Trabzon Nakliyat-1 Bahriye Kumandanlığı emrine verilmiştir.²⁷⁵

Milli Mücadele döneminde Ankara'da konuşlanmış olan Umur-1 Bahriye Müdüriyeti'nin devamı olan Bahriye Dairesi Riyaseti, İstanbul alınana kadar sadece savaş stratejisi izlemiş ve teşkilatlanmasını da bu olağanüstü durumda yapmak zorunda kalmıştır. İstanbul, Ankara Hükümeti emrine girdikten sonra Osmanlı Devleti'nden deniz kuvvetleri açısından büyük bir mirası da devralmıştır.

Bahriye Nezareti gibi kökü XVI. Yüzyıla dayanan bir kurumu devralan Bahriye Dairesi Riyaseti, Ankara'daki personel ve ekonomik sıkıntılarında etkisiyle birçok şubesini İstanbul Bahriye Kumandanlığı'na devretmiştir. İstanbul tüm Türkiye genelinde denizcilik faaliyetlerinin devamlılığını sağlarken Ankara ise yeni yönetim anlayışı doğrultusunda yeniden yapılanma senaryolarını hazırlamaktadır.

---

²⁷⁴Tızlak, a.g.m., s.473-477.

²⁷⁵ Mithat Işın, a.g.e., s.88.,DTA, Künyeler Bölümü, 348 Numaralı defter, s.375.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİMAN REİSLİKLERİ

3.1.Milli Mücadele Dönemi Liman Reislikleri ve Kıyı Gözetleme İstasyonları

1920 yılının ortalarında kıyılarımızdaki hukuki, idari ve askeri durum kara savunmamıza göre daha değişken bir durumdaydı. İtilaf Devletleri'nin kıyılarımıza ulaşması kolay olduğundan bu durum Milli Mücadele'yi zora sokabilirdi. Türkiye, Karadeniz, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz üzerinden tamamen çembere alınmıştı. 1920 yılındaki bu durumu tetkik ettiğimizde ortaya şu üç sonuç çıkmaktadır.

- İtilaf Devletleri ya da Yunan işgali altında bulunan liman ve sahiller.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin idare ve hâkimiyeti altında bulunan liman ve sahiller.
- İstanbul Hükümeti'ne tabiiyeti devam etmekte olan liman ve sahiller.

Bu sırada İtilaf Devletleri ya da Yunan işgali altında bulunan önemli limanlarımız ve sahillerimiz şunlardır;

Zonguldak, Şile, Karadeniz Boğazı, İstanbul, İzmit, Mudanya, Bandırma, Erdek, Biga, Çanakkale, Tekirdağ, Mürefte, Gelibolu, Şarköy, Lâpseki, Edremit, Ayvalık, Dikili, İzmir, Urla Foça, Kuşadası, Marmaris, Fethiye, Bodrum, Antalya ve Mersin.

İşgal altında bulunan limanlardan Zonguldak ve Ereğli'nin bahriye için ayrı bir önemi vardır. Gemi yakıtı olarak kullanılmakta olan kömürün neredeyse tamamı bu bölgeden çıkartılmaktadır. Fransızlar Mondros Mütarekesi'nin ardından büyük kömür havzaları bulunan Zonguldak'ı bir tabur asker ile işgal ederek kömür kullanımımızı engellemeye çalışmıştır. Daha sonra Ereğli'yi işgale kalktırsa da Bolu'dan gelen Milli Kuvvetlerin de yardımıyla 9 gün sonra Ereğli'yi boşaltmak zorunda kalmışlardır.²⁷⁶

---

²⁷⁶ Mithat Işın, a.g.e., s.19.

Limanlarımız arasında seyreden gemiler ile İstanbul ve diğer deniz limanlarından hareket eden gemiler İtilaf Devletleri'nin kontrolünden geçmek zorunda kalmıştır. Tüm denizlerimizde İngiliz ve Fransız harp gemileri kontrol görevini sıkı bir şekilde yerine getiriyor, hatta bu amaçla Trabzon ve Samsun açıklarında daimi kontrol noktası olması amacıyla İngiliz ve Amerikan muhripleri bulunduruluyordu.

Umur-ı Bahriye Müdüriyeti bölümünde de bahsedildiği gibi 10 Temmuz 1921 tarihinde Müdüriyetin göreve başlamasından hemen sonra Merkez Liman Reisliklerine, onlar aracılığı ile İl ve İlçe liman Reisliklerine mesaj yollayarak, Ankara Hükümeti emrine girmeleri emredilmiştir. Bu emre müteakip işgal altında olmayan Liman Reisleri Ankara emrinde görev yapacaklarını bildirmiştir. İşgal altında bulunan Liman Reislikleri de örtülü olarak Ankara Hükümeti emrini uygulamışlardır.²⁷⁷

Merkez Liman reisliklerinden, İzmir Merkez Liman Reisliği, İzmir'in Yunan işgalinden kurtulduğu günden hemen bir gün sonra 10 Eylül 1922'de, İstanbul Merkez Liman Reisliği'nde 4 Kasım 1922 tarihinden itibaren Ankara Hükümeti emrine girebilmiştir.²⁷⁸

Liman Reislikleri, Merkez Liman Reislikleri aracılığıyla Bahriye Dairesi Riyasetine bağlıydı. Merkez liman Reislikleri beş ayrı bölgede kurulmuştur. Bu bölgeler İstanbul, İzmir, Samsun, Zonguldak ve Antalya vilayetlerinde bulunuyordu.²⁷⁹

Antalya'da bulunan Akdeniz Bölgesinden sorumlu Merkez Liman Reisliği, 20 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması'nda Mersin Milli Hükümet emrine girince Mersin'e taşınmış ve Mersin, Merkez Liman Reisliği'ne dönüşürken, Antalya, Mersin Merkez Liman Reisliği'ne bağlı Liman Reisliği olmuştur.²⁸⁰

Liman Reislikleri, Osmanlı Devleti'nden kalma İngiliz sistemi üzerine teşkil edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Bahriye Nezareti'ne bağlı oldukları halde birçoğu

---

²⁷⁷ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.64.

²⁷⁸ DTA, BDR, 8/173, 1922.

²⁷⁹ DTA, BDR, 26/556., DTA, BDR, 60/1891., DTA, BDR, 60/1890., DTA, BDR, 6/109- 13/224, 1922-1924.

²⁸⁰ DTA, BDR, 26/556, 1923-1924.

Ankara'dan gelen emir üzerine Milli Hükümet emrine girmişlerdir. Ancak gerek Umur-ı Bahriye Müdürlüğü dönemi, gerekse Bahriye Dairesi Riyaseti döneminde, 'Merkez Liman Reisliği ve buna bağlı Liman Reislikleri' şeklindeki teşkilat yapısından vazgeçilmemiş ve aynen korunmuştur. Limanlar 1924 yılında Ticaret Vekâleti'ne bağlı Limanlar İdaresine devredilene kadar Osmanlı Devleti'nin Deniz Bakanlığı olan Bahriye Nezareti'ndeki sistemini aynen sürdürmüştür.

3.2.İstanbul Merkez Liman Reisliği

İstanbul Merkez Liman Riyaseti, Osmanlı Devleti döneminin en önemli Limanı olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı Devleti Bahriye Nezareti teşkilatında limanları üç bölüme ayırmıştır. Bunlardan Samsun, İzmir, Beyrut, Hadida ve Basra, birinci derece limanlardır. Bunlardan başka dokuz liman ikinci derece, kırk bir liman ise üçüncü derece liman olarak sınıflandırılmıştır. Tüm bu limanların bağlılığı İstanbul Limanı'na verilmiştir.²⁸¹ Ayrıca İstanbul Limanı, İstanbul Boğazında veya çevresinde bulunan askeri ve ticari gemilerin sayıları ve arızalı olup olmadıkları ile ilgili bilgileri bir rapor halinde Mabeyn-i Hümayun'a bildirmekle yükümlüdür.²⁸² Ticaret-i Bahriye'den de sorumlu olan bu liman Milli Mücadele'nin son döneminde Ankara Hükümeti'nin emrine girebilmiştir.

İstanbul Merkez Limanı'nın teşkilatı Bahriye Dairesi Riyaseti döneminde şu şekildedir;

- Reislik; Liman Reisi, Kalyon Kaptanı²⁸³
- Muavin ve Refakat Zabıtları; Merkez Liman Reisi'nin yardımcılığını yapan bu birimde 4 Yarbay, 4 Binbaşı ve 1 Yüzbaşı görevlendirilmiştir.
- Tercüman ve İrtibat Zabıtları; Merkez Liman Reisliği ile buraya bağlı bulunan Liman Reislikleri arasındaki irtibatı sağlayan bu zabıtlığın kadrosu 4 Kıdemli Yüzbaşı'dır.

²⁸¹ A.H.E. [Ali Haydar Emir], *Mecmua-i Seneviye-i Bahriye*, Üçüncü Sene, Bahriye Matbaası, İstanbul, 10 Temmuz 1333 (1917), s.28-29.

²⁸² BOA, İrade-i Bahriye, Dosya no:53, İrade:1335-B-5.

²⁸³ Bu kadro her ne kadar Kalyon Kaptanı rütbesinde olsa da, 1340 (1924) Bahriye Salnamesinde, Fırkateyn Kaptanı, Üsküdarlı Cavid oğlu İbrahim Cevad Bey'in bu görevde olduğunu görüyoruz.

- Muhasebe Memurluğu; Bu memurlukta yalnızca İstanbul Merkez Liman Reisliği'ninmuhasebesine bakılmaktadır. Bağlı Liman Reislikleri ve gemilerin muhasebesi Umur-1 Hesabiye ve Tahririye M¼d¼riyeti tarafından yapılmaktadır.
- Tıbbiyat; bu kısım 1 doktorla k¼¼¼k bir revir olarak hizmet vermektedir.
- Mesaha ve Muayene-i Sefain Heyeti; Merkezde ve bağlı bulunan Liman Reisliklerindeki gemilerin seyire elverişlilik ve boyutlarıyla ilgilenen kısım. Bu kısmın 6 subay kadrosu bulunmaktadır.
- Sahil ve İstasyon Heyeti; Liman haricinde kalan sahiller ve Kıyı G¼zetleme İstasyonlarının denetlemesinden sorumlu olan bu heyetin subay kadrosu, 1 Korvet Kaptanı ve 2 Kıdemli Y¼zbařı'dır.
- Tahlisiyeler; Gemi kurtarma birimi olarak da adlandırabileceğimiz bu birim karaya oturan veya arıza yapmış olan gemileri onarım g¼receđi kıyıya g¼t¼rmekle g¼revlidir.
- Umur-1 Hesabiye ve Tahririye M¼d¼riyeti; Merkez Liman Reisliği'ne bağlı t¼m Liman Reisliklerinin gelir-gider hesaplarının tutulduğu bu m¼d¼riyet d¼rt alt birimle bu g¼revi y¼r¼tmektedir.
  - R¼sumat Kısım
  - Muhasebe Kısım
  - Tahrirat Kısım
  - Kayıkçılar Kısım

İstanbul Merkez Liman Riyasetine bağlı olan Liman Reislikleri²⁸⁴

- Ağva Liman Reisliği
- Riva Liman Reisliği
- Anadolu Kavağı Liman Reisliği
- Podima Liman Reisliği
- İğne Ada Liman Reisliği
- Yeni Kapı Liman Reisliği
- Kalikratya (B¼y¼kçekmece) Liman Reisliği

---

²⁸⁴ DTA, BN, 62/1192, 1920., DTA, BDR, 82/2615, 1924.

- Bigados Liman Reislđi
- Silivri Liman Reislđi
- Marmara Ereğlisi Liman Reislđi
- Tekfurdağ (Tekirdağ) Liman Reislđi
- Hora Liman Reislđi
- MÜrefte Liman Reislđi
- Şarköy Liman Reislđi
- Gelibolu Liman Reislđi
- Çanakkale Liman Reislđi
- Kara Biga Liman Reislđi
- Marmara Adası Liman Reislđi
- Paşa Limanı Liman Reislđi
- Erdek Liman Reislđi
- Bandırma Liman Reislđi
- İmralı Liman Reislđi
- Tirilye Liman Reislđi
- Mudanya Liman Reislđi
- Gemlik Liman Reislđi
- Armutlu Liman Reislđi
- Katırlı Liman Reislđi
- Yalova Liman Reislđi
- Karamürsel Liman Reislđi
- Kocaeli (İzmit) Liman Reislđi
- Darıca Liman Reislđi
- Tuzla Liman Reislđi
- Haydar Paşa Liman Reislđi
- Büyük Ada Liman Reislđi

3.3.İzmir Merkez Liman Reisliği

İzmir'in işgalden kurtulmasından bir gün sonra 10 Eylül 1922 tarihinde Milli Hükümet emrine giren İzmir Merkez Liman Reisliğinin teşkilatı şu şekildedir.

- Reislik; Liman Reisi, Fırkateyn Kaptanı²⁸⁵
- Muavin ve Refakat Zabıtları
- Mesaha ve Muayene-i Sefain Heyeti
- Sicil ve İstasyon Heyeti
- Umur-ı Tahririye ve Hesabiye Heyeti

İzmir Merkez Liman Riyasetine bağlı olan Liman Reislikleri²⁸⁶

- İnöz Liman Reisliği
- Behram Liman Reisliği
- Urla Liman Reisliği
- Çeşme Liman Reisliği
- Agrilya (Alaçatı) Liman Reisliği
- Sığacık Liman Reisliği
- Kuşadası Liman Reisliği
- Güllük Liman Reisliği
- Bodrum Liman Reisliği
- Gökabad (Gökova) Liman Reisliği
- Marmaris Liman Reisliği
- Çandarlı Liman Reisliği
- Foça-yı Cedid (Yeni Foça) Liman Reisliği
- Foça-yı Atik (Eski Foça) Liman Reisliği
- Dikili Liman Reisliği
- Ayvalık Liman Reisliği
- Cunda (Alibey) Adası Liman Reisliği
- Burhaniye (Hamidiye) Liman Reisliği
- Edremit (Akçay) Liman Reisliği

²⁸⁵ *Salname-i Bahri*, 1340 (1924), İstanbul Bahriye Matbaası, 23. Tabı, s.5.

²⁸⁶ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

3.4.Mersin Merkez Liman Reislği

20 Ekim 1921 tarihinde Fransızlarla imzalanan Ankara Antlaşması'ndan sonra Milli Hükümet kontrolüne geçmiş, bundan sonra da Antalya'da bulunan Merkez Liman Reislği buraya nakledilmiştir.²⁸⁷

Merkez Liman Reislği'nin teşkilatı şu şekildedir.²⁸⁸

- Reislk; Liman Reisi, Kalyon Kaptanı
- Muavin ve Refakat Zabıtları
- Mesaha ve Muayene-i Sefain Heyeti
- Sicil ve İstatistik Heyeti

Merkez Merkez Liman Riyaseti'ne bağı olan Liman Reislkleri

- Dalaman (Köyceğiz) Liman Reislği
- Meğri (Fethiye) Liman Reislği
- Kalamaki Liman Reislği
- Andafli Liman Reislği
- Fenike Liman Reislği
- Antalya Liman Reislği
- Alanya Liman Reislği
- Anamur Liman Reislği
- Gelendire Liman Reislği
- Ovacık Liman Reislği
- Silifke Liman Reislği
- Yumurtalık Liman Reislği
- Payas Liman Reislği

---

²⁸⁷ DTA, BDR, 26/556.

²⁸⁸ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

3.5.Samsun Merkez Liman Riyaseti

Milli Mücadelenin başladığı şehir olan Samsun'da Merkez Liman reisliği görevini, Samsun Bahriye Divan-ı Harb-i Daimisi Reisliği ve Ganaim-i Bahriye Mahkemesi Reisliği görevlerini de uhdesinde bulunduran Güverte Yarbay Ahmed Halis (Erülken) Bey yürütmekteydi.²⁸⁹

T.B.M.M. Hükümeti Karadeniz limanlarında hâkimiyeti tamamen kurduktan sonra, bu bölgeyi iki kısma ayırmıştır. Samsun Merkez Liman Riyaseti birinci kısmın merkezi olup, Rusya sınırından, İnebolu'nun batısına kadar olan bölgedeki limanların sorumluluğu bu riyasete verilmiştir.²⁹⁰

Samsun Liman Reisliği'nin kadrosu ve bağluları şu şekildedir.²⁹¹

- Reislik; Liman Reisi, Kalyon Kaptanı
- Muavin ve Refakat Zabıtları
- Mesai ve Muayene-i Sefain Heyeti
- Sicil ve İstatistik Heyeti
- Umur-ı Tahriye ve Hesabiye

Samsun Merkez Liman Riyaseti'ne bağlı olan Liman Reislikleri²⁹²

- Hopa Liman Reisliği
- Atina Liman Reisliği
- Mapavri Liman Reisliği
- Of Liman Reisliği
- Sürmene Liman Reisliği
- Aratlı Liman Reisliği
- Trabzon Liman Reisliği
- Polathane Liman Reisliği
- Vakfı Kebir (Buğulu Han) Liman Reisliği
- Görele Liman Reisliği
- Tirebolu Liman Reisliği

²⁸⁹ Polat, Atabey, Özdemir, a.g.e., s.59.

²⁹⁰ Mithat Işın, a.g.e., s.20.

²⁹¹ DTA, BDR, 82/2615, 1924.

²⁹² DTA, BDR, 60/1893, Belge 1-20, 1922.

- Giresun Liman Reisliği
- Ordu Liman Reisliği
- Vona (Perşembe) Liman Reisliği
- Fatsa Liman Reisliği
- Ünye Liman Reisliği
- Terme Liman Reisliği
- Gerze Liman Reisliği
- Sinop Liman Reisliği
- Ayancık Liman Reisliği
- İstefan Liman Reisliği
- İnebolu Liman Reisliği

3.6.Zonguldak Merkez Liman Reisliği

Samsun Merkez Liman Riyaseti bölümünde de belirtildiği gibi Milli Hükümet Karadeniz bölgesinde tam otoriteyi sağladıktan sonra bölgeyi iki merkezli olarak yönetmeyi tercih etmiştir. Bunun sebebi Karadeniz sahil şeridinin uzunluğu ve bu bölgedeki taşınan askeri eşyaların daha az riske maruz bırakılarak Anadolu'ya taşınmasıdır. Türkiye'nin en doğusundaki Rusya sınırından İnebolu'ya kadar olan kısım Samsun Merkez Liman Riyaseti'ne verilmişti. İnebolu'nun hemen batısındaki Cide'den, Bulgaristan sınırı yakınlarındaki Midye Limanı'na kadar olan kısımdaki limanların sorumluluğu da Zonguldak Merkez Liman Riyaseti uhdesine bırakılmıştır.²⁹³

Zonguldak Merkez Liman Riyaseti'ne bağlı olan Liman Reislikleri²⁹⁴

- Kilimli Liman Reisliği
- Filyoz Liman Reisliği
- Bartın Liman Reisliği
- Amasra Liman Reisliği
- Kurucaşile Liman Reisliği

²⁹³ DTA, BDR, 60/1890, Belge 1-9, 1922.

²⁹⁴ DTA, BDR, 60/1890, Belge 11-12, 15 Kasım 1922.

- Cide Liman Reisliği
- Kozlu Liman Reisliği
- Ereğli Liman Reisliği
- Alaplı Liman Reisliği
- Akçaşehir Liman Reisliği
- Milan Liman Reisliği
- Sakarya Liman Reisliği
- Kefken Liman Reisliği
- Şile Liman Reisliği
- Midye Liman Reisliği
- İğneada Liman Reisliği

3.7.Kıyı Gözetleme İstasyonları

Kıyı Gözetleme İstasyonları, İşgal Kuvvetleri Gemilerinin Karadeniz’de faaliyetlerini artırmaları, deniz nakliyatını engelleme çabaları ve bu duruma Liman Reisliklerinin yeteri kadar karşı koyamaması sebebiyle 1921 yılında Umur-ı Bahriye Müdürlüğü tarafından kurulmuştur.²⁹⁵

Kıyı Gözetleme İstasyonlarının kurulması için Müdafaa-i Milliye Vekâleti’nden Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisliği’ne gönderilen telgrafta nerelerin kritik bölge olduğu ve gözetleme kulelerinin hangi noktalara kurulması gerektiği bildirilmiştir. *‘Düşman gemilerinin Karadeniz’de faaliyetlerini gözetleme görevi çok gerekli olduğundan Karadeniz’in uygun noktalarına, özellikle Kerempe Burnu(Cide)’na, Ereğli’ye Sinop’a ve Samsun’a bir Deniz Subayı nezaretinde gözetleme istasyonu tesisini rica ederim.’*²⁹⁶

---

²⁹⁵ ATASE, İSH, 63-8-17-6.

²⁹⁶ ATASE, İSH, 63-8-17.

Bu amaçla kurulan istasyonlar şunlardır.²⁹⁷

- Kerempe Burnu (Cide) Kıyı Gözetleme İstasyonu
- Baba Burnu (Karadeniz Ereğlisi) Kıyı Gözetleme İstasyonu
- İnce Burun (Sinop) Kıyı Gözetleme İstasyonu
- Papaz Burnu (Samsun) Kıyı Gözetleme İstasyonu
- Kale Mevki (Giresun) Kıyı Gözetleme İstasyonu
- Apsalah (Hopa) Kıyı Gözetleme İstasyonu
- Kemer Burnu (Pazar) Kıyı Gözetleme İstasyonu

Ayrıca Umur-ı Bahriye Müdürlüğü döneminde, askeri kaçak nakliyatın düşmandan gizlenmesi için Karadeniz'de kurulmuş olan yardımcı istasyonlar bulunmaktaydı. Bu istasyonların görevi istihbarat toplamak ve olağanüstü durumlarda karaya çıkardıkları askeri malzemeyi ivedilikle kara cephelerine sevk etmektir.

Karadeniz sahil şeridi boyunca 7 yardımcı istasyon teşkil edilmiştir. Bu istasyonlara ayrıca bir kumandan atanmamış olup, buldukları bölge Liman Reisleri aynı zamanda buralara da kumanda etmiştir. Yardımcı istasyonların kuruldukları yerler ve personel mevcudu şu şekildedir;

- Tirebolu Yardımcı İstasyonu, 5 Nefer
- Giresun Yardımcı İstasyonu, 5 Nefer
- Vona Yardımcı İstasyonu, 10 Nefer (Silahlı)
- Samsun Yardımcı İstasyonu, 1 Makine Subayı ve 5 Uzman er
- Sinop Yardımcı İstasyonu, 1 Makine Subayı ve 10 Uzman er
- Ayancık Yardımcı İstasyonu, 1 Subay ve 10 Nefer (Silahlı)
- Amasra Yardımcı İstasyonu, 1 Subay ve 20 Nefer (Silahlı)

Sinop ve Samsun'a Makine Subayı ve Uzman er verilmesinin sebebi, bu limanların büyük olması ve limana gelen motor ve gemilerin makine arızalarını burada giderebilmektir.²⁹⁸

---

²⁹⁷ Mithat Işın, a.g.e., s.52.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BAHRIYE DAİRESİ'NİN LAĞVEDİLMESİ

4.1.Cumhuriyet'in İlanında Bahriye Dairesi Riyaseti

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması'ndan birkaç ay sonra ülkenin yeni yönetim şekli belli olmuştu. Halk egemenliği anlamına gelen Cumhuriyet, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edildi. Devlet yönetimindeki bu değişikliğe rağmen Bahriye Dairesi Riyaseti'nin teşkilat yapılanmasında ilk etapta herhangi bir değişikliğe gidilmemekle birlikte Riyaset, emrindeki İstanbul, İzmit, İzmir ve Amasra Bahriye Kumandanlıklarıyla beraber Cumhuriyet Donanması'nı kurabilmek için çaba sarf etmiştir.

Cumhuriyet yönetimine geçilmeden önce, Umur-ı Bahriye Müdürlüğü'nde yapmış olan Ahmet oğlu Mehmet Şevket (DORUKER) Bey, Bahriye Dairesi Riyasetinin ilk reisliğini kısa bir süre yaptıktan sonra makamı Abdürrahim Bey'e bırakmış bir müddet Merkez Hizmet-i Müteferrika kadrosunda bekledikten sonra 10 Şubat 1924 tarihi itibarıyla Amasra Bahriye Kumandanlığı'na atanmıştır.²⁹⁹

26 Haziran 1923 tarihinde görevi devralan Abdürrahim Bey, Deniz Kuvvetleri'nin bütün idari ve harekât işlerinin sorumluluğunun yanı sıra Deniz Politikası konusunda bakana müşavirlik görevlerini de yerine getirmekteydi.³⁰⁰

Bu sorumlulukların dışında Abdürrahim Bey'in önünde iki büyük sıkıntı belirmiştir. Bunlar yeni personel politikası ve bahriye bütçesidir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra gemilerin birçoğunun çürüğe ayrılması ya da bakım, onarıma muhtaç olduğundan yüzemeyecek durumda olması sebebiyle pek çok subay açıkta kalmıştır. Bu subay fazlalıklarının belirlenip ilişkilerinin kesilmesi ile Abdürrahim Bey ve heyeti alakadar olmuştur. Bu heyet personeli hangi kriterlere göre emekliye ayırıp kadroda daralmaya gidilebileceğini uzun süre düşünmüş ve esas olarak İstiklal Harbi'ne katılımı temel almışlardır. Bu savaşa katılanlar ve

---

²⁹⁸Büyüktuğrul, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V, s.88.

²⁹⁹ DTA, Künyeler Bölümü, 5/814.

³⁰⁰ Afif Büyüktuğrul, *Cumhuriyet Donanması*, s.7.

katılmayanlar olarak ayırdıkları kadro fazlası subaylardan İstiklal Harbi'ne katılmamış olan 749 subayı emekli etmiştir. Yeni dönemde bundan böyle donanmanın ihtiyacına göre personel sayısı ve deniz okulları öğrenci kadrosu belirlenmeye çalışılmıştır.³⁰¹

Bahriye Bütçesi ise, 1923 yılı itibariyle; maaşlar, tahsisler, ısınma, aydınlanma, kiralar, nakliyat, yeni inşaat, imalat, satın alma ve çeşitli harcamalar için Bahriye Riyaseti'nce teklif edilen 4.318.871 Lira³⁰², onaylanan ise 863.512 Lira'dır. Ayrıca aynı yıl olağanüstü ödenek adı altında, İzmit'te bir müstahkem mevki inşaa etmek için 6.869.019 Lira bütçeden talep edilmiş, 3.163.745 Lira bütçe sağlanmıştır. Bu parayla İzmit, Darıca'da bataryalar, Bekirdere'de cephanelikler, Çulhane'de torpido depo ve atölyesi ve Konca'da mayın tesisleri inşaa edilecektir.³⁰³

Cumhuriyet Deniz Kuvvetleri, Cumhuriyet devrinin ilk Bahriye Dairesi Reisi bulunan Albay Abdürrahim (HAMAMCIOĞLU) Bey³⁰⁴'in böyle bir ortamda Riyasetin başına geçmiş ve aşağıdaki emri ile çalışmalarına başlamıştır.³⁰⁵

Türkiye Cumhuriyeti

Müdafaa-i Milliye Vekâleti

Bahriye Dairesi Riyaseti

15 Şubat 1924

Arkadaşlarım:

Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen uzun mütareke yılları hepimizi mesleğimizden, ilmi çalışmalarımızdan yoksun bıraktı. İkinci Meşrutiyetten sonra katre katre İngiliz ve Alman Donanmalarından aldığımız tecrübe ve bilgiler olağanüstü halden ötürü

³⁰¹ Fahri Çoker, 'Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler' *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 560, Dz.K.K. Basımevi, Ankara, 1994, s.60-61.

³⁰² O dönemde 1 altın 180 Kuruş, 1 Dolar 130 Kuruş'tur. Feridun Ergin, 'Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt III, Sayı: 7, Ankara, 1986, s.59-84.

³⁰³ *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Cilt 8, Devre II, İçtima Senesi II, 1924, s.127-175, 949.

³⁰⁴ Değişik kaynaklarda adı Abdurrahman Fevzi, Abdürrahim Fevzi, Abdürrahim Şeref şeklinde geçmekte olan Abdürrahim Bey'in tam adı Fevzi oğlu Abdürrahim Hamamcıoğlu'dur.

³⁰⁵ *Donanma Emirnamesi*, 2. Tertip, 1/94, 14 Şubat 1924, s.2.

sektedar (Düzeni bozulmuş) oldu. Olağanüstü hallerin yine olağanüstü tedbirlerle yok edileceği hepinizin bilgisi içindedir. Subaylarımızın ilmi seviyeleri ve bilgileri beklenen hizmete uymaktadır. Ancak geçmiş olayların doğurduğu rehaveti atmak ve yeni ruh ve yeni bir azimle işe başlamak gerekecektir. Deniz Kuvvetlerimizin materyali, bugün, istibdadın bıraktığı mirastan daha az ve daha sönüktür. Buna rağmen personelin subay kısmı en yeni bir donanmayı en üstün bilgilerle sevk ve idare edecek kifayet ve kabiliyettedir. İşte bu kabiliyetlerin etrafa gösterilmesi gerektiği bir dönemde bulunmaktayız.

Deniz Kuvvetlerimizin yeniden canlanması için gereken bütçe 1340 (1924) mali yılı bütçesine konurken her kişi bu önemli işin birer âmili olduğunu bilmelidir. Karada ve denizde idare makinesinin iyi işlemesi için aşağıdaki hususların her kişi tarafından istek ve çaba ile yapılmasını bekliyorum.

1. On altı yıllık çalışma hayatımız hepimize hayatımızda rehberlik edecek fikirleri vermiştir. Birleşik bir çalışmanın semere vermemesi imkânsızdır. İyi niyet ve bilgiye bağlı çalışmamız hepimize her çeşit zorlukları kesinlikle yenecektir. Şimdi görgülerimizi tatbik edecek zaman gelmiş ve zeminde hazırlanmıştır. Artık tereddüt içinde bekleyecek zaman kalmamıştır. Memleket ve mesleğini seven her subay yeni yılın her gününü müspet bir iş yaparak geçirmelidir.
2. Her kişi vazifesine başlarken tutumunu gelecek donanmamıza ve Deniz Kuvvetlerimize temel taşı teşkil edeceğini bilmeli, beyhude tartışmalardan kaçınmalı ve ciddiyet ve sebatla yalnız aldığı vazifeyi başarmaya bakmalıdır.
3. Fikirlerinizden fayda sağlayabilmek için hepimiz rütbelerimizle, mesleğimizle, ihtisasımızla ilgili olan bütün kitap, dergi, talimat ve yayını yeni baştan okumaya ve okuduklarımızı çevremizde tatbik etmeye çalışmalıyız. Bu konuda zindelik göstermek zorunluluğunda bulunmaktayız. Bundan ötürü şimdiye kadar yayınlanmış olan programlar, muhtıralar, talimatlar ve talimatnameler ilgililer tarafından derece derece artık tatbik edilmeli ve Deniz Kuvvetlerinin yeniden kurulmasını hedef alan ve her kişinin kendi yetkisi içinde olan işler için tereddütsüz faaliyete geçilmelidir.
4. Vazife ve talimlerde daima hata görmeye alışmak, görülen hatayı derhal düzeltmek, askerlik ve gemicilik işlerinde sert ve tez olmak başarının sırrıdır. Her subay tatbik alanında gördüğü faydayı, kusur ve ihtiyacı mucip nedenleriyle üst makama

bildirerek lüzumuna göre tadilini rica etmelidir ki her kişinin istifadesi sağlanmış olsun.

5. *Her kişi Deniz Kuvvetlerinin ve Donanmanın geliştirilmesiyle vazifelidir. Flandra taşıyan bir tekne ne kadar küçük olursa olsun milletin harekette olan bir temsilcisidir. En ufak bataryalar bile büyük bir titizlikle temizlenir, tertip ve tanzim edilerek sevki idare edilirse gerek milletin gerekse yabancıların takdirini kazanır. Bunun için gemi araçlar arasında diğerlerinde gıpta uyandıracak, tatlı bir gemici rekabeti meydana getirilmelidir.*
6. *Kıyafet, sıhhat ve hareket tanzim edilmeden hiçbir iş görülmez. Bundan ötürü ilk önce subay ve eratin tekdüze giyinmesi, sıhhatli olmaları ve tez hareket etmeleri sağlanmalıdır. İyi bir donanma elde edebilmek için daima gemici ruhunu yaşamak gerektir.*
7. *Noksanlarımızdan biri ve en önemlisi bildiklerimizi ve düşündüklerimizi iyi tatbik edememek, tatbik ettiklerimizi de devamlı olarak tatbik edememektir. Komuta kademesinde bulunan her kişi verdiği emirlerin, talimatların tatbik edildiğini devamlı olarak bizzat takip ve teftiş etmelidir. Sonuca ancak böyle varılabilir. Aksi takdirde çok yorulup, az iş elde edilir.*
8. *Ne takdir edilmek hevesiyle, ne de ceza görmek endişesiyle çalışılmamalıdır. Hepimiz Memleket ve Deniz Kuvvetleri'ne faydalı olacağım diye ve ruhani bir zevkle işe sarılmamızdır. Çünkü Memlekette Deniz Kuvvetleri de bizler de birbirimize ait bulunmaktayız.*

Savaş araç ve aletlerimiz ve özellikle pek acemi olan erat ve genç subaylarımız bizim ihtimamlarımıza muhtaç bulunmaktadırlar. Tecrübelerimizden onları hakkıyla istifade ettirmeliyiz. Bu suretle yakın bir gelecekte ahenkli bir cevval deniz kuvveti meydana getirebileceğiz. Ben, kişi olarak, bu kudret ve kabiliyeti meslektaşlarımda fazlasıyla görmekteyim. Yalnız onların samimiyet ve sabırla çalışmaları gerekmektedir.
9. *Büyüklerin küçüklere şefkat ve muhabbeti, küçüklerin de büyüklere saygı ve güvenirliliği olacağına kanılarım vardır. Yalnız şunu söyleyeyim ki ne küçük büyüğün zorlamasına muhtaç kalmalı ne de büyük küçüğün eleştirmesine uğramalıdır. Her kişi kendi vazifesinin sınırları içinde çalışmasını bilmelidir.*

10. *Yayınlamaya başladığımız Risale-i Mevkute-i Bahriye (Deniz Kuvvetleri Dergisi)'nin her sayısında top, torpido, mayın, seyir ve manevra, denizaltı, işaret, makine ve uçak gibi çeşitli mesleklere ait bilgilerle taarruz, savunma ve sevk-i idare hususlarına dair bilgilerin, arkadaşların istifadelerini sağlayacak şekilde yayınlanmasını pek istemekteyim. Şüphesiz böyle bir sonuç, ancak, tekmil arkadaşların yazı yardımlarıyla alınabilecektir.*
11. *Bilmekle yapmak arasında çok büyük ayrıntılar olduğunu hatırlamalıyız. Hatıra defterlerimize her gün müspet bir iş yaptığımızı yazmalıyız. Böyle yapanlar meslekten ayrılırlarken rahat bir ruhla evlerine giderler.*
12. *Hiçbir milletin deniz kuvvetleri bizim bugün içinde bulunduğumuz zorluklarla karşılaşmamıştır. Halen deniz kuvvetlerinin kadrosunu teşkil eden subaylar deniz kuvvetlerini ve donanmayı ölümsüzlük sırrına ulaştırmak vazifesiyle yükümlüdür. Yalnız bunu düşünmek bile ne kadar muazzam ve yorulmak istemeyen bir çalışma karşısında bulunmakta olduğumuzu anlatır. En son söz olarak cümlenize cenab-ı hakdan muvaffakiyetler dilerim.*

Bahriye Dairesi Reisi
Abdürrahim

Bahriye Dairesi Reisi'nin bu genelgesinin hemen ardından 1924 Mali Yılı bütçe çalışmaları başlamıştır. Bütçe uzmanlarından bir komisyon oluşturulmuş, bu komisyon çalışmalarını tamamlayıp bir bütçe raporu hazırlayıp sunmuştur. Raporda öncelik olarak gemi bakımı, onarımı ve yeniden inşası ön plana çıkmıştır. Buna göre komisyonun 1924 yılı için önerdiği tutarın 4.577.631 Lirasından, 3.577.631 Lirası Harp Bahriyesine, 829.248 Lirası ise gemi bakım ve onarımına harcanacak şekilde planlanmıştır. Bu durum ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumu da göz önüne sermektedir.³⁰⁶

---

³⁰⁶ Rasim Ünlü, *Atatürk Döneminde Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1996, s.6.

4.2.Bahriye Dairesi Riyaseti'nin Lağvedilmesine Giden Süreç

23 Temmuz 1923'de imzalanan ve 23 Ağustos 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanan Lozan Barış Antlaşması'nın, Boğazların silahsızlandırılması ve diğer bağlayıcı maddeleri sebebiyle Bahriye Dairesi Riyaseti ilk etapta teşkilat yapısında değişikliğe gitmemiştir. Ancak bağlı birimlerde değişiklikler yapılmıyordu.

Lozan Barış Antlaşması gereğince, boğazların tarafsız bir komisyon tarafından idare edilecek olması, Boğazın her iki tarafından 15 kilometrelik bölgenin silahsızlandırılması, Marmara Denizi ve Ege Denizi'ndeki Semadirek, Limni, Bozcaada ve İmroz'un askersizleştirilmesi, Prens Adaları'nın İstanbul'un bir parçası olarak kabul edilmesi ve İstanbul'da bulunacak 10.000 kişilik kuvvetin burayı da kapsaması sebebiyle, Marmara Denizi içerisinde donanma için yeni bir üs yapma kararı verilmiştir. Bu üs için en uygun yerin İzmit Körfezi olduğu fizibilite çalışmalarından sonra ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1923 senesi sonlarında 'Marmara Üss-i Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı' adı altında yeni bir Kumandanlık teşkil edilmiş ve İzmit Bahriye Kumandanlığı bu kumandanlığa bağlanmıştır. İstanbul'da bulunan ana üs kumandanlığı buraya taşınmıştır.³⁰⁷

Bahriye Dairesi Riyaseti'nin son döneminde yapılan değişikliklerden biri de, Seyr-i Sefain ve Liman Reisliklerinin ayrılışı oldu. Deniz ticareti ile ilgili müesseselerin Ticaret Vekâlet'ine bağlanması isteği 30 Mart 1924 tarihli Bütçe Kanununun altıncı maddesi gereğince yerine getirildi. Buna göre Seyr-i Sefain İdaresi kamuda tüzel şirket haline gelirken, Liman Reislikleri ise Ticaret Vekâleti altında Limanlar İdaresine bağlandı.³⁰⁸ Ancak sivil personelin bu işi öğrenebilmesi için 99 Güverte Subayı, 4 Makine Subayı ve 2 İnşaiye (Yüksek Mühendis) Subayı, personel eğitimi için Limanlar İdaresi kadrosunda kaldı.³⁰⁹

³⁰⁷ Ferhat Dinler, *Türk Donanma Tarihi (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2009, s.39.

³⁰⁸ *Deniz Kuvvetleri Tarihçesi*, s.24.

³⁰⁹ *Salname-i Bahri*, 1340 (1924), İstanbul Bahriye Matbaası, 23. Tabı, s.7-17.

11 Mayıs 1924 tarihinde Bahriye Dairesi Riyaseti isim değiştirerek geçiş dönemi olarak kabul edilebilecek olan bir yapılanmaya gidildi ve Umur-ı Bahriye Müdüriyeti'nin ikinci dönemine geçildi.

Bu isim değişikliği ve teşkilatlanmada yapılan küçük değişiklikler tamamen daha büyük bir Deniz Kuvvetleri kurabilmek için atılmış bir adımdır.

Şöyle ki; ikinci Umur-ı Bahriye Müdüriyeti teşkil edildiği dönemde İngilizlerle Musul sorunu üzerine Haliç'te bir konferans tertip edilmişti. Bu konferansta Türk heyeti vilayetin nüfusunun üçte ikisinin Türk ve Kürtlerden oluştuğunu iddia etmiş ve etnik-coğrafi nedenlerden ötürü Musul, Kerkük ve Süleymaniye'nin kendilerine verilmesini istemiştir. İngilizler ise Musul'u Türkiye'ye vermek bir yana Hakkâri'yi de istemeye başlamışlardı. Nitekim 5 Haziran 1924'te görüşmeler sonlandırıldı ve Musul Sorununun çözümü Lozan Anlaşmasının 3. Maddesinin 2. Fıkrasına göre Milletler Cemiyeti'ne bırakıldı.

Mustafa Kemal, 2 Şubat 1923'te, Lozan görüşmelerinin kesilmesinden iki gün önce İzmir'de yaptığı bir konuşmasında Misak-ı Milli ve Musul ile ilgili olarak *"bugünkü milli hududumuz dâhilinde bulunan memleketimizin kısımlarını bize vermek istemiyorlar. Mesela, Musul ve Musul'un güneyindeki kıtayı bizim elimizden, ana yurdumuzdan zorla almak istiyorlar."* demiştir.³¹⁰ Mustafa Kemal Paşa'ya göre, İtilaf Devletleri henüz Türkiye'nin ve Türk halkının mevcudiyetinin ve inkişafının katiyen zorunlu gördüğü şartları kabul ve tasdik edici bir zihniyete gelmemişlerdir. Oysa Türkiye'nin istediği tam bağımsızlığını temin edecek bir barış olmuştur. Bu şartlar altında 4 Şubat 1923'te Lozan Konferansı görüşmelerine ara verilmiştir. Ara dönemde Mustafa Kemal, Musul konusunun çözümü noktasına farklı bir açıdan bakmaya başlamıştır. Zira TBMM'nin 27 Şubat 1923 tarihli oturumunda Musul ile ilgili olarak şöyle konuşmuştur:

"Yapılacak noktalar: Musul vilayeti meselesinin hallini, bir sene zarfında İngilizlerle Türkiye'nin karşı karşıya geçerek intaç etmesine talik etmektir. En mühim mesele bu olarak geliyor. Buna muvafakat ettiğimizde zarar mı vardır, kaideten şimdilik fayda mı vardır? Buna muvafakat etmezsek ne yapmaya mecburuz? Bugün

³¹⁰Haldun Eroğlu, *Tarihten Günümüze Irak ve Türkiye, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s. 92

suhuletle hepimiz anlayabiliriz ki, Musul'u vermemekte ısrar edersek muharebeye dâhil oluruz. Binaenaleyh Musul meselesini bir seneye kadar halletmek üzere talik edip sulha geçmek ve muharebeyi kabul etmemek mümkün müdür, kabil midir ve faydalı mıdır? Fakat lüzum görürseniz bugünden Musul meselesini müspet veya menfi bir surette hallederiz. Menfaatimiz, bunu iktiza ediyor, diye buna karar verirsiniz. Bilakis Musul meselesinin hallini muharebeye girmemek için bir sene sonraya talik etmek demek, ondan sarf-ı nazar etmek demek değildir. Belki bunun istihsalı için daha kuvvetli olabileceğimiz bir zamana intizardır. Bugün sulh yaparız, bir ay sonra iki ay sonra Musul meselesini halletmeye kıyam ederiz. Fakat bugün Musul meselesini halletmek istediğiniz vakit bu meselede karşınızda yalnız İngiliz değil, Fransız, İtalyan, Japon ve bütün dünyanın düşmanları vardır. Yalnız karşı karşıya kaldığınız zaman İngilizlerle karşı karşıya kalacağız ve yalnız olarak İngilizlerle karşılaşacağız. Musul meselesini bugünden halledeceğiz, ordumuzu yürüteceğiz, bugün alacağız dersek bu mümkündür. Musul'u gayet kolaylıkla alabiliriz. Fakat Musul'u aldığımızı müteakip muharebenin hemen hitam bulacağına kani olamayız? Şüphesiz orada bir harp cephesi açmış olacağız. Tahlil etmiş olursanız Musul'dan sarf-ı nazar etmiş olmuyoruz. Tahlil ederseniz hudud-u milliyemiz dâhilinden bir şey bırakmış olmuyorsunuz. Belki daha kuvvetli bir mevkie geçiyorsunuz. Yani bir sene sonra harp ile geçeceğine, sulh ile geçsin, o hedefe daha iyi hazırlanıyoruz. Arz ettiğim budur."³¹¹Şeklinde bir konuşma yaparak ordunun ve bahriyenin bir sene zarfında daha da kuvvetlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Nitekim Haliç'teki konferanstan birkaç ay sonra Milletler Cemiyeti'ndeki müzakereler devam ederken İngilizlerin olası bir deniz ve hava saldırısına karşı Türk Donanması alarm durumuna geçirilmiştir. Donanma Kumandanlığı'nın 23. Fırka Kumandanlığı'na göndermiş olduğu 13 Ekim 1924 tarihli tahrirattan savaş tehlikesinin var olduğu açıkça görülmektedir: Hakkâri meselesinden dolayı İngilizlerin sahillerimize olası bir tecavüz ihtimaline karşı hariçte bulunan gemilerin İzmit'e celp etmeleri Erkan-ı Harbiye Riyaseti'nce emir buyurulmuştur. Bu bağlamda Nusret Mayın Sefinesi Derince'ye gelmiş, Taşoz Torpidosu eksiklikleri tamamlandıktan sonra Tütün Çiftliği ile Değirmendere arasında gözetleme yapmak üzere hareket ettirilmiş ve irtibat zabiti

---

³¹¹*Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları*, Cilt 3, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 1317-1318.

olarak Yavuz Zırhlısından geçici olarak Yüzbaşı Osman Zeki Efendi ile asaleten Mülazım Tevfik Efendi tayin edilmiş ve kendilerine malumat verilmiştir.³¹²

Berk-i Satvet, Yunus, Akhisar, Söğütlü Gemileri ile Liman Kumandanlığına Donanma Kumandanlığı tarafından gönderilen 13 Ekim tarihli tamim ve 15 Ekim tarihli talimatnamede ise;

- *Hükümet-i Cumhuriyemizin vaziyet-i siyasiyesinde meydana gelen bazı gerginlikler sebebiyle İzmit dolaylarında demirli bulunan savaş gemilerimize denizden ve havadan gerçekleştirilmesi muhtemel saldırılara engel olmak amacıyla bir torpido tarassudla (gözetleme) görevlendirilmiştir.*
- *Düşman tayyare ve taht'el bahirleri (Denizaltı) görüldüğü takdirde tarassud sefinesi tarafından Değirmendere civarında bulunan Turgut Reis Süvariliğine bilgi maksatlı on saniye ara ile iki kırmızı fişek endakt edecek. Turgut Reis de İzmit Limanı'nda bulunan gemiler ve müstahkem mevkiyi 57 mm'lik kurusıkı topu müteakib iki dakika ara ile iki kırmızı fişek endakt ederek ikazda bulunacaktır.*
- *Yavuz Zırhlısı mevki-i ahz edecektir.*
- *Topları kullanılamaz durumda olan Berk-i Satvet Sefinesi şimdilik mevkiinde kalacaktır.*
- *Geceleyin körfeze girmek isteyen gemiler hüviyeti tahkik edildikten sonra tarassuda bulunan torpido tarafından men olunacaktır. Düşman görüldüğü takdirde tarassuda bulunan torpido tarafından ateş açılacaktır. Nitekim İzmit Liman Kumandanlığı'na 15 Ekim 1924 tarihinde verilen emirde; Liman'a geceleyin giren römorkörlerin seyir fenerlerini yakmamasının düşman zannıyla müsademeye yol açabileceği ve bu sebeple seyir fenerlerinin yakılmasının sağlanması istenmiştir.*
- *İş bu tarassudat vazifesi Taşoz, Yunus ve Akhisar torpidoları tarafından yerine getirilecek, umum sefainmüdafayı millîye halinde olacaktır. şekilde talimatlar verilmektedir.³¹³*

³¹²DTA, UBM, II. Dönem, 24/591.

³¹³DTA, UBM, II. Dönem, 24/591

Donanma Kumandanlığı'na hazırlanan İzmit Körfezi'nin müdafaası Erkan-ı Harbiye Riyaseti'nce başarılı bulunmuş ve Müşir Fevzi Paşa tarafından bu durum 19 Ekim 1924 tarihinde Donanma Kumandanlığı'na bildirilmiştir.³¹⁴

4.3.Bahriye Vekâleti'nin Teşkili Ve Bahriye Dairesinin Lağvedilmesi

İkinci Umur-ı Bahriye Müdüriyeti dönemi olan 6 aylık dönemde Türk Deniz Kuvvetleri henüz kuruluş döneminde olmasına rağmen Musul Sorunu merkezli olaylarla uğraşmış aynı zamanda gelişmeye devam ederek güçlü bir donanma algısını İngilizler üzerinden tüm dünyaya duyurmaya gayreti içerisine girmiştir.

Bu bağlamda Deniz Kuvvetleri'nin artık Müdüriyet veya Riyaset olarak yönetilmesinden ziyade Osmanlı'da da olduğu gibi 'Bakanlık' statüsüne yükseltilmesi gerektiği fikri ilk olarak Atatürk'ün Hamidiye Kruvazörü ile 12-21 Eylül 1924 tarihlerinde çıktığı Karadeniz seyahatinde dile gelmiştir.

*'Bir haftadır Hamidiye ile seyahatimde memleketimizin güzel şehirlerini gördüm. Bundan daha mühim olmak üzere donanmamızı ve zabitlerini tanıdım. Bu seyahatimde sevk ve idarenizdeki gemide gördüğüm inzibat ve intizamdan ve yüksek nezaketten pek memnunum. Tarihte büyük bahri kumandanlarımız vardır. Fakat modern donanma teşekkülüne teşebbüs ettikten sonra bu gibi kahramanlıklara, parlak harekâta pek tesadüf olunmaz. Benim için gemiden ziyade zabitlerini tanımak mühimdir. Mücadele-i Millîye esnasında donanmamızın toplu olarak istihdamına imkân yoktu. Bununla beraber müteferrik ve vatanperverane hizmetler pek çoktur. Seyahatim boyunca gördüğüm intizam, inzibat ve terbiye bana müstakbel Cumhuriyet Donanması namına pek kuvvetli ümitler vermiştir. Bu hususta pek müsait intibalarla ve emniyet-i kalple ayrılıyorum. Ben daha yakından alakadar olarak bu donanmanın teşekkülüne yardım edeceğim. Bu seyahatim, bana güzel Karadeniz şehirlerini ve bahriyemizi tanıttı. Bunu temin eden Hamidiye'nin Süvarisine, Zabıtlarına ve bütün mürettebatına samimi teşekkürlerimi takdim ederim.'*³¹⁵

³¹⁴DTA, UBM, II. Dönem, 24/591

³¹⁵Metel, a.g.e., s.71.

Hamidiye Kruvazörü ile yapılan Karadeniz gezisinden 1 ay sonra Atatürk, Deniz Kuvvetleri'nin bir bakanlık bünyesinde örgütlenmesini istemiştir. O sırada Başvekil olan İsmet Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi olan Fevzi Paşa bahriyenin bağımsız bir birim olarak örgütlenmesine pek sıcak bakmamıştır. Tüm muhalefete rağmen Bahriye Vekâleti'nin kurulma süreci T.B.M.M.'nin II. Dönem, II. Toplanma yılında görüşülmeye başlanmıştır. Açılış konuşmasında Atatürk '*Efendiler! Bahriyemizi esaslı ve ciddi bir surette ıslah etmek düşünülmelidir. Bu babda nokta-i hizmet bilhassa güzide anasır-ı bihakkın yetiştirip ondan memleketin müstacel ihtiyacında istifade temin etmek ve her halde memleketin takat-i fevkinde hayalattan münezze kalmaktır.*'³¹⁶

Bu dönemde Meclis'te Hükümet değişikliği de olmuştur. 22 Kasım 1924 Tarihi itibariyle Ali Fethi (OKYAR) Hükümeti kurulmuştur. Nihayetinde Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey'in vermiş olduğu kanun önerisi, 29 Aralık 1924 gün ve 2/328 (539) numaralı Deniz işlerinin Milli Savunma Vekâleti'nden ayrılıp, Bahriye Vekâleti içerisinde yeniden örgütlenmesi hakkındaki kanun teklifi kabul edilmiş ve 29 Aralık 1924 tarihi itibari ile Milli Mücadele Dönemi Bahriye Kumandanlıkları resmen lağvedilerek, bir Deniz Bakanlığı teşkil edilmiştir.³¹⁷

---

³¹⁶Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,c.I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1945, s.321., Ümit Özdağ, *Ordu-Siyaset ilişkileri (Atatürk ve İnönü Dönemleri)*, Gündoğan Yayınları, Ankara,1991, s.62.

³¹⁷T.B.M.M. *Kavanin Mecmuası*, c. III, Devre 2, İçtima 2, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1942, s.36., *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, c. II, Devre 2, İçtima Senesi 2, s.287-294,303,304.

SONUÇ

XIX. Yüzyılda ayrılıkçı milliyetçi hareketler Avrupalıların da desteğini alarak Osmanlı'yı yıkarken son tahlilde Osmanlı halkı da milliyetçi bir tepki göstererek varlığını muhafaza etmeyi başarmıştır. İdeolojik ve siyasi mülahazalardan uzak salt anti-emperyal bir milliyetçi tepkiyle. Bu tepki Türklerde asırlardır var olan istiklal şiarının harekete geçmesini sağladı.

Toplumun neredeyse tüm kesimlerinden beslenen istiklal mücadelesine Türk denizcileri de büyük bir özveriyle desteklerini sundular. Dört yıl süren Kurtuluş Savaşı müddetince Türk Denizcileri en önemli vazifelerini Karadeniz'de icra etmiş ve Batı Cephesi için hayati derecede mühim olan ikmal hattının kontrolünü üstlenmişlerdir, Bahse konu ikmal hattının merkezi olan Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı, emrindeki nakliye gemileri ile silahlı bir himaye olmadan, bakım ve onarım imkânlarından mahrum bir vaziyette abluka altındaki Karadeniz'de üstün gayretle vazifesini icra etmiştir.

T.B.M.M. tarafından henüz düzenli ordu kurulması çabaları verilirken İstanbul'da bulunan denizciler boş durmayarak Anadolu'ya silah, mühimmat ve insan kaynağı sağlama gayreti içerisindeyler. Bu bağlamda kara yolu ile yapılacak nakliyenin güvenlik ve ekonomik açıdan zor olması deniz nakliyatını daha da önemli bir hale getirmiştir.

Her ne kadar Kurtuluş Savaşı denildiğinde kara savaşları genelinde Yunan ordusuyla Batı Cephesi'nde yapılan mücadele akla gelse de, bu mücadelenin başarıya ulaşabilmesi için bahriyeliler eliyle adı geçen cepheye yapılan lojistik destek göz ardı edilmemelidir.

Mustafa Kemal tarafından çok büyük ve kanlı savaş anlamına geldiği için Melhame-i Kübra ifadesinin kullanıldığı Sakarya Meydan Muharebesi'nin, Dumlupınar Meydan Muharebesi'nin ve nihayetinde İzmir'in alınması ve 18 Eylül'de Erdek ve Biga'nın Türk orduları tarafından teslim alınması ile Anadolu'da Yunan işgaline son verilen bu cephede kullanılan silah ve mühimmatların büyük bir

kısmı denizcilerin İstanbul ve Rusya'dan taşıdıkları silah ve mühimmattan oluşmaktadır.

Kurtuluş Savaşı'na lojistik destek dışında Türk Denizcileri iç isyanları önlemek görevini de ele almış ve Karadeniz'de Pontuscularla mücadele ederken aynı zamanda Koçgiri isyanını bastırma vazifesini de yerine getirmiştir.

Milli Mücadelenin devamının sağlanması ve de başarıya ulaşabilmesi için gerekli olan malzemelerin güvenli bir şekilde yerine ulaştırılması gibi zor bir görevi üstlenen Karadeniz'deki bahri yapılanmanın, doğusundan batısına uyum içerisinde çalışmasında gözetleme ve işaret istasyonları ile bunların bağlı buldukları liman reisliklerinin de büyük bir özveri ve fedakârlık örneği sergiledikleri görülmüştür.

Milli Mücadele döneminde gerek İstanbul'daki denizciler gerekse Anadolu'daki denizciler hiçbir zaman İstanbul Hükümeti ya da Ankara Hükümeti arasında tercihte bulunmamışlardır. Tamamen hükümetlerin politikalarından uzak durmuş ve tek dertleri ülke topraklarını işgalden kurtarmak olmuştur.

İstanbul Bahriye Kumandanlığı ve Donanma Kumandanlığı kısaca yeni Deniz Kuvvetleri yapılanması, Osmanlı Devleti'nden sadece personel, teçhizat, gemiler, binalar ve kurumsal hafızayı almamış; aynı zamanda Barbaros Hayreddin ve çağdaşı olan denizcilerden o güne kadar ulaşan Bahriye Kültürünü de Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri:

ATASE Arşivi, İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Bahriye Dairesi Riyaseti Fonu (BDR).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Bahriye Nezareti Fonu (BN).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Bahriye Sicil-i Ahval İdaresi Defteri (BH.SAİD).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Fonu (EHB. J.d)

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Künye Defterleri Bölümü.

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Mektubi Kalemî Defter ve Evrak Fonu (MKT).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Muhasebe Defter ve evrak Fonu (MUH).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Mülga Bahriye Nezareti Evrakı (MBN).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Müteferrik Bölümü (MTF).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Umur-ı Bahriye I. Dönem Fonu (UBM I.).

Deniz Tarihi Arşivi (DTA), Umur-ı Bahriye II. Dönem Fonu (UBM II.).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS.).

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Bahriye (İ.BH.).

Salnameler:

Salname-i Bahriye, 1310 (1894), İstanbul Bahriye Matbaası.

Salname-i Bahriye, 1329 (1913), İstanbul Bahriye Matbaası.

Salname-i Bahriye, 1340 (1924), İstanbul Bahriye Matbaası, 23. Tabı.

Meclis Görüşmeleri:

T.B.M.M., 1. Dönem, 3. Yasama Yılı, 24. Fihrist, 129. Birleşim Tutanağı, 30 Ekim 1922.

T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, Üçüncü Celse, c. III, Müdafaa-i Milliye Vekâleti, sayı 5204/308, 23.01.1338.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, c. VIII, Devre II, İçtima Senesi II, 1924, s.127-175, 949.

T.B.M.M., Zabıt Ceridesi, c. II, Devre 2, İçtima Senesi 2, s.287-294,303,304.

T.B.M.M., Kavanin Mecmuası, c.III, Devre 2, İçtima 2, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1942, s.36.

Yazma Eserler:

Deniz Basımevi'nin Tarihçesi, Deniz Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, Demirbaş no:13399.

Kitaplar:

Akgüner, Nejat, *Donanma Komutanlığı Tarihçesi*, İstanbul Deniz İkmal Komutanlığı Basımevi, İstanbul, 2002.

Atabey, Figen, *Cumhuriyet Dönemi Türk Deniz Kuvvetleri*, DZKK. Karargâh Basımevi, Ankara, 2002.

Atabey, Figen, *Karadeniz'de Türk Donanması(Birinci Dünya Harbi ve Milli Mücadele Dönemi)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

Bargut, Şemsaddin, *Birinci Dünya Harbinde ve Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekatı*,Dz.K.K. Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2000.

Bayar, Methi, *İstiklal Savaşında Türk Denizcileri*, 2.bs.,DZKK. Basımevi, Ankara, 2004.

Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

Bostan, İdris, Özbaran, Salih, *Türk Denizcilik Tarihi*,c.I, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

Büyüktuğrul, Afif, *Cumhuriyet Donanması*,Deniz Basımevi, İstanbul,1967.

Büyüktuğrul, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. III, Deniz Basımevi, İstanbul, 1973.

Büyüktuğrul, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi*, c. V,Deniz Basımevi, İstanbul, 1977.

Çapaner, Nahit, *Kurtuluş Savaşı'nda Deniz Kahramanları*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1943.

Erendil, Muzaffer, *İlginç Olaylar ve Anekdotlarla Atatürk*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1988.

Erim, Nihat, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, c. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1953.

Eroğlu, Haldun, *Tarihten Günümüze Irak ve Türkiye, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri I*, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005.

Gencer, Ali İhsan, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001.

Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, TTK Basımevi, Ankara, 1993.

Gülen, Nejat, *Şanlı Bahriye (1773-1973)*, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2001.

Hergüner, Mustafa, *Cumhuriyetimizin Başlangıç Yıllarındaki Denizciliğimize İlişkin Bir İnceleme,(1923-1930)*, Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2002.

Himmetoğlu, Hüsnü, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, c. I, Ankara, 1975.

Işın, Mithat, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1946.

İnalcık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, İstanbul, 2000.

Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz belgeleri*, çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

Kansu, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c. II, TTK Yayınları, Ankara, 1986,

Metel, Raşit, *Atatürk ve Donanma*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1996.

Mütercimler, Erol, *Kurtuluş Savaşı'na Denizden Gelen Destek*, Yaprak Yayınları, İstanbul, 1992.

Nutki, Süleyman, *Kamus-i Bahri*, Haz. Mustafa Pultar, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

Nutku, Emrullah, *Denizden Sesler Geliyordu*, Özyurt Basımevi, İstanbul, 1973.

Ögel, Bahattin, *Türk Mitolojisi*, Cilt II, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1995.

Özdağ, Ümit, *Ordu-Siyaset ilişkileri (Atatürk ve İnönü Dönemleri)*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1991.

Panzac, Daniel, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

Polat, Soner, Atabey, Figen, Özdemir, Akın, *İstiklal Harbi'nde Bahriyemiz*, 2.bs., Dz.ik.Grp.K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, 2008.

Süvari Yüzbaşı Ahmed, *Türk İstiklal Harbinin Başında Milli Mücadele*, Büyük Erkan-1 Harbiye Reisliği Matbaası, Ankara, 1928.

Toplayan, Ertuğrul, *Deniz Okulumuz*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1936.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi yayınları, İstanbul, 1996.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara, 1988.

Zorlu, Tuncay, *Osmanlı ve Modernleşme*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Makaleler:

A.H.E. [Ali Haydar Emir], 'Donanma Cemiyeti', *Donanma Mecmuası*, Eylül 1328 (1912), Sayı 31-7, s.345-346.

A.H.E.[Ali Haydar Emir], 'Daire-i Bahriye Teşkilatı', *Mecmua-yı Seneviye-i Bahriye*, Birinci Sene, İstanbul Bahriye Matbaası, 10 Temmuz 1331 (1915), s.11-83.

Ali Haydar Emir, 'Teşkilat' *Mecmua-i Seneviye-i Bahriye*, Üçüncü Sene, Bahriye Matbaası, İstanbul, 10 Temmuz 1333 (1917), s.3-99.

Bozkurt, Nebi, 'Bahriye', *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt IV, İstanbul, 1991, s.495-501.

Çiftçi, Aynur, Seçkin, Nadide, '19. Yüzyılda İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapıların Koruma Sorunları', *Megaron Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi e-Dergisi*, İstanbul, 2005, s.66.

Çoker, Fahri, 'Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler' *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, Sayı: 560, Dz.K.K. Basımevi, Ankara, 1994, s.60-78.

Dağtekin, Hüseyin, 'İstiklal Savaşı'nda Anadolu'ya Kaçırılan Mühimmat ve Askeri Eşya Hakkında Tanzim Edilen Mühim Vesika', *Tarih Vesikaları*, Yeni Seri, Cilt I, Sayı 1(16), s. 10-15.

Develilioğlu, Ruhi, 'Karadeniz'de İstiklal Savaşı'nda Birkaç Safha ve Cumhuriyet Denizciliğine Umumi Bir Bakış', *Deniz Mecmuası Dergisi*, Cilt: 50, Sayı:347, Deniz Matbaası, İstanbul, 1938, s.55-59.

Düzcü, Levent, 'Osmanlı Bahriye Teşkilatında Reform Çabaları (1876-1922)', *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, c. III, Sayı 5, Ankara, 2009. s.1-20.

Erenoğlu, Melih, 'Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekâtı', *I. Deniz Harp Tarihi Semineri*, Gölçük, 2003, s.74-79.

Ergin, Feridun, 'Birinci Dünya Savaşı'nda ve Atatürk Döneminde Fiyatlar ve Gelirler, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. III, Sayı: 7, Ankara, 1986, s.59-84.

Gencer, Ali İhsan, 'Bahriye Nezareti' *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. IV. İstanbul, 1991, s.501-509.

Göyünç, Nejad, 'Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa', *Tarih Dergisi*, c.III, İst. Üni. Ed. Fak. Yayınları, İstanbul, 1952, s.35-50.

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Genelkurmay Basımevi, Yıl 3, Vesika no: 228, Ankara, Aralık 1954, s.10.

Hülagü, Metin, '1897 Osmanlı-Yunan Savaşı Çerçevesinde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Osmanlı Donanması Hakkında Bir Değerlendirme', *Türkler*, c. XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2014, s.830-844.

Işın, Bülent, 'İstiklal Savaşı'nda Türk Bahriyesi', *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sayı:552, Dz.K.K. Basımevi, Ankara, Mart 1992, s.71-74.

İnalcık, Halil, 'Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri', *Türk Denizcilik Tarihi*,c. I. Ed., İdris Bostan- Salih Özbaran, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009. s.31-48.

İnalcık, Halil, 'Mehmed II', *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.XXVIII, Ankara, 2003, s.393-396.

Kurtaran, Uğur, 'Osmanlı Bahriye Teşkilatının Tarihsel Gelişimi' *2. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, Bildiriler, c.I. Muğla, 2013.

Nutku, Emrullah, 'Bahriye Dairesi', *Yakın Tarihimiz*, c. II, Sayı 17, Haziran 1962, Ankara, s.119-121.

Olguç, Necmettin, ‘Türk Deniz Tarihi Özeti’, *Donanma Dergisi*, Sayı 401, Deniz Basımevi, İstanbul, 1952, s.7-14.

Tızlak, Fahrettin, ‘Van Gölü’nde Vapur İşletme Teşebbüsleri’, *Belleten*, c. LXIV, Sayı 240, Ankara, 2000, s.473-477.

Yakıtallı, Emin, ‘Bahriye Mektebi’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. IV, İstanbul, 1991, s.510.

Zorlu, Tuncay, ‘Bahriye Nezareti’nin Kuruluşu ve Abdülaziz Döneminde Osmanlı Denizciliği’, *Türk Denizcilik Tarihi*, c.II, ed., Zeki Arıkan- Lütfü Sancar, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.

Yazarı Olmayan Kaynaklar:

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. I, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1945.

Cumhuriyet Donanması 1923-2005, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005.

Deniz Kuvvetleri Tarihçesi, Deniz Tarihi İhtisas Kütüphanesi, Demirbaş No. 19303.

Donanma Emirnamesi, 2. Tertip, 1/94, 14 Şubat 1924.

Kasımpaşa Deniz Hastanesi 1973-1974 Yıllığı, Deniz Basımevi, İstanbul, 1974.

Osmanlı’dan Günümüze Adları Süregelen Gemiler, Deniz Basımevi, İstanbul, 2010.

Türk İstiklal Harbi V. Cilt Deniz Cephesi ve Hava Harekâtı, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1964.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi T.B.M.M. Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923) c. IV, Kısım I, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1984.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, c.III, Kısım 6, Ankara, 1971.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, c. III, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1985, s. 1317-1318.

Tezler:

Dinler, Ferhat, *Türk Donanma Tarihi (1923-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2009.

Dökmeci, Volkan, *Venedik Kaynaklarına Göre II. Bayezid ve I. Selim Dönemlerinde Osmanlı Denizciliği ve Korsanlık*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Sancar, Erdinç, *Türk Deniz Kuvvetleri Tarihi ve 21. Yüzyılda Deniz Kuvvetleri Stratejisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2004.

Sayar, Serdar Hüseyin, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Denizcilik Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.

Şahin, İsmail Sinan, *Kurtuluş Savaşı'nda Türk Bahriyesinin Deniz Harekât ve Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1989.

Tok, Abdullah, *Cumhuriyet Döneminde Bahriye Vekâleti*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2014.

Ünlü, Rasim, *Atatürk Döneminde Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1996.

Gazeteler:

‘Emekli Korgeneral Ekrem Baydar’ın Kurtuluş Savaşı anıları yazı dizisi’,
Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ekim 1970, s.4.

‘Bahriyemizin Müstakbel Vaziyeti’, *Vakit Gazetesi*, 16 Şubat 1924.

E-Kaynaklar:

www.atam.gov.tr/nutuk/karakol-cemiyeti

www.dho.edu.tr/tarihce/tarihce

EKLER

EK- I 27/08/1339 (1923) Tarihinde Ankara'da Şengül Hamamı civarındaki Türk Ocağı sakfı (çatısı) altında çalışan Bahriye Dairesi zabitan ve ümerası. **DTA- Fotoğraf Arşivi**

EK-II Trabzon'da Nakliyat-1 Bahriye Komutanlığı'na Ait Nakliye Vasıtaları

DTA- Fotoğraf Arşivi

EK-III Amasra Bahriye Müfrezesi

DTA- Fotoğraf Arşivi

EK- IV Amasra'da Yüzbaşı Savmi, Yüzbaşı Cevat (ÜLMAN)

DTA- Fotoğraf Arşivi

EK- V Uçak Sevk Eden Şahin Vapuru

DTA- Fotoğraf Arşivi

EK- VI Atatürk Rize Gezisinde Hamidiye Personeli İle Birlikte

DTA- Fotoğraf Arşivi

EK- VII İstiklal Harbi'nde Bahriye Kumandanlığı Binası Fethiye

DTA- Fotoğraf Arşivi

تاریخ: ۱۱/۱۱/۴۲
شماره: ۵۱

T.C.
BAĞIŞTANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

توزیکاً بولک منگینونو بریانه ردنی آره سنده فعلاً حال حریک درالم نکهه اولسه و کیمه دولت دیانیجه ناه عامه سفینه حریه در تجاریه
جمورالینک خط و عاده سی ۱۸ طاروشونجه نایمی قانون بوت امانده اولوب آنطولا سولمه اقام ایسه الیم برینلو ققام حریه ده موجود
دولت نظر بره موجوده امانه جمورالینک حکومت آره سنده کیمه نایجه حریه امانده ناه و دولت ایتم اوزره قانونه نیکوره شوقفا
بر ققام حریه نیکورسنک تشدی ایجاب نکهه اوله نیکوره انقاسنک ایفانسه ساهه بریشی مدرسه -

رأفده کوروش

تاریخ: ۱۱/۱۱/۴۲
شماره: ۵۱

(۱۲)

030	10	55	362	1
-----	----	----	-----	---

2

EK- VIII Karadeniz'de yakalanan Yunan motoruna el konulması, mürettebatının esir edilmesi ve bu tür durumlar için de Ganaim-i Bahriye Mahkemesi kurulması. 19/01/1921BCA- 30-10-0-0/55-362-1

49
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

توزارتخانه امور خارجه
مهمه نامه ز سفارت بریتانیا

کھفت وکیلہ یا استیلہ نہ

استخبارات شہرہ

۲۰۲۰

استیصال استخبارات ماہورینک ۲۸۱ ۷۱۱۲ تاریخ تفریقہ سندہ

۱- دودہ لیکنہ کلمہ انگلیز فیلسوف اودہ دت یاریم اولوب اوجی درینہ ماہ و طرد
۲- آتہ فیروزہ کورہ مجریہ و خارجہ باطلری آتہ جہا بہ ایدم اوزدہ
مذرا تہ صورتہ سواحلک آتہ آتہ الفانسہ قرار و یولتہر
بومعلومات کھفت وکیلہ و اربابہ حیدر محمود ریاستہ و خارجہ و کلمات جلیدہ لہ عہدہ
مطبوعات و استخبارات درینہ سہ ماہہ
تجارت مدبری
منشیہ

ایکسٹرنل انچارج ۲۸۱ ۷۱۱۲

۹

وکیلہ ریاستہ
۲۸۱

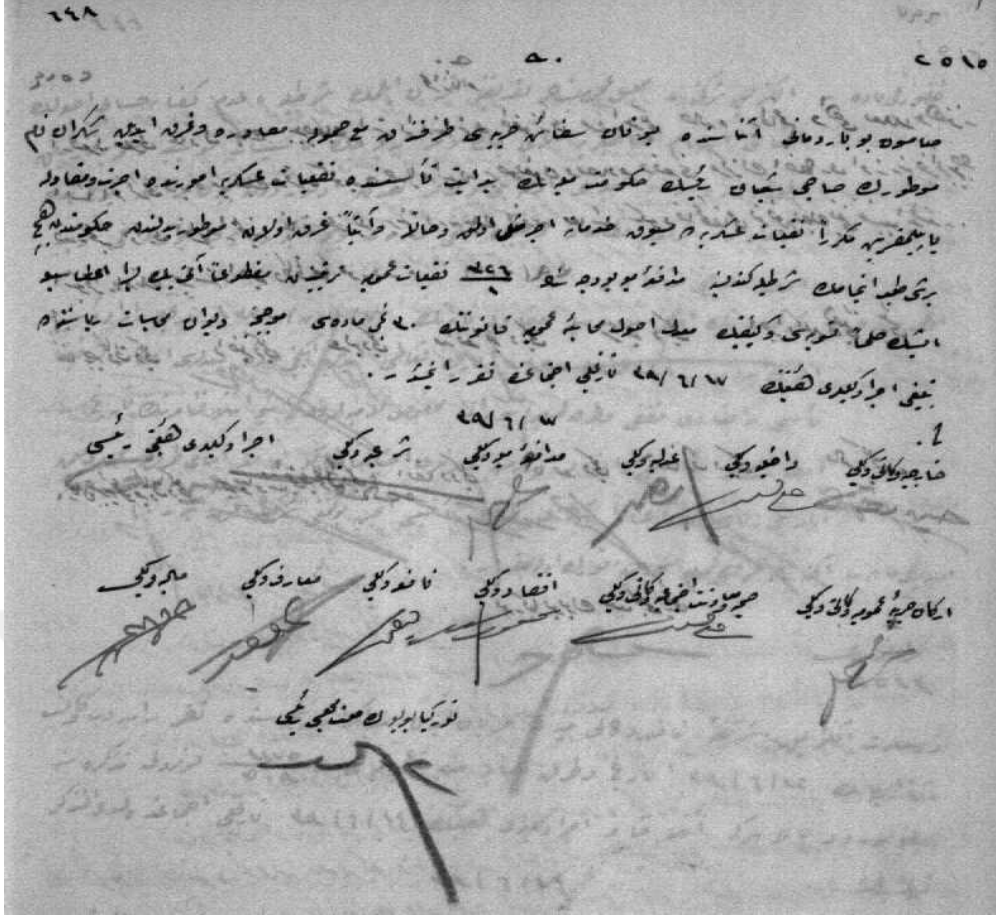
۳
۱۲۹۷

030	10			54	354	30
-----	----	--	--	----	-----	----

EK- IX İngiliz Filosu'nun İstanbul'a geldiği ve Atina'da toplanan Bahriye ve Hariciye bakanlarının Türkiye sahillerini abluka için aldıkları karar.

18/07/1922

BCA- 30-10-0-0/ 54-354-30

EK- X Samsun'un Yunan gemilerince bombalanması sırasında askeri amaçlarla kullanılan Şukran adlı motorun batması sebebiyle sahibi Şaban Reis'e 6000 Lira ödenmesi. 17/06/1923

BCA- 30-18-1-1/7-20-16

دائرة		شعبة سنة مخصوص		مسودة لكندر	
دائرة نومروسی	شعبة نومروسی	تاریخ قبض	تاریخ تسوید	میضی	سودی
<p>ذکر به انبار و نکات بحریه</p> <p>بزرگ مدینه بحریه عمومی و خصوصی و غیره و نکات (۱۸۰۰ تا ۱۸۰۰)</p> <p>تاریخ قبض: ۱۸۰۰</p> <p>تاریخ تسوید: ۱۸۰۰</p> <p>میضی: ۱۸۰۰</p> <p>سودی: ۱۸۰۰</p> <p>باز کاتب: ۱۸۰۰</p>					
<p>خطار : اشهر علی سوادک درسیه و صمدیه و غیره علی اوله پندل جن تسویده مجاوز او قائلیدر</p>					
<p>DENİZ TARİHİ ARŞIVI</p>					

EK- XI Büyük Millet Meclisi Hükümeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti (19 Teşrin-i Sani/Kasım 1922) tarafından Bahriye Müsteşarlığı'nın lağvedilip İstanbul Bahriye Kumandanlığı'nın kurulduğu hususunda İstanbul Bahriye Kumandanı tarafından Fransız, İtalyan ve İngiliz Bahriye mümesillerine Gönderilen evrak. 21/Kasım/1922

DTA-BDR- 82/2655

۱۰ رجب ۱۳۴۲ جمعه برتسى ۱۶

بحريه مزك مستقبل وضعيتي

دكر نشكياتمز حقتده آتقرده مهم مذاكرات جريان ايتكده در .

بوندن صوكر ا بر بحريه
وكالتك تا بى بركت
ايچون چوقه صرئى اولان
حى وپوسنه بودجاسنك
بوكا نحملى اولمادى
سولنه نرك مدافه مله
وكالته احدث ابدله جك
اولان بر مستارانله بو
امورك تدويرى مقرر اولدنى
شروع بولدى . صوك
مختلف خبرلر پونديئلى
تكذيب ايتكده در .
بحريهلى مبعوثلر بوندن
دوتما احتياجي قاچى
درجه ده كايير ؟ بولك
مناقشه به نحملى اولان بر موضوع اولدنى
كور وپوز ، نقطه هر حاله حسيات عموميه بك
هلمدار اولمادى ده قيد ايتك مجبور بوندن .
تتكم وقتيله ملتك دوتما جديته قارشى كوسترمش
اولدنى بو بويك هلاقه معلومدر واوزمان طولانان
پارالك ۴۵۰۰۰۰ ليراسى ده اليوم بر باشاده
بولونقده در . باقايه وقتيله بو پارا دوتما جمعيت
رئيسى شقيق بك طرفندن توديع ابدلشدر .
شجمدى بو پاراى آلتى ايچون دوتما جديتك
سراجيتى ايجاب ايتكده اولدنى بيان ابدلكده در .
بو پارا عمل صرفتى بولتى ايچون نوزمانه قادر
انتظار ابدمكده در ، بيلمه پوز و نامله محتاج
اولدنتنه شمه ايتمىز .

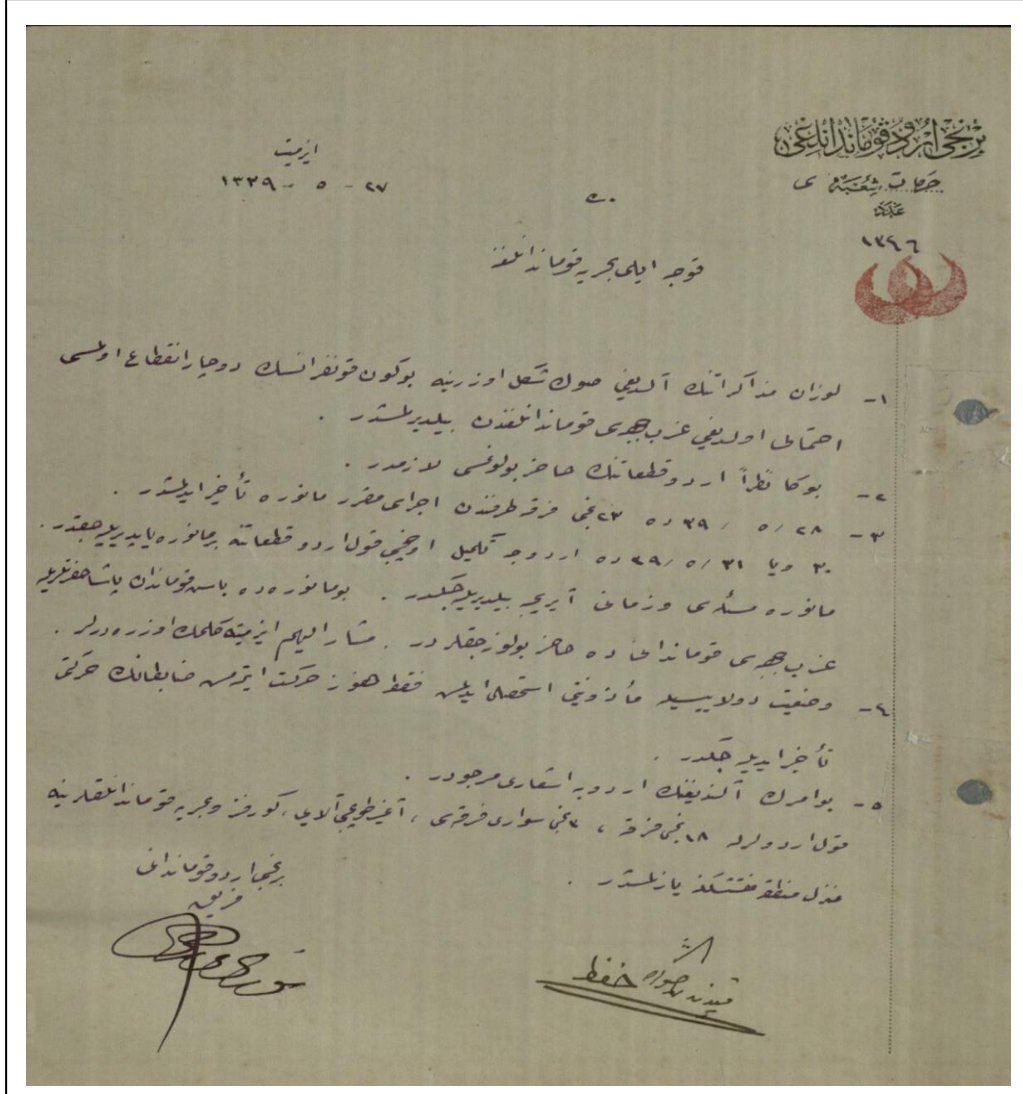

استانبوله كن خبرلر بو بر ايكى كون ايچنده
آتقرده كرك فرقه كرك مجلس ايچمنلر نده
بحريه مزك مستقبل تشكيلاتنه دائر اساسى مذاكرات
جريان ايتكده اولدنى
بيلدبرمكده در . بوندا .
كرات طرز انكشافى
هنوز بيلنمه نكله برابر
بو ائشاده كان بعض خبرلر
مذاكراتك نتايجى تعيين
ابده جك ماهيته در .
غايه طر ايله طور بوندو .
لك اساسا ايله اوغراشمق
ايچون داخليه وكالتى
اسرينه ، ليمان دائره .
لر بلك ، وظيفه لر بلك
تحصيل رسوم اولدنى
بحريهلى مبعوثلر بوندن
رعاى بك
حسابيه نعاماً مالبه وكالتى اسرينه ، خليجهدى
حوضلك اعمار ، مبادلله واسكان وكالتى اسرينه
ويريله جكنه دائر چيقان خبرلر تحقق ايتكده در .
بو وضعيت بحريه تشكيلاتمى مختلف وكالتلر
آراسنده تقسيم ابدللكده اولدنى كوسترمكده در .
صحيح ايله حدود لر بلك يارسندن فضله سى دكيزله
محاط اولان بوتون توركييا بحريه تشكيلاتك
نومى ايچون ائخاذ ابدلن قرار افكار عموميه به
تطميشكار كورونعه بچكدر .
بوندن بر قاچ آى اول بو بويك ملت مجلسى
عافلننده بحريه مزك وضعيتى تعيين ايچون مهم
بر جريان باشلايارق برده وكالت تاسيسى ايرى به
سورولشدى . اوزمان اردو مبعوثى رعاى بك

EK- XII Bahriyemizin müstakbel vaziyeti, Deniz teşkilatımız hakkında Ankara'da mühim müzakerat cereyan etmektedir. 16/Şubat/1924 Vakıf Gazetesi

۱۳۰۸
۴۹۰
۲
۴۹۰
نورکيا بولوك ملت مجھكوتى رنغه سله وى اسانول وچو بجزير قوماندهنى ولىك عهده
انقره بجزير ذرهسى ياستنه كنده ايتمك اوزره ، برقطه سيفه و تخميه بركونه عوطه نغراخانه سینه
نظرفقا ايكل قىله ؛ نغور نغراخانه باسن مؤولفندن ابيان ايه ۱۳۰۸ بولوك ملت مجھكوتى رنغه سله وى اسانول وچو بجزير قوماندهنى ولىك عهده ؛
اوره قولارور ، نغور قوماندهنى اكانه بجزير سىله ، مستقل اوى قوماندهنى ، اهنه عهده و شبعه
سىله ، نغور نغره مقلده ، عولل و مونغ قوماندهنى ، و عير اولد سرت عوم سىس ، انار اولد و نغور نغره
عوم عكرى قوسىلكى ، از عير عوم نغور قوسىلكى ، نغور اوى نغور قوسىلكى ، مقامانده عيرى و نغور اوى
نغرافقا اجرا اولونما رنجه بجزير ، باله و نغور اولونما رنجه ، و نغور عيه ما رنجه استحصالي لوزون سعار
اييه مهنجه ؛ نغور نغره نك و بعد نغره سباللوزوم و بجزير اولد و نغور نغره نك قول مجھكوتى
كنده لرى نغره ؛ نغور نغراخانه باسن مؤولفندن اوزون نغره عهده بجزير و نغور نغره نك قول مجھكوتى
نورکيا بولوك ملت مجھكوتى رنغه سله وى اسانول وچو بجزير قوماندهنى ولىك عهده
در معاد در ليمان سىله

EK- XIII İstanbul Merkez Liman Riyaseti son teşkilata göre doğrudan doğruya Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlandığından vekâletle yazışma salahiyeti olduğuna dair Galata Telgrafhanesi Müdüriyetine gönderilen tezkire. 23/Aralık/1922
DTA- BDR- 14/290

EK- XIV Birinci Ordu Kumandanlığı Harekât Şubesinde, Kocaeli Bahriye Kumandanlığı'na gönderilen Lozan Konferansı'nın kesilmesi ihtimali nedeniyle ordu kıtaatının hazır bulunmasını gerektiğini bildiren evrak. 27/05/1339 (1923)

DTA-BDR- 58/1767

طریقون نقلیات بحریہ کا مندرجہ ذیل ہر ایک					
صوبہ یا ضلع	صوبہ یا ضلع	صوبہ یا ضلع	صوبہ یا ضلع	صوبہ یا ضلع	صوبہ یا ضلع
پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب
پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب
پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب
پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب
پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب	پنجاب

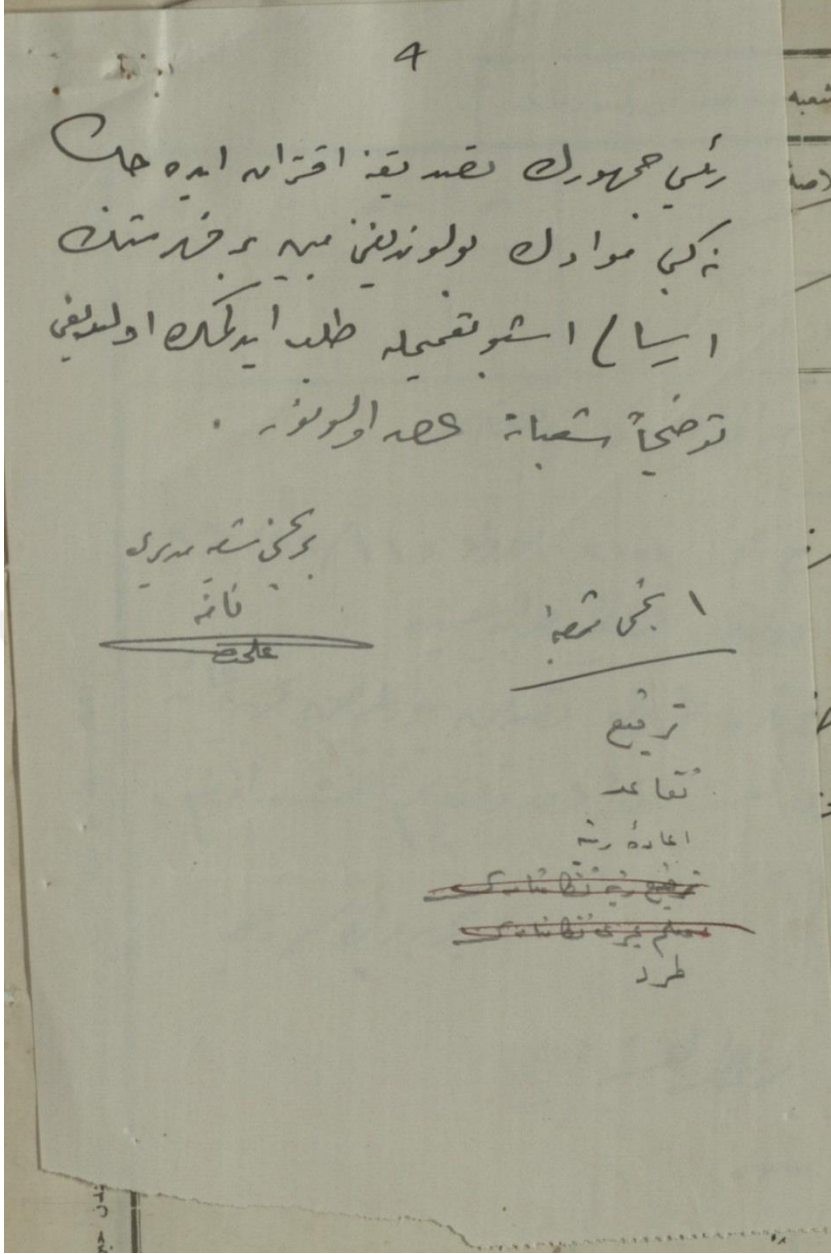
EK- XV Trabzon Nakliyat-ı Bahriyesi emrinde bulunan merakibler. (vasıtalar)

07/09/1337 (1921)

ATASE- 169-78- aba

EK- XVII Reis-i Cumhur'un onayına sunulacak kiralanacak maddelerin bir listesinin oluşturulması. 16/12/1339 (1923)

DTA- BDR- 43/1104

<i>Gemi İsmi</i>	<i>Geldiği Tarih</i>	<i>Tüfek Adedi</i>	<i>Fişek Miktarı (Sandık)</i>	<i>Top Adedi</i>	<i>Top Cephanesi (Sandık)</i>	<i>Makineli Tüfek Adedi</i>
Gazal (Dana yedekte)	2 Mayıs		3386			
Şahin	4 Mayıs		550		25	
Şahin	19 Mayıs	4225	1389			
Rüsumat 4	-		1671			
Rüsumat 4	19 Mayıs		500			
Preveze	26 Mayıs	2260	2593			24
Ayyıldız	26 Mayıs	2420				
Aydın	29 Mayıs	4840	2614			32
Tecrübe römorkörü	30 Mayıs	1200	1022			45(143) ³¹⁸
Hikmet	30 Mayıs	120	886			
Yavuz (motor)	30 Mayıs		1819			
Mersin	30 Mayıs		2359			
Preveze	31 Mayıs	2050	904			32
Rüsumat 4	1 Haziran		2115			
Gülcemal	1 Haziran		663			
Gülbahar	1 Haziran		1035			
İrfan motoru	1 Haziran	1191	335			60 (145)
Preveze	6 Haziran	5800	700			54
Karakuş	21 Haziran		404			
Mebruke	-			2	180	17
Gazal	-				2622	
Batum	22 Haziran				342	
İrfan motoru	23 Haziran				570	
Şahin	25 Haziran	2920	746	22	1526	89
Rüsumat 4	30 Haziran			4	1144	
İnönü motoru	16 Temmuz				186	

³¹⁸ Parantez içindeki rakamlar Makineli Tüfek Cephanesi sandık adedidir.

Preveze	18 Temmuz				2293	
Aydın	25 Temmuz		96		1287	
Gazal	29 Temmuz	7	1728	2		1047(10)
Aydın	5 Ağustos		1244		3028	
Şahin	20 Ağustos	2873	992		799	98
Mebruke	22 Ağustos				370	
Rüsumat 4	10 Eylül		2081			
Preveze	19 Eylül	200	691		2192	
Altay (motor)	28 Eylül				585	
Arslan (motor)	29 Eylül				638	
Mebruke	2 Teşrin Evvel				154	
Turgut	15 Teşrin Evvel				516	
Ceylan-ı Bahri	20 Teşrin Evvel				80	
Gazal	21 Teşrin Evvel				350	5
Şahin	26 Teşrin Evvel			2	5189	
Tecrübe römorkörü	6 Teşrin Sani	860				
Preveze	17 Teşrin Sani	2005			35	
Gazal	19 Teşrin Sani				159	
Dânâ	19 Teşrin Sani				853	
Aydın	27 Teşrin Sani	489	298		411	
Preveze	7 Kanun Evvel				651	
Gazal	14 Kanun Evvel				200	
Mebruke	16 Kanun Evvel				458	
Preveze	23 Kanun Evvel				238	
TOPLAM		32459	34344	32	28347	434(288)

EK- XVIII 1921 senesi Karadeniz’de yapılan nakliyatın listesi.

Mithat Işın, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 1946, 4 Numaralı Liste.